

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

Vyživovací povinnost

Konzultant rigorózní práce:
Doc. JUDr. Michaela Hendrychová, Csc.

Zpracovala:
Mgr. Markéta Dlouhá

listopad 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

.....
Mgr. Markéta Dlouhá

Děkuji mé konzultantce doc. JUDr. Michaele Hendrychové, Csc., za laskavou pomoc a cenné rady při zpracování této rigorózní práce.

.....
Mgr. Markéta Dlouhá

Obsah:

1. Úvod.....	- 1 -
2. Výživné a vyživovací povinnost.....	- 4 -
2.1. Pojem „výživné“ a „vyživovací povinnost“	- 4 -
2.2. Funkce vyživovací povinnosti	- 6 -
3. Právní úprava vyživovací povinnosti v historickém kontextu.....	- 8 -
3.1. Československý obecný zákoník občanský	- 8 -
3.2. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.....	- 10 -
3.3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině	- 12 -
3.4. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník	- 14 -
4. Druhy vyživovací povinnosti a vztahy mezi nimi	- 16 -
5. Základní podmínka trvání vyživovací povinnosti (stav odkázanosti)	- 19 -
6. Kritéria pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti	- 22 -
6.1. Odůvodněné potřeby a majetkové poměry oprávněného	- 23 -
6.2. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného	- 25 -
6.3. Osobní péče o povinného a o rodinnou domácnost	- 30 -
6.4. Dobré mravy	- 32 -
7. Vyživovací povinnost rodičů k dětem	- 34 -
7.1. Právní úprava	- 34 -
7.2. Subjekty vyživovací povinnosti.....	- 35 -
7.2.1. Rodič	- 35 -
7.2.2. Dítě.....	- 37 -
7.3. Rozsah vyživovací povinnosti	- 38 -
7.3.1. Odůvodněné potřeby a majetkové poměry dítěte	- 38 -
7.3.2. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů	- 43 -
7.3.3. Právo dítěte podílet se na životní úrovni rodičů	- 45 -
7.3.4. Současné trendy v oblasti určování rozsahu vyživovací povinnosti.....	- 47 -
7.4. Trvání vyživovací povinnosti	- 51 -
7.4.1. Vznik a trvání vyživovací povinnosti	- 51 -
7.4.2. Změna vyživovací povinnosti	- 52 -
7.4.3. Zánik vyživovací povinnosti.....	- 56 -

7.5. Způsob plnění vyživovací povinnosti	59 -
7.5.1. Záloha na výživné splatné v budoucnu	60 -
8. Vyživovací povinnost dětí k rodičům	63 -
8.1. Právní úprava	63 -
8.2. Subjekty vyživovací povinnosti	64 -
8.3. Podmínky vzniku a existence vyživovací povinnosti	65 -
8.4. Rozsah a způsob plnění vyživovací povinnosti	67 -
8.5. Trvání vyživovací povinnosti	69 -
9. Vyživovací povinnost mezi předky a potomky	71 -
9.1. Právní úprava	71 -
9.2. Subjekty vyživovací povinnosti	72 -
9.3. Vzájemné pořadí v rámci vyživovací povinnosti	73 -
9.4. Rozsah a způsob plnění vyživovací povinnosti	75 -
9.5. Trvání vyživovací povinnosti	77 -
10. Vyživovací povinnost mezi manžely	79 -
10.1. Právní úprava	79 -
10.2. Subjekty vyživovací povinnosti	79 -
10.3. Vztah vyživovací povinnosti mezi manžely a SJM	81 -
10.4. Rozsah vyživovací povinnosti	82 -
10.5. Způsob plnění vyživovací povinnosti	85 -
10.6. Trvání vyživovací povinnosti	86 -
11. Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely	89 -
11.1. Právní úprava	89 -
11.2. Subjekty vyživovací povinnosti	90 -
11.3. Podmínky vzniku a existence vyživovací povinnosti	91 -
11.4. Rozsah vyživovací povinnosti	93 -
11.5. Tzv. sankční výživné rozvedeného manžela	95 -
11.6. Způsob plnění vyživovací povinnosti	97 -
11.7. Trvání vyživovací povinnosti	98 -
11.8. Vybraná zahraniční právní úprava	99 -
11.8.1. Právní úprava ve Spolkové republice Německo	100 -
11.8.2. Právní úprava ve Švýcarské konfederaci	104 -
12. Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce	107 -
12.1. Právní úprava	107 -

12.2. Subjekty vyživovací povinnosti.....	- 108 -
12.3. Rozsah a způsob plnění vyživovací povinnosti a nákladů spojených s těhotenstvím a porodem	- 110 -
12.4. Předběžné opatření k zajištění výživného a příspěvku na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem	- 112 -
12.5. Trvání vyživovací povinnosti	- 114 -
13. Společná pravidla pro výživné.....	- 117 -
13.1. Promlčení výživného	- 117 -
13.2. Přiznání výživného	- 118 -
13.3. Započtení výživného.....	- 119 -
13.4. Splnění výživného za jiného	- 121 -
14. Závěr	- 124 -
Seznam odborné literatury	- 130 -
Seznam odborných článků	- 132 -
Internetové a další zdroje	- 136 -
The Maintenance Obligation – Resume	- 137 -
Vyživovací povinnost - Resumé	- 139 -

1. Úvod

Rodinné právo je právním odvětvím, které upravuje práva a povinnosti osob, které v různých rolích vystupují v rodině. Jedná se především o úpravu práv a povinností mezi manžely, mezi rodiči a dětmi a mezi dětmi a osobami, které jim rodiče nahrazují nebo jejich funkci určitým způsobem doplňují. Oproti jiným právní odvětvím je rodinné právo specifické především v tom, že se bezprostředně dotýká každého z nás.

V průběhu života se postupně mění role, v nichž se v rámci rodiny ocitáme a v souvislosti s tím se mění i naše práva a povinnosti s těmito rolemi spojená. Má práce se zaměřuje na jeden z institutů rodinného práva, který rovněž zahrnuje řadu vzájemných práv a povinností, a to na vyživovací povinnost. Vyživovací povinnost představuje souhrn práv a povinností osob, z nichž jedna je v postavení povinného, který musí výživné v určité míře poskytovat a druhá v pozici oprávněného, tedy osoby mající na výživné právo. V různých fázích života se tak naše role v rámci vyživovací povinnosti mění a různě střídají.

Ve své práci se chci věnovat všem druhům vyživovací povinnosti, které se rozlišují podle povahy rodinněprávního poměru povinného a oprávněného a vzájemných práv a povinností mezi nimi. Největší pozornost budu přirozeně věnovat vyživovací povinnosti rodičů k dětem, zejména k nezletilým dětem, a to především pro její zásadní společenský význam a důležitost. Ovšem ani vyživovací povinnost dětí ke svým rodičům by podle mého názoru neměla být v právní teorii a praxi opomíjena, tak jako se to doposud děje. Zatímco ochrana dítěte je jako základní morální hodnota zakotvena ve všech právních řádech vyspělých států, ochrana a úcta k rodičům, kteří nás vychovali, nebývá mnohdy pevně zakotvena nejen v právních předpisech, ale ani v morálních zásadách společnosti.

Dále bych ve své práci chtěla věnovat zvláštní pozornost vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely, a to především odlišností právní úpravy zakotvené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „zákon o rodině“ nebo „ZR“) a v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „občanský zákoník 2012“ nebo „OZ 2012“)

s tím, že alespoň stručně nastíním zahraniční právní úpravy, jimiž se tvůrci občanského zákoníku 2012 v této části inspirovali.

S pomocí odborné literatury a judikatury tak ve své práci nejprve osvětlím základní pojmy, jako výživné a vyživovací povinnosti, dále funkci vyživovací povinnosti a stručně se budu zabývat právní úpravou vyživovací povinnosti v historickém kontextu se zaměřením na právní úpravu v občanském zákoníku 2012 a důvody jeho přijetí.

Dále ve své práci vymezím druhy vyživovací povinnosti a vzájemné vztahy mezi nimi a blíže osvětlím základní podmínku trvání vyživovací povinnosti a jednotlivá kritéria pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti. To vše opět se zaměřením na změny, které nám přinese právní úprava obsažená v občanském zákoníku 2012.

Ve své práci dále podrobněji rozvedu jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, a to vyživovací povinnost rodičů k dětem, vyživovací povinnost dětí k rodičům, vyživovací povinnost mezi předky a potomky a dále vyživovací povinnost mezi manžely, vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely a konečně výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce. V jednotlivých kapitolách se vždy zaměřím zejména na právní úpravu konkrétní vyživovací povinnosti v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012, na subjekty konkrétní vyživovací povinnosti, dále na kritéria pro stanovení rozsahu této povinnosti, dobu trvání a způsob plnění výživného. V poslední kapitole své práce neopomenu zmínit společná pravidla pro výživné, a to promlčení, přiznání výživného, započtení a splnění výživného za jiného.

V závěru své práce shrnu poznatky zjištěné při jejím zpracování, zejména ohledně srovnání právní úpravy vyživovací povinnosti v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012 a pokusím se zhodnotit přínosy a případné nedostatky nové právní úpravy.

Ze shora uvedeného je zřejmé, že mým cílem je v této práci nejen zkoumat jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, ale také srovnat právní úpravu obsaženou v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012. Občanský zákoník 2012 představuje rozsáhlou rekonstrukci soukromého práva, mimo jiné i práva rodinného, jejímž cílem je odstranit jeden z největších nedostatků současné soukromoprávní úpravy, a to její roztržitost do několika různých právních předpisů. Rodinné právo tak již nadále

nebude upraveno samostatným zákonem, tedy zákonem o rodině, ale bude součástí obsáhlého soukromoprávního kodexu, občanského zákoníku. Myslím si, že právě v této době, kdy dochází ke změně právní úpravy, by problematika vyživovací povinnosti neměla zůstat opomíjeným tématem a měla by jí být věnována dostatečná pozornost, jakou si beze sporu zaslouží.

Oblast vyživovací povinnosti dlouhodobě trpí problémem spočívajícím v nejednosti rozhodování soudů o výši výživného, což bývá přisuzováno dosti obecné a rámcové právní úpravě, která nezakotvuje přesné mantinely pro stanovení výše výživného. Otázkou ovšem zůstává, zda je vůbec žádoucí, vzhledem k jedinečnosti každého případu, aby byla konkrétní a závazná pravidla pro určování výše výživného zakotvena. Také na tuto otázku se budu snažit najít ve své práci odpověď.

Z uvedeného je zřejmé, že problematika výživného se v současné době stále vyvíjí a přináší řadu témat k zamyšlení. Můj dlouhodobý zájem o tuto problematiku a aktuálnost daného tématu související s právní úpravou v novém soukromoprávním kodexu byly důvodem, proč jsem se rozhodla zpracovat svoji rigorózní práci na téma vyživovací povinnost a pokusit se o srovnání právní úpravy v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012.

Má rigorózní práce vychází z právního stavu ke dni 31. 10. 2012.

2. Výživné a vyživovací povinnost

2.1. Pojem „výživné“ a „vyživovací povinnost“

Samotné pojmy „výživné“ a „vyživovací povinnost“ nejsou zákonem o rodině ani občanským zákoníkem 2012 definovány. Z právní úpravy je však zřejmé, že se těmito pojmy rozumí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi osobami, které jsou v příbuzenském nebo jiném rodinném poměru.

Pojem „výživné“ bývá v právních předpisech, ale i v praxi užíván ve dvojitým významu, širším a užším. V širším významu se jím rozumí označení celého institutu rodinného práva, tedy souhrnu práv a povinností vyplývajících z řady právních předpisů. V užším významu můžeme pojem „výživné“ vymezit jako vlastní plnění jedné osoby - povinného vůči osobě druhé - oprávněnému za účelem zabezpečování jeho osobních potřeb. Povinný tak poskytuje své plnění oprávněnému buď na základě zákona a podle pravidel jím stanovených, nebo na základě dohody uzavřené v souladu se zákonem.¹

Na výživné tak lze pohlížet jako na majetkové plnění, které je poskytováno za účelem uspokojení osobních potřeb mezi osobami v příbuzenském nebo jiném rodinném poměru. Z uvedeného vymezení je zřejmé, že výživné má jednak majetkový aspekt spočívající v zabezpečování a úhradě potřeb, jednak aspekt osobní, neboť se jedná o poměr mezi konkrétními osobami oprávněného a povinného.²

Zabezpečování a úhradu osobních potřeb mezi subjekty rodinněprávního poměru však nelze chápat pouze jako uhrazování výživy v užším slova smyslu, ale rovněž jako uspokojování ostatních hmotných a kulturních potřeb, tj. zabezpečení ošacení, obuvi, prostředků na rozšiřování a prohlubování vzdělání, rozvoj zájmů apod. Výživné by mělo směřovat k uspokojení všech životních potřeb pro všestranný rozvoj po fyzické i duševní stránce.³ S takto širokým pojetím se setkáváme především v případech

¹ Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 3. svazek. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2009, s. 132.

² Plecítý, V., Škrejpek, M., Salač, J., Šíma, A.: Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 99.

³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 395.

vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. U ostatních druhů vyživovací povinnosti však takto široké pojetí neplatí neomezeně a má tedy své limity.

Lze konstatovat, že osobní aspekt vyživovací povinnosti je také určitým způsobem limitován. Jednotlivé druhy vyživovací povinnosti jsou totiž v zákoně upraveny pouze mezi taxativně vymezenými subjekty. To ovšem nebrání možnosti založit právo na výživné a tomu odpovídající povinnost mezi jinými než v zákoně vymezenými subjekty smluvně. Může se jednat např. o poměr mezi druhem a družkou.⁴ Takový závazek však nelze samozřejmě kvalifikovat jako plnění vyživovací povinnosti ve smyslu zákona o rodině nebo příslušných rodinněprávních ustanovení občanského zákoníku 2012, ale jako inominátní občanskoprávní smlouvu nebo např. jako smlouvu o důchodu. Uzavření takové dohody je tudíž možné, nikoli však v režimu rodinného práva, ale v režimu občanského závazkového práva.

Pokud jde o samotné pojmy „výživné“ a „vyživovací povinnost“ chtěla bych upozornit na určitou odlišnost v právní úpravě zakotvené v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012. Zákon o rodině užívá poněkud nepřesně pojem „výživné“ pro označení části třetí tohoto zákona a řadí jej tak mezi ostatní názvy jednotlivých částí zákona o rodině. Pojem „výživné“ však není označením právního institutu, jako např. pojem „manželství“, a proto tyto pojmy nelze považovat za souřadné. Pojem „výživné“ je v podstatě pouze zkratkou vyjadřující, jakou problematiku příslušná ustanovení zákona upravují.⁵ Občanský zákoník 2012 označuje část upravující tuto problematiku výstižněji, a to pojmem „vyživovací povinnost“. Tento pojem je pro označení samostatného právního institutu jednoznačně přiléhavější. Pokud jde o označení jednotlivých druhů vyživovací povinnosti, používá občanský zákoník 2012 pojem „výživné“.

Pro utvoření komplexní představy o výkladu pojmu „výživné“ je nutno uvést skutečnosti týkající se jeho právní povahy. Právo na výživné a vyživovací povinnost jsou práva a povinnosti vyplývající přímo ze zákona. To znamená, že k jejich vzniku postačí, aby existovaly zákonem stanovené podmínky, aniž by k tomu musely přistoupit

⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Doplněk, 1998, s. 246.

⁵ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 165.

jakékoli další právní skutečnosti, ať už rozhodnutí státního orgánu, dohoda účastníků, určitá událost nebo jiná právní skutečnost.⁶

Právní předpisy upravující vyživovací povinnost mají kogentní povahu, neboť se jedná z hlediska oprávněného o nezadatelné osobní právo a z hlediska povinného o povinnost, která nemůže být dohodou omezena ani vyloučena. To znamená, že právní úprava výživného nemůže být dohodou měněna a jakékoli dohody modifikující zákonné podmínky plnění, rozsah i dobu trvání výživného by byly považovány za absolutně neplatné.⁷ Právo na výživné je nepromlčitelné a pokud jde o pohledávku výživného pro nezletilé dítě, tak tato je nezapočitatelná. K otázce promlčení a započtení blíže v kapitole 13. Společná pravidla pro výživné.

2.2. Funkce vyživovací povinnosti

Funkci vyživovací povinnosti je třeba posuzovat jednak z hlediska společenského, resp. společensko-ekonomického, jednak z hlediska morálního.

Z hlediska společensko-ekonomické funkce výživného existují rozdíly mezi jednotlivými druhy vyživovací povinnosti. Nejvýznamnější je z tohoto hlediska vyživovací povinnost rodičů k dětem, zejména k dětem nezletilým. Výživu, tedy uspokojování osobních potřeb dětí zajišťuje na jedné straně rodina, jako základní ekonomická jednotka a na straně druhé společnost jako taková, především stát.

Péče o děti, o jejich výchovu a výživu je prvořadým úkolem rodiny a podstatnou náplní její ekonomické funkce. V řádně fungující rodině je vyživovací povinnost plněna dobrovolně a pokud jde o způsob jejího plnění, jedná se především o naturální formu plnění vyživovací povinnosti, přičemž případné finanční částky jsou poskytovány jen doplňkově. Naopak v disfunkční rodině je výživné plněno dohodou nebo rozhodnutím soudu stanovenými peněžními částkami a naturální plnění je pouhým doplňkem stanovené vyživovací povinnosti.

Stát a společnost plní svoji sociální funkci vůči rodině především poskytováním nejrůznějších sociálních služeb. Podíl státu na výchově a výživě dětí však nezužuje

⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 13.

⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 13.

ani nenahrazuje povinnosti, které k nim mají jejich rodiče a stejně tak okruh povinností rodičů nezasahuje do sféry sociálních služeb poskytovaných státem.⁸

Jak již bylo řečeno, úpravu vyživovací povinnosti je potřeba vnímat nejen ze společensko-ekonomického hlediska, ale i z hlediska morálního. Každá právní úprava je více či méně ovlivněna morálními principy společnosti. Oblast rodinného práva, tedy i výživného, patří k oblastem právního řádu, u nichž je vliv morálky velmi intenzivní.

Přestože normy rodinného práva úzce souvisí s morálními zásadami, zůstávají svou povahou normami právními. Je pro ně charakteristické, že jejich dodržování je zajištěno nejen silou veřejného mínění a morálními pravidly společnosti, ale že je vynutitelné i prostředky, jimiž disponuje státní moc. Právní úprava výživného se tak snaží zajistit, aby i v případě poruchových rodinněprávních poměrů bylo výživné plněno pravidelně, řádně a v odpovídajícím rozsahu.⁹

V zákoně o rodině, konkrétně v ust. § 96 odst. 2 zákona o rodině, je výslovně zakotveno, že výživné nelze přiznat, jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy. Stejný závěr je třeba dovodit rovněž z právní úpravy obsažené v občanském zákoníku 2012. Soulad výživného s dobrými mravy je tak jedním z předpokladů pro poskytování výživného, který se v zásadě uplatní u všech druhů vyživovací povinnosti. Vzhledem k tomu, že pojem „dobré mravy“ není zákonem definován, záleží vždy na úvaze soudce, jak posoudí konkrétní obsah tohoto pojmu. Lze konstatovat, že obsah dobrých mravů spočívá v obecně platných normách morálky, u nichž je dán obecný zájem na jejich respektování, a to vždy s ohledem na daný čas a místo.¹⁰ K problematice dobrých mravů blíže v kapitole 6.4. Dobré mravy.

⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 10, 11.

⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 11, 12.

¹⁰ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 463.

3. Právní úprava vyživovací povinnosti v historickém kontextu

3.1. Československý obecný zákoník občanský

Přijetí Všeobecného občanského zákoníku, který byl vyhlášen pod názvem Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch a nabyt účinnosti dne 1. ledna 1812, znamenalo pro oblast manželského a rodinného práva z historického hlediska poměrně dlouhé období stability. První díl zákoníku obsahoval ustanovení o právu manželském, vztazích mezi rodiči a dětmi, o poručenství a opatrovnictví, přičemž tato úprava manželského a rodinného práva vycházela z tradice práva kanonického.

Obdobně jako v jiných právních oblastech nebyl ani v oblasti práva rodičovského opuštěn princip výsadního postavení muže v rodině. Otec rozhodoval o jménu dítěte, musel vyslovit souhlas s případnými závazky dítěte, rozhodoval o výchově dětí a také spravoval jejich majetek. Došlo-li mezi manžely k rozluce či rozvodu, děti byly svěřeny otci, s výjimkou chlapců do 4 let věku a děvčat do 7 let věku, kteří byli svěřováni matce. Zákoník vycházel z nerovnoprávného postavení manželských a nemanželských dětí.¹¹

Ukončení 1. světové války s sebou přineslo mimo jiné rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik Československého státu. Zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, tzv. recepční normou byly převzaty rovněž pro oblast rodinného práva normy rakouské a uherské, přičemž tento právní dualismus vyvolával problémy po celou dobu existence první republiky. Je nepochybně zajímavé, že vůbec první návrh podaný v Revolučním národním shromáždění na jeho první schůzi dne 14. listopadu 1918 byl návrh dr. Boučka na reformu manželského práva. Na druhou stranu ale právě novelizace manželského práva byla jedním z nejzávažnějších důvodů, proč byly kodifikační snahy neúspěšné.¹²

Zákon č. 946/1811 sb. z. s., obecný zákoník občanský, upravoval v rámci institutu výživného pouze výživné pro nezletilé dítě. Vycházel z principu, že náklady

¹¹ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 71-72.

¹² Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 76.

na výživu, výchovu a zaopatření dítěte má nést v první řadě otec. Matka pak plnila svůj podíl na výchově a výživě dítěte osobní péčí o dítě a o jeho zdraví. Vyživovací povinnost otce nebyla omezena věkem dítěte, ale trvala až do chvíle, kdy bylo dítě schopno samo se reálně živit, tedy bylo schopno najít si přiměřené zaměstnání a udržet se v něm. Soudní praxí však bylo dovozeno, že otec nemá vyživovací povinnost vůči svému zletilému dítěti, které se úmyslně vyhýbá práci a provozuje např. tuláctví.¹³

Dvěma základními hledisky pro stanovení výše vyživovací povinnosti byly jednak potřeby dítěte, jednak jmění jeho otce. Potřebou dítěte se přitom rozumělo, že dítě má být vychováváno způsobem svému stavu a jmění přiměřenému. Výživa dítěte tak byla dána jeho výchovou, což znamená, že za normálních okolností, tedy v případě, kdy dítě žilo s rodiči ve společné domácnosti, mělo dítě právo pouze na naturální výživu. Pokud dítě se svolením rodičů pobývalo mimo domov, mělo právo na takové mravní, tělesné a hmotné prostředky, aby se mohlo přiměřeným způsobem samostatně živit.

Obecný zákoník občanský vycházel ve vztahu k institutu výživného z principů, z nichž některé se shodují se současnou právní úpravou a jiné jsou od ní naopak poněkud odlišné. Obecný zákoník občanský např. považoval právo na výživné za právo čistě osobního charakteru a ve vztahu k němu nebylo možné užívat ustanovení týkající se majetkoprávních vztahů, zatímco podle současné právní úpravy náleží výživné svou povahou k majetkoprávním poměrům zabezpečujícím obstarávání výživy. Tyto poměry však velmi úzce souvisí s poměry osobními. Shodně jako v současné právní úpravě bylo zakotveno, že právo na výživné je právem nepromlčitelným, kterého se dítě nemohlo platně vzdát a právo nezletilého dítěte se uplatňovalo v řízení nesporném, zatímco u zletilého dítěte v řízení sporném apod.¹⁴

Pokud jde o další druhy vyživovací povinnosti, obecný zákoník občanský například upravoval institut „svatebních smluv“, které mohly pojednávat kromě věna, společenství statků atd., také o doživotním požívání jmění pro případ smrti a o vdovském platu. V případě rozvodu, event. rozluky, mohli manželé uzavřít dohodu, zda ponechají své svatební smlouvy v platnosti, popř. mohli uzavřít smír v tom smyslu, že se jmění pojaté do společenství statků rozdělí jako v případě smrti. Rozvedený

¹³ Jurčík, R.: Institut výživného v historickém kontextu. Právo a rodina, 2000, č. 12, str. 1.

¹⁴ Jurčík, R.: Institut výživného v historickém kontextu. Právo a rodina, 2000, č. 12, str. 2.

manžel, který rozvod nezavinil, se mohl dále domáhat také toho, aby se mu dostalo přiměřené výživy.¹⁵

V průběhu první republiky bylo manželské a rodinné právo měněno řadou zákonů a k jejich provedení vydaných vládních nařízení, přičemž do oblasti vyživovací povinnosti zasáhl beze sporu nejvíce zákon č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovat výživu nebo zaopatření, zvaný alimentární zákon.

Vzhledem k tomu, že dalším změnám nejen v oblasti rodinného práva učinila přítrž druhá světová válka, byla i poválečná právní úprava založena na obdobných principech, jaké byly zmíněny výše. Obecný zákoník občanský i nadále zakotvoval povinnost rodičů vychovávat své děti, tzn. pečovat o jejich život a zdraví, opatřovat jim slušnou výživu, dbát o jejich tělesný a duševní rozvoj, vyučování náboženství a užitečným znalostem a dát tak základ k jejich budoucímu blahobytu. Péče o výživu příslušela zejména otci dítěte a na matce zůstávala péče o tělesnou výchovu a zdraví dítěte.¹⁶

3.2. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Poválečný vývoj Československa byl velmi složitým obdobím, pro nějž byly charakteristické politické střety o budoucí vývoj našeho státu. Jednoznačný směr dalšího vývoje státu určila Ústava 9. května, tj. ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ze dne 9. května 1948. Vydaní nové ústavy bylo zásadním podnětem k tomu, aby byly zahájeny práce na rekonstrukci prakticky všech právních odvětví, rodinné právo nevyjímaje, a to tak, aby právní řád jako celek vyhovoval nově nastalým politickým a společenským okolnostem.

Jako první významnější mezi těmito novými právními akty byl schválen již dne 7. prosince 1949 zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1950 a přinesl do úpravy rodinného práva řadu změn. Významnou změnu zaznamenala zejména celková koncepce úpravy rodinných poměrů, která měla být založena na principech lidově demokratického zřízení. Nově také došlo k vyčlenění

¹⁵ Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, str. 390.

¹⁶ Jurčík, R.: Institut výživného v historickém kontextu. Právo a rodina, 2000, č. 12, str. 3.

právní úpravy o rodině z občanského práva a tím i k vytvoření nového právního odvětví, práva rodinného. A konečně došlo také k odstranění právního dualismu a ke sjednocení předpisů rodinného práva pro celé území Československa.¹⁷

Jednou ze základních zásad, na nichž byl zákon o právu rodinném postaven, byla zásada hlubokého zájmu o dítě, projevující se jednak ve zrovnoprávnění všech dětí bez ohledu na jejich původ, jednak v péči o to, aby byla zajištěna výživa a výchova dítěte ze strany rodičů, přičemž rodiče měli povinnost pečovat o dítě tak, aby nedocházelo k rozporům se zájmy společnosti. Vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi byla věnována část pátá hlavy druhé tohoto zákona, která mimo jiné formulovala obecný princip vztahu rodičů a dětí spočívající v povinnosti rodičů starat se o tělesný i duševní rozvoj dětí, zejména pečovat o jejich výživu a výchovu tak, aby byly náležitě připraveny přispívat svou prací, podle svých schopností a náklonností, k prospěchu společnosti. Dále bylo upuštěno od dosavadního pojetí jednostranné moci otcovské a nová právní úprava zdůraznila rovnocenné postavení obou rodičů v poměru k jejich dětem a definovala společnou rodičovskou moc, bez ohledu na to, zda jsou rodiče manžely.

Pokud jde o další druhy vyživovací povinnosti v rodině, zákon přesně stanovil okruh osob, které vůči sobě měly vzájemnou alimentární povinnost, a současně určil, v jakém pořadí má být tato plněna. V případě, že mělo tuto povinnost více příbuzných v témže stupni, byli všichni zavázáni solidárně, a to v takovém vzájemném poměru, který odpovídal jejich výdělečným a majetkovým schopnostem.¹⁸

V rámci ustanovení o výživném byla upravena i povinnost otce, za něhož matka dítěte nebyla provdána, přispívat matce, jak slušnost žádá, na úhradu nákladů na těhotenství a slehnutí, jakož i na úhradu jejích osobních potřeb, a to po dobu tří měsíců a z důvodů zvláštního zřetele hodných i nad tuto dobu.

Zákon upravoval i problematiku výživného mezi rozvedenými manžely, přičemž na výživné měl právo ten z manželů, který nebyl vinen rozvodem a nebyl s to uspokojit své osobní potřeby. Pokud byli rozvodem manželství vinni oba manželé, mohl soud

¹⁷ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 86-89.

¹⁸ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 90-92.

přiznat právo na výživné i vinnému manželovi. Vyživovací povinnost zanikala uzavřením nového manželství nebo úmrtím oprávněného a zásadně i povinného.

3.3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Po vydání ústavy z roku 1960 došlo v československém právním řádu opět k podstatným změnám. Rekodifikace se týkala i oblasti rodinného práva, v níž bylo s ohledem na uplatňovaný princip srozumitelnosti zákona pracujícím lidu rozhodnuto o vydání nového zákona, a to i přesto, že řada ustanovení zákona o právu rodinném zůstala zachována nebo se změnila pouze formulačně. Zásadní změnou oproti dřívější právní úpravě bylo to, že právní úprava majetkových vztahů mezi manžely byla začleněna do občanského zákoníku.

Zákon o rodině, který byl publikován pod číslem 94/1963 Sb. a nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964, zdůrazňoval jako základní zásadu této právní úpravy význam rodiny jako základního článku společnosti, proklamoval odpovědnost rodičů za duševní a tělesný rozvoj jejich dětí, přičemž odpovědnost za výchovu a uspokojování hmotných potřeb dětí přiznával také státu, společenským organizacím, školám, kulturním, osvětovým a zdravotnickým zařízením.¹⁹

V otázkách týkajících se výživného byla právní úprava podrobnější než v předcházejícím rodinném kodexu, ale je nutno poznamenat, že také zde byla motivace zákonodárce více než zřejmá. V důvodové zprávě k návrhu zákona k ustanovení o příspěvku na výživu rozvedeného manžela je mimo jiné uvedeno, že v naší společnosti, kde většina žen je v pracovním poměru a je výdělečně soběstačná, je třeba, aby vyživovací povinnost jednoho manžela k druhému byla po rozvodu omezena jen na takovou dobu, která stačí k tomu, aby si manžel, který nebyl výdělečně činný, opatřil zaměstnání a prostředky k vlastní obživě.

Zákon o rodině byl za dobu své platnosti několikrát novelizován, přičemž významnější změny přinesla do rodinného práva novela provedená zákonem č. 234/1992 Sb., která umožnila uzavírání církevních sňatků. Zásadní novelou zákona

¹⁹ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 95-97.

o rodině však byla novela provedená zákonem č. 91/1998 Sb., jež se podstatně dotkla i institutu vyživovací povinnosti, a to zejména rodičů k dětem.

V návaznosti na společenské a ekonomické změny bylo žádoucí upravit mimo jiné i oblast rodinného práva. Shora citovaná novela zákona o rodině výslovně zakotvila právo dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů. Pokud spolu rodiče dítěte nežijí a jejich životní úroveň je značně rozdílná, v zásadě platí, že dítě má právo podílet se na životní úrovni toho z rodičů, jehož životní úroveň je vyšší. Novelou zařazeným ustanovením § 85a odst. 1 do zákona o rodině byl vytvořen soudu prostor pro stanovení výživného u povinných, kteří mají příjmy z jiné než závislé činnosti. Druhý odstavec § 85a ZR umožnil považovat za odůvodněné potřeby dítěte také tvorbu úspor, a tím byly odstraněny pochybnosti o tom, zda má mít výživné rodičů k dítěti spotřební charakter či nikoli. Dále bylo novelou zakotveno, že u výživného pro dítě může soud v případech hodných zvláštního zřetele rozhodnout o povinnosti složit peněžní částku pro výživné splatné v budoucnosti. Zmíněnou úpravu obsaženou v ust. § 97 odst. 2 ZR je nutné interpretovat jako ustanovení upravující zálohu na výživné splatné v budoucnosti, nikoli jako „zproštění se“ vyživovací povinnosti poukázáním jednorázové částky.

Podstatná změna, kterou novela přinesla a která se dotkla všech druhů vyživovací povinnosti, spočívala v rozšíření kritérií pro určení rozsahu vyživovací povinnosti o majetkové poměry povinného. Možnost zkoumání majetkových poměrů povinného soudu umožnila komplexně posoudit poměry povinného, jeho životní úroveň, přihlídnout k jeho majetku různého druhu, ale i ke způsobu trávení volného času, dovolené apod. Shora citovanou novelou byla prohloubena zásada tzv. potenciality příjmů povinného, přičemž bylo zakotveno, že soud je povinen zkoumat při hodnocení možností, schopností a majetkových poměrů povinného, zda se bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.²⁰

Dále byl novelou změněn název hlavy čtvrté části třetího zákona o rodině z „příspěvku na výživu rozvedeného manžela“ na „výživné rozvedeného manžela“. Bylo zakotveno, že soud může rozvedenému manželovi, který se porušením

²⁰ Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost rodičů k dětem. Právo a rodina, 1999, č. 6, str. 6-9.

manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely. Právo na výživné zanikne uzavřením nového manželství oprávněného, úmrtím povinného nebo poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy. V neposlední řadě stojí za zmínku prodloužení doby, po níž má být poskytován příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, a to z jednoho roku na dobu dvou let.

Zákon o rodině úzce souvisí s úpravou v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“ nebo „OZ“), přičemž z ust. § 104 ZR vyplývá, že ustanovení občanského zákoníku se použijí, pokud zákon o rodině nestanoví jinak.

3.4. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V současné době se ocitáme v situaci, kdy dochází k poměrně zásadní změně takřka celého soukromého práva. Občanský zákoník prošel rozsáhlou rekodifikací, jejímž výsledkem je dnes již platný zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jehož účinnost má nastat ke dni 1. 1. 2014.

Občanský zákoník 2012 opouští pojetí, podle něhož by měl upravovat majetkové poměry (případně i poměry jiné, mají-li majetkový aspekt), které se zřetelem na totalitní pojetí funkcí státu a práva vytvořilo naše zákonodárství v 50. a 60. letech minulého století. Občanský zákoník 2012 se tak rozchází s hlediskem primitivního materialismu a naopak vychází z myšlenky respektu k osobnosti člověka jako svobodného individua způsobilého žít podle svého a samostatně rozhodovat o svých záležitostech. Nová právní úprava tak respektuje standardní koncepce občanského zákoníku jako kodifikace upravující postavení osob a jejich soukromá práva a povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku.²¹

Osu celé právní úpravy představuje člověk a jeho zájmy. Klíčovým tématem první části zákoníku je právní postavení člověka jako jednotlivce, včetně úpravy práv výlučně a přirozeně spjatých s jeho osobou. Druhá část upravuje otázky spojené s jeho rodinou a rodinnými poměry. Majetku a osudu tohoto majetku po smrti člověka

²¹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

je věnována část třetí a úpravu obligačního práva, tedy práv a povinností vzniklých člověku vůči jiným osobám z jeho soukromého styku s nimi zahrnuje část čtvrtá občanského zákoníku 2012.

Jak již ze shora uvedeného vyplývá, rodinné právo bude nově začleněno do občanského zákoníku, a tudíž nebude upraveno samostatným zákonem jako dosud. Rodině a rodinným poměrům je věnována část druhá občanského zákoníku 2012, která zahrnuje právní pravidla upravující manželství (jeho vznik a zánik, práva a povinnosti manželů), dále příbuzenství (jeho pojem a druhy, poměry mezi rodiči a dětmi, včetně určování rodičovství a osvojení) a v neposlední řadě poručenství a jiné formy péče o dítě (opatrovnictví, svěření dítěte do péče a pěstounství).²²

Obecné pojetí rodinného práva vychází z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině, navazuje na ní a inspiruje se v ní. V občanském zákoníku 2012 obsažené odchylky od současného stavu jsou především změnami formulačními, jejichž účelem je usnadnit porozumění textu a také výklad konkrétního právního pravidla. Oblasti rodinného práva se však týká i několik zásadních novinek. Pokud jde o problematiku výživného, zásadnější změny oproti současnému stavu zaznamená zejména úprava výživného mezi rozvedenými manžely a dále úprava způsobu placení výživného. Blíže v příslušných kapitolách této práce.

Myslím si, že začlenění rodinného práva zpět do občanského zákoníku je správným krokem směřujícím k obnovení pojetí občanského zákoníku jako obecného kodexu tak, jak je vnímáno moderními demokratickými systémy.

²² Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

4. Druhy vyživovací povinnosti a vztahy mezi nimi

Vyživovací povinnost lze podle povahy osobního poměru mezi oprávněným a povinným vnitřně diferencovat. Podle části třetí zákona o rodině rozlišujeme tyto druhy vyživovací povinnosti:

- vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí (ust. § 85 - § 87), která zahrnuje jak vyživovací povinnost rodičů k dětem, tak dětí k rodičům, když tyto lze považovat za dva samostatné druhy,
- vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými (ust. § 88 - § 90),
- vyživovací povinnost mezi manžely (ust. § 91),
- výživné rozvedeného manžela (ust. § 92 - § 94),
- příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (ust. §95).

Občanský zákoník 2012 vychází z obdobného rozlišení druhů vyživovací povinnosti, přičemž jednotlivé druhy pojmenovává takto:

- výživné mezi rodiči a dětmi a předky a potomky (ust. § 915 - § 919), v němž jsou zahrnuty tři samostatné druhy výživného, a to rodičů k dětem, dětí k rodičů a mezi předky a potomky,
- výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce (ust. § 920),
- výživné mezi manžely (ust. § 697),
- výživné rozvedeného manžela (ust. § 760 - 763).

Všechny tyto druhy vyživovací povinnosti mají určité společné rysy, které umožňují, aby některé skutečnosti byly upraveny společně pro všechny druhy výživného. Jedná se o úpravu obecných hledisek pro stanovení rozsahu výživného, způsob placení výživného, promlčení a započtení výživného, změnu stanoveného výživného, plnění výživného za jiného a některé další skutečnosti. V zákoně o rodině jsou tato společná pravidla shrnuta pod rubrikou „Společná ustanovení“ v ust. § 95 až § 103 a v občanském zákoníku 2012 jednak obdobně pod rubrikou „Společná ustanovení o výživném“ v ust. § 921 až § 923, jednak rovněž v úvodních ustanoveních týkajících se vyživovací povinnosti, a to v ust. § 910 až § 914, ale také v rámci obecné úpravy, která se nevztahuje pouze na oblast rodinného práva.

Jsou-li současně splněny podmínky pro plnění více druhů vyživovací povinnosti, mluvíme o střetu či konkurenci druhů vyživovací povinnosti. Vzájemnou konkurenci

jednotlivých druhů výživného však nemůžeme chápat zjednodušeně v tom smyslu, že by existovalo určité pořadí mezi vyživovacími povinnostmi, které by znamenalo, že příjem povinného, který je k dispozici, by měl být vyčerpán prioritně zařazeným výživným, aniž by se dostalo na další výživné. Smyslem řešení těchto střetů je spíše určení povinného, který má především plnit, přičemž platí, že i všechny druhy vyživovací povinnosti musí být odpovídajícím způsobem zajištěny. Některé případy těchto střetů jsou výslovně řešeny zákonem, jiné jsou dovozovány z judikatury nebo nepřímo vyplývají ze systematického zařazení konkrétního druhu vyživovací povinnosti v zákoně.²³

Ve vzájemné konkurenci má prioritní postavení nepochybně výživné pro nezletilé dítě, které je třeba odlišit od výživného pro dítě zletilé, ačkoli jejich právní úprava je v mnoha směrech shodná. Vyživovací povinnost k dítěti mají tedy v první řadě rodiče, přičemž platí, že tuto vyživovací povinnost nemůže žádná z jiných vyživovacích povinností předejít. Z ust. § 910 odst. 2 OZ 2012 výslovně vyplývá, že vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti. Při stanovení vyživovací povinnosti je ale samozřejmě brán zřetel i k existenci jiných druhů vyživovací povinnosti, a to v rámci hodnocení možností a schopností povinného. Z ustálené judikatury vyplývá, že vyživovací povinnost k dítěti, a to jak k nezletilému, i ke zletilému, předchází vyživovací povinnosti k ostatním příbuzným, resp. k předkům a potomkům.²⁴

Dále zákon upravuje pořadí vyživovací povinnosti mezi předky a potomky v různém stupni příbuzenství. V tomto případě však nejde o střet různých druhů výživného, ale o stanovení pořadí povinných v rámci jednoho druhu vyživovací povinnosti. Jak zákon o rodině, tak občanský zákoník 2012 obsahují úpravu, podle které mají vzdálenější příbuzní vyživovací povinnost pouze tehdy, pokud ji nemohou plnit příbuzní bližší. Obecně lze konstatovat, že vyživovací povinnost potomků předchází vyživovací povinnosti předků. To ovšem neplatí, pokud se jedná o poměr rodičů a dítěte, neboť tento poměr má svoji výlučnou úpravu vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi.

²³ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 18.

²⁴ R 102/1967.

Vztah vyživovací povinnosti mezi manžely a vyživovací povinnosti dětí k rodičům je výslovně řešen zákonem, a to tak, že vyživovací povinnost manžela má dle ust. § 91 odst. 3 ZR přednost před vyživovací povinností dětí. Občanský zákoník 2012 v ust. § 697 odst. 1 výslovně zakotvil dosud pouze z judikatury vyplývající závěr, že vyživovací povinnost mezi manžely předchází nejen vyživovací povinnosti dítěte, ale i vyživovací povinnosti rodičů.²⁵ To znamená, že děti, popř. rodiče nemají tuto vyživovací povinnost vůbec, pokud je povinný manžel schopen ji plnit nebo ji mají v omezené míře, nemůže-li ji povinný manžel plnit dostatečně.

Obdobným způsobem je v zákoně o rodině řešena i situace, kdy po rozvodu manželství dojde ke vzniku práva na výživné rozvedeného manžela. Zákon o rodině výslovně stanoví, že vyživovací povinnost rozvedeného manžela předchází vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům. V takovém případě má subsidiární povahu rovněž vyživovací povinnost rodičů rozvedeného manžela k němu. Občanský zákoník 2012 však toto ustanovení zcela vypustil a vyloučil tak přednost vyživovací povinnosti rozvedeného manžela před vyživovací povinností dětí vůči rodičům. Nová právní úprava se tak snaží neodsouvat příbuzenský a právní poměr rozvedeného manžela k dětem a rodičům a vzájemnou vyživovací povinnost předků a potomků až za vyživovací povinnost jeho bývalého manžela.²⁶

Podle mého názoru je důležité, aby byly vzájemné vztahy mezi různými druhy vyživovací povinnosti nebo i rámci jednoho druhu jednoznačně vyřešeny a akceptovány, a to zejména proto, že zákon pro každý druh výživného upravuje jiným způsobem podmínky jeho vzniku a trvání, ale i jeho rozsah.²⁷

²⁵ R 4/1972.

²⁶ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 333.

²⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s 18.

5. Základní podmínka trvání vyživovací povinnosti (stav odkázanosti)

Základním předpokladem pro uplatnění v zásadě všech druhů vyživovací povinnosti (s výjimkou vyživovací povinnosti mezi manžely a výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce) je stav odkázanosti oprávněného na povinném. Vyživovací povinnost tak trvá po dobu, po kterou není oprávněný schopen živit se sám. Schopnost živit se sám je v právní teorii i praxi interpretována jako schopnost samostatně uspokojovat všechny své potřeby, a to jak potřeby hmotné, tak kulturní a rovněž potřeby bytové.²⁸

Stav odkázanosti jako základní podmínka vzniku a trvání vyživovací povinnosti je v zákoně o rodině vždy výslovně konstatován u těch druhů vyživovací povinnosti, jichž se týká, tj. konkrétně v případě vyživovací povinnosti rodičů k dětem v ust. § 85 odst. 1 ZR, u vyživovací povinnosti dětí k rodičům v ust. § 87 odst. 1 ZR, u vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými v ust. § 90 ZR a u vyživovací povinnosti rozvedeného manžela v ust. § 92 odst. 1 ZR. Občanský zákoník 2012 obsahuje úpravu této zásadní podmínky pro přiznání výživného v rámci obecných ustanovení o vyživovací povinnosti, konkrétně v ust. § 911 OZ 2012.

Z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině a rovněž v občanském zákoníku 2012 vyplývá, že v případě vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti není trvání této povinnosti limitováno dosažením určité věkové hranice dítěte, a to ani nabytím zletilosti dítěte, ani dovršením věku 26 let.²⁹ Podstatnou skutečností pro zánik vyživovací povinnosti je schopnost dítěte živit se samo, tedy způsobilost hradit své odůvodněné potřeby z odměny za svou práci, přičemž musí jít o takovou práci, která odpovídá jeho fyzickým i duševním předpokladům a je vykonávána v souladu se zájmy společnosti.³⁰

Obdobná úprava platí i pro vyživovací povinnost dětí k rodičům, kdy je stav potřebnosti dán tím, že rodič nemá žádný dostačující příjem k úhradě svých odůvodněných potřeb a neexistuje žádná jiná vyživovací povinnost, která by měla přednost před vyživovací povinností dítěte.

²⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 396.

²⁹ R 100/1967.

³⁰ R 16/1968.

V případě vyživovací povinnosti mezi předky a potomky obsahuje ust. § 90 ZR nejen podmínku existence uvedené vyživovací povinnosti, tedy stav odkázanosti oprávněného, ale i zvláštní hledisko pro stanovení jejího rozsahu. Právo na výživné mezi předky a potomky totiž přísluší oprávněným, jen pokud toho nutně potřebují. Občanský zákoník 2012 takové hledisko výslovně nezmiňuje. Ze systematiky kodexu a ze související judikatury však bude možno dle mého názoru i nadále dovozovat obdobné závěry s tím, že pro poměr mezi předky a nezletilými dětmi platí obdobná právní úprava jako pro poměr rodičů k dětem.

Potřebnost rozvedeného manžela je rovněž základní hmotněprávní podmínkou existence práva na výživné rozvedeného manžela. Stav potřebnosti rozvedeného manžela je v zákoně o rodině charakterizován tím, že rozvedený manžel není schopen žít se sám. Občanský zákoník 2012, veden snahou o zdůraznění výjimečné povahy uvedené vyživovací povinnosti, tuto úpravu zpřesňuje a doplňuje. Snaží se zabránit tomu, aby mohl každý z rozvedených manželů v podstatě kdykoli po rozvodu uplatnit své právo na výživné, tak jako je tomu podle dosud platné a účinné právní úpravy. Jedním z projevů této snahy je navázání vzniku práva na výživné rozvedeného manžela na skutečnost, zda lze po druhém z manželů spravedlivě požadovat, aby výživné poskytoval. Právo na výživné tak vznikne typicky v případě, kdy neschopnost jednoho z bývalých manželů sám se žít má původ v manželství nebo s ním souvisí, přičemž zákoník některé případy příkladmo uvádí. Jde o situace, kdy důvodem neschopnosti rozvedeného manžela žít se sám, je především jeho věk, zdravotní stav v době rozvodu anebo v případě, že rozvedený manžel po rozvodu pečuje o společné dítě, tak jeho věk nebo zdravotní stav v době, kdy péče o toto dítě skončila.³¹

Jak jsem již výše naznačila, stav odkázanosti není podmínkou vzniku a trvání vyživovací povinnosti mezi manžely. Základní funkcí vyživovací povinnosti mezi manžely není zaopatření jiných osob, které se z různých důvodů nemohou postarat o svou výživu samy, tak jako je tomu u výše uvedených vyživovacích povinností. Vyživovací povinnost mezi manžely vychází ze společenských funkcí rodiny, mezi které patří funkce hospodářská spočívající v pojetí rodiny jako základní ekonomické jednotky, jejíž členové společně hospodaří a uspokojují své hmotné i kulturní potřeby.

³¹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 332.

Proto je třeba chápat vyživovací povinnost mezi manžely jako součást jejich vzájemného poměru a aplikovat na ni principy, kterými je charakterizováno manželství.³²

Stav odkázanosti rovněž není podmínkou vzniku a trvání výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce. Právo matky na toto výživné vznikne, jakmile jí v souvislosti s těhotenstvím nebo porodem vzniknou jakékoli náklady a dojde tak ke snížení jejích příjmů.

Neschopnost oprávněného živit se sám je tak základní podmínkou trvání v zásadě všech druhů vyživovací povinnosti a její existence musí být prokázána předtím, než budou posuzována jednotlivá kritéria pro stanovení rozsahu konkrétní vyživovací povinnosti.

³² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s 143.

6. Kritéria pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti

Rozsah vyživovací povinnosti je stanoven především poměrem odůvodněných potřeb a majetkových poměrů oprávněného ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Toto jsou dvě základní obecná hlediska pro stanovení rozsahu výživného, která platí pro všechny druhy vyživovací povinnosti.

Zákon o rodině zakotvuje tuto úpravu v ust. § 96 a občanský zákoník 2012 v ust. § 913, přičemž oba právní předpisy ji doplňují o podpůrná hlediska pro hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného, totiž o jednání, která snižují možnosti povinného, popř. zhoršují jeho majetkovou situaci. Občanský zákoník 2012 dále výslovně uvádí, že při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti je třeba přihlídnout k osobní péči povinného o oprávněného, a k míře, v jaké tak činí. Dalším korektivem je podle občanského zákoníku 2012 péče o rodinnou domácnost.³³

V neposlední řadě je třeba zohlednit další základní kritérium společné pro všechny druhy vyživovací povinnosti, a to soulad stanoveného výživného s dobrými mravy.

Vedle shora uvedených obecných hledisek stanoví zákon pro jednotlivé druhy vyživovací povinnosti i další zvláštní hlediska, z nichž se musí při rozhodování o výživném rovněž vycházet.

Zvláštní hlediska mohou požadavky na rozsah vyživovací povinnosti spíše rozšiřovat nebo naopak zužovat. K hlediskům, jež kladou vyšší požadavky na rozsah výživného, patří např. ustanovení zákona, která rodičům ukládají pečovat o všestranný rozvoj svých dětí a zakotvují právo dětí podílet se na životní úrovni svých rodičů nebo ustanovení, podle nichž má být vyživovací povinnost mezi manžely stanovena tak, aby jejich hmotná a kulturní úroveň byla zásadně stejná. K ustanovením, která obecná kritéria pro stanovení rozsahu výživného naopak omezují, patří ta, která v souvislosti s vyživovací povinností dětí vůči rodičům hovoří o slušné výživě, dále ta, která se pro vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými zmiňují o nutné potřebě, ta, která v případě výživného pro rozvedeného manžela zakotvují kritérium přiměřené

³³ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 396.

výživy a konečně ta, v nichž je výživné pro neprovdanou matku označeno jako přiměřené.³⁴

Vzhledem k tomu, že u jednotlivých druhů vyživovací povinnosti je třeba přihlížet jak k obecným, tak ke zvláštním hlediskům, budu se v této kapitole věnovat základním kritériím pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti z obecného pohledu a podrobnější výklad podám v souvislosti s výkladem jednotlivých druhů vyživovací povinnosti.

K problematice určování rozsahu vyživovací povinnosti existuje rozsáhlá judikatura, která je mnohdy směrodatná pro stanovení konkrétní výše výživného. Vzhledem k tomu, že každý případ, v němž je rozhodováno o výživném, je jedinečný a zaslouží si individuální přístup, není stanovení striktního způsobu výpočtu výše výživného podle mého názoru žádoucí. K současným trendům v oblasti určování rozsahu vyživovací povinnosti pro dítě se blíže vyjádřím v kapitole 7.3.4. této práce.

6.1. Odůvodněné potřeby a majetkové poměry oprávněného

Při posuzování odůvodněných potřeb je třeba vycházet z toho, že vyživovací povinnost je majetkovým plněním poskytovaným za účelem uspokojení osobních potřeb, přičemž za osobní potřeby oprávněného nelze považovat pouze výživu v užším slova smyslu, ale rovněž ostatní hmotné a kulturní potřeby oprávněného.

Mezi osobní potřeby, k jejichž úhradě je výživné určeno, patří tedy strava, náklady na ošacení, na hygienické a domácí potřeby, náklady na zajištění bydlení, na vzdělání, kulturní a sportovní vyžití apod. Přitom však nelze vycházet z minimálních hodnot těchto potřeb, ale z určitého společenského průměru a standardu, od něhož se lze odchýlit (ať už směrem nahoru nebo dolů) v závislosti na sociálním postavení rodiny a v závislosti na tom, o jaký druh výživného se jedná.³⁵

Odůvodněné potřeby oprávněného jsou různé podle okolností konkrétního případu. Míra potřeb oprávněného je závislá zejména na jeho věku, na zdravotním stavu, na jeho fyzické a duševní vyspělosti a celkovém uplatnění ve společenském životě. Odůvodněné potřeby však nejsou dány pouze těmito okolnostmi, ale jsou

³⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 15, 16.

³⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 16.

ovlivňovány i schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry povinného. V případě, že jsou reálné možnosti a schopnosti povinného velmi široké, jsou odůvodněnými potřebami oprávněného i další potřeby, které nejsou nezbytné a nutné pro život kulturního člověka. Pokud jsou možnosti a schopnosti povinného naopak velmi omezené, jsou za odůvodněné potřeby považovány pouze běžné potřeby, které nepřesahují obvyklou míru potřeb nezbytných.³⁶

Jak jsem již naznačila výše, zákon v rámci jednotlivých druhů vyživovací povinnosti rozlišuje rozsah vyživovací povinnosti do čtyř úrovní, a to pomocí pojmů – stejná životní úroveň, slušná výživa, přiměřená výživa a nutná výživa. Stejná životní úroveň musí být zachována v případě rozhodování o vyživovací povinnosti rodičů k dítěti, vyživovací povinnosti mezi manžely a za určitých podmínek i vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Ze zákona o rodině stejně jako z občanského zákoníku 2012 vyplývá, že dítě má právo podílet se na stejné životní úrovni svých rodičů a obdobně, že hmotná a kulturní úroveň mezi manžely má být v zásadě stejná. Pojem „stejná životní úroveň“ nemůže být vykládán jako stejné množství peněžních prostředků, protože při hodnocení životní úrovně musí být zohledněny rozdílné osobní, kulturní a pracovní potřeby subjektů vyživovací povinnosti.³⁷

Užší rozsah vyživovací povinnosti stanoví zákon pro výživné dětí vůči svým rodičům, když zakotvuje, že děti jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu. Slušná výživa je tak svým rozsahem limitovanější než stejná životní úroveň, ale širší než přiměřená výživa.³⁸

Přiměřená výživa je požadována v rámci výživného pro rozvedeného manžela a také v případě výživy pro neprovdanou matku dítěte. Přiměřená výživa je svým rozsahem omezenější než výživa slušná, ale nezahrnuje pouze zabezpečení a uspokojení základních či zcela nezbytných potřeb, ale i uspokojení potřeb dalších.

Pro nejomezenější rozsah vyživovací povinnosti užívá zákon o rodině pojem „nutná výživa“, kterou vyžaduje pro vzájemnou vyživovací povinnost mezi předky a potomky. Nutnou výživou se rozumí uspokojování všech odůvodněných potřeb

³⁶ R 14/1966.

³⁷ Kovářová, D.: Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. Praha: Leges, 2011, s. 29.

³⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 427.

oprávněného, ale pouze v nutné rozsahu.³⁹ Občanský zákoník 2012 uvedené zvláštní kritérium, podle něhož oprávněnému přísluší výživné pouze, pokud ho nutné potřebují, výslovně nezakotvuje, avšak podle mého názoru lze zejména ze systematiky zákona a z konstantní judikatury dovést obdobný závěr.

Občanský zákoník 2012 na rozdíl od zákona o rodině výslovně zakotvuje jako základní hledisko pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti vedle odůvodněných potřeb oprávněného také jeho majetkové poměry. Jedná se o významné hledisko, které musí být posuzováno nejen na straně povinného, ale i na straně oprávněného. Domnívám se, že výslovné uvedení tohoto hlediska v zákoně, je správným krokem směřujícím k posílení právní jistoty v této oblasti. V praxi však podle mého názoru nebude mít zásadnější důsledky, protože i za dosud účinné právní úpravy je při rozhodování soudu o výživném přihlíženo nejen k odůvodněným potřebám oprávněného, ale i k jeho celkové majetkové situaci.

6.2. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného

Druhým obecným hlediskem relevantním pro stanovení rozsahu výživného jsou schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Toto hledisko zahrnuje jednak subjektivní, jednak objektivní složku. Subjektivní složka je dána schopnostmi povinného, tedy jeho vlastnostmi, věkem, zdravotním stavem, vlohami, vzděláním, zkušenostmi apod. Zatímco objektivní složka je dána reálnou možností tyto schopnosti uplatnit s ohledem na prostředí, v němž povinný žije. Na základě obou těchto složek je pak třeba posoudit, jakého výdělku by mohl povinný dosahovat, nikoli, jakého ve skutečnosti dosahuje.⁴⁰

Při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti se tak vychází ze zásady potenciality příjmu, nikoli ze zásady fakticity. Tato zásada je výslovně uvedena v ust. § 96 ZR a rovněž v ust. § 913 odst. 2 OZ 2012, z nichž vyplývá, že při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného je třeba zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená

³⁹ Kovářová, D.: Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. Praha: Leges, 2011, s. 29, 30.

⁴⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 16, 17.

majtková rizika. Při posuzování schopností a možností povinného tak nejsou rozhodné jeho skutečné výdělečné a majtkové poměry, ale jeho reálné poměry, jichž by mohl za daných okolností dosahovat. Změní-li např. povinný své zaměstnání za méně výdělečně výhodné, bude soud při rozhodování o výživném pečlivě zkoumat, zda tak povinný učinil z důležitého (např. zdravotního) důvodu. V opačném případě bude soud vycházet z výdělku povinného před touto změnou zaměstnání.⁴¹

V případě, že zjištěný výdělek odpovídá schopnostem a možnostem povinného, stává se základem pro stanovení výše vyživovací povinnosti. Zpravidla se vychází z průměrného výdělku za určité časové období, obvykle za posledních šest až dvanáct měsíců.

Poměrně jednoduše zjistitelný a snadno prokazatelný je příjem povinného v případě, že je zaměstnancem v pracovním poměru. Složitější situace však může nastat, pokud má povinný příjmy z jiné než závislé činnosti, zejména z podnikatelské činnosti. V takovém případě soud často vychází z daňových přiznání a peněžních deníků soukromých podnikatelů, jejichž význam k prokázání reálných příjmů podnikatele však nelze přeceňovat. Údaje v nich uvedené mohou být značně zkreslené, ať už v důsledku neschopnosti podnikatele vést řádně účetnictví a kvalitně zpracovat své daňové přiznání nebo dokonce v důsledku úmyslného jednání podnikatele. Proto je třeba prokazovat příjmy povinného i jiným způsobem, zejména výpisy z bankovního účtu, ale i doklady týkajícími se vlastnictví movitého a nemovitého majetku a vůbec celkové životní úrovně povinného.⁴²

K pečlivému prokazování skutečné výše příjmu povinného musí dojít zejména tehdy, je-li zjištěno, že příjmy povinného jsou po odečtení výdajů mimořádně nízké, nebo že dokonce vznikla daňová ztráta. V takovém případě je nutné zabývat se především charakterem jednotlivých výdajů vynaložených na dosažení, zajištění a udržení příjmů a poměřováním proporcionality těchto výdajů ve vztahu k vyživovací povinnosti.⁴³

Pro případ, že povinný není schopen nebo ochoten řádně doložit a prokázat své skutečné příjmy, stanoví zákon o rodině i občanský zákoník 2012 nevyvratitelnou

⁴¹ R 27/1970.

⁴² Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 36.

⁴³ Rozhodnutí KS v Ostravě ze dne 28. 4. 1995, sp. zn. 10 Co 361/1995. Právní rozhledy, č. 8, 1995, s. 331.

domněnku, kterou je však možné použít pouze tehdy, jde-li o vyživovací povinnost rodičů k dětem, a to nezletilým i zletilým. Analogicky lze nevyvratitelnou domněnku aplikovat v rámci vyživovací povinnosti mezi předky a potomky ve vztahu příbuzného v řadě přímé a nezletilého potomka. U ostatních druhů vyživovací povinnosti nelze nevyvratitelnou domněnku užít, a to konkrétně u vyživovací povinnosti mezi manžely, mezi rozvedenými manžely, u vyživovací povinnosti předků ke zletilým potomkům a potomků k předkům a u výživného a úhrady některých nákladů pro neprovdanou matku.⁴⁴

Při stanovování rozsahu vyživovací povinnosti nastává ještě komplikovanější situace v případě, kdy povinný nemá vůbec žádné příjmy, žádný majetek ani perspektivu zaměstnání. Může se jednat o osoby nezaměstnané z objektivních důvodů, přičemž příčinou jejich nezaměstnanosti bývá jejich věk, zdravotní stav, nebo vysoká nezaměstnanost v daném regionu. V takovém případě se při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti vychází pouze z podpory v nezaměstnanosti poskytované povinnému. Na druhé straně se ale jedná i o osoby, jejichž nezaměstnanost nemá žádnou objektivní příčinu, a které jednoduše nechtějí pracovat, práci se vyhýbají, nebo ji nachází na tzv. černém trhu. Za této situace je rozhodující potencionální výdělek, kterého by povinný mohl s ohledem na své schopnosti a možnosti dosahovat. V těchto případech je důležitá spolupráce s úřady práce, které poskytují soudu potřebné informace ohledně evidence dané osoby jako uchazeče o zaměstnání, o vyplacených dávkách, pracovních příležitostech v daném oboru a regionu a jejich finančním ohodnocení.⁴⁵ Soud rovněž zkoumá reálné možnosti povinného zajistit si vhodné zaměstnání, a to případně i ve vzdálenějším místě od jeho bydliště a možnosti dopravy či ubytování v tomto místě.⁴⁶

Vyživovací povinnost zpravidla nezaniká ani tehdy, kdy povinný pobírá dávky státní sociální podpory. Pokud se však povinný bez svého zavinění ocitl v takové finanční situaci, v níž by se v důsledku stanovení a placení výživného dostal pod hranici životního minima, je to důvod pro nestanovení výživného. Je totiž třeba respektovat názor, podle něhož dávky sociální péče slouží sociálně potřebnému občanovi

⁴⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 460.

⁴⁵ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 36.

⁴⁶ Usnesení KS v Ústí na Labem ze dne 16. 6. 2003, sp. zn. 10 Co 289/2003. Soudní rozhledy, č. 1, 2004.

k zabezpečení jeho výživy a nezbytných nákladů na domácnost, nikoli k zajištění výživy pro další osoby, k nimž je v poměru povinného.⁴⁷

Mezi příjmy, které jsou relevantní pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, patří i jiné než shora uvedené příjmy povinného. Jedná se za prvé o příjmy, které má povinný vedle své mzdy z jiné pracovní činnosti, z vedlejšího pracovního poměru nebo z odměn poskytovaných v souvislosti s dohodami o práci konané mimo pracovní poměr, tedy o příjmy, které doplňují mzdu povinného. Za vedlejší příjem, který doplňuje mzdu a má tak vliv na stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, lze považovat i tzv. spropitné, které bývá poskytováno při výkonu některých povolání a mnohdy tvoří podstatnou část příjmů povinného. K těmto příjmům je tak nutné přihlídnout, ale vždy je potřeba provést zjištění v tom směru, zda je spropitné v konkrétním případě skutečně poskytováno a v jaké výši.⁴⁸ Obdobně je potřeba zohlednit také autorské odměny, odměny za patenty, objevy a vynálezy, odměny z uměleckých a podobných činností.⁴⁹

Druhou skupinou jiných příjmů jsou příjmy, které mzdu povinného nedoplňují, ale nahrazují ji. Jedná se především o nemocenské. Krátkodobé onemocnění nemá na průměrně dosahovaný výdělek povinného zásadní vliv, proto v jeho důsledku nedochází ani ke změně stanovené výše výživného. Dlouhodobé onemocnění má však mnohdy citelný dopad na majetkovou situaci povinného spočívající ve snížení jeho příjmů a naopak růstu jeho životních nákladů, a proto musí být rozsah vyživovací povinnosti stanoven s ohledem na tuto skutečnost.⁵⁰

Další svízelná situace nastane v okamžiku, kdy se povinný ocitne ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, kde nemůže nebo nechce pracovat a nemá žádný jiný zdroj příjmů. V takovém případě je nutné rozlišit, za spáchání jakého trestného činu je povinný ve vazbě nebo ve výkonu trestu. Pokud se jedná o trestný čin zanedbání povinné výživy nebo týrání svěřené osoby, soudní praxe zpravidla vychází z toho, že stanovené výživné by mělo být zachováno v plné výši i po dobu výkonu trestu, popř. by se mělo při jeho stanovování vycházet z předchozích příjmů a majetkových poměrů

⁴⁷ Rozsudek KS v Hradci Králové sp. zn. 14 Co 755/95, Právní rozhledy, 1996, č. 7.

⁴⁸ Rozsudek KS v Ústí nad Labem ze dne 24. 11. 2003, sp. zn. 10 Co 652/2003. Soudní rozhledy, č. 4, 2004.

⁴⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 82, 83.

⁵⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 80, 81.

povinného.⁵¹ V ostatních případech by měl soud zohlednit i další podstatné skutečnosti na straně povinného a přihlédnout k celkové situaci v zařízení. Zaměstnávání vězňů je v současné době značně problematické, a proto postupně vzrůstající dluhy povinného na výživném mu mnohdy zásadním způsobem komplikují zařazení se do běžného života po propuštění na svobodu.⁵²

Mezi základní kritéria pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti byla novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 98/1991 Sb. vtělena další významná kategorie, a to majetkové poměry povinného. Podle názoru Ústavního soudu ČR tak nelze určit výši výživného pouze na základě příjmů, kterých dosahoval povinný v určitém období, ale je třeba celkově zhodnotit i jeho majetkové poměry a životní úroveň. Přitom je nutné přihlédnout jak k reálně dosahovaným příjmům povinného, tak k jeho movitému a nemovitému majetku a celkovému způsobu jeho života. Jmění povinného může zahrnovat majetkové podstaty, výnosy z nich, akcie, nemovitosti i movité věci. V souvislosti s tím vyslovil Ústavní soud ČR názor, že v případě, kdy povinný není schopen s ohledem na své nízké příjmy platit výživné v určené výši, musí část svého majetku zpeněžit a takto získané prostředky použít pro placení výživného.⁵³

Pokud mají být objektivně zhodnoceny celkové majetkové poměry povinného, musí být přihlédnuto též k jeho závazkům. Je třeba proporcionálně posuzovat tyto závazky ve vztahu k dané vyživovací povinnosti, přičemž musí být vždy zohledněny okolnosti konkrétního případu. Zvláštní postavení mezi závazky povinného mají jiné vyživovací povinnosti plněné za zákonem stanovených podmínek oprávněné osobě. V takovém případě soud posuzuje zejména konkurenční vztah mezi jednotlivými druhy vyživovací povinnosti. K jiným než ze zákona vyplývajícím druhům vyživovací povinnosti soud přihlíží jen zcela výjimečně.⁵⁴

⁵¹ Mandálková, E. Ke specifickým vyživovací povinnosti osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. *Trestní revue*, 2003, č. 10, s. 299 a násl., shodně rozsudek KS v Ústí nad Labem sp. zn. 11 Co 507/97, *Soudní judikatura*, 1998, č. 14.

⁵² Behr, T.: Sjednávání výživného a nepláči ve vězení. *Právo a rodina*, 2010, č. 5, str. 18-21.

⁵³ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 8. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 244/2003. *Sbírka nálezů a usnesení ÚS*, č. 33, 2004, s. 47.

⁵⁴ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 1-2, str. 39.

6.3. Osobní péče o povinného a o rodinnou domácnost

Občanský zákoník 2012 mezi obecnými kritérii pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti výslovně uvádí, že je potřeba brát zřetel na to, zda povinný o oprávněného osobně pečuje a v jaké míře tak činí a také k tomu, zda pečuje o rodinnou domácnost. Dosavadní právní úprava obsažená v zákoně o rodině zohledňuje toto hledisko pouze v případě vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

Domnívám se, že včlenění uvedeného hlediska mezi základní kritéria pro stanovení rozsahu výživného je správným krokem, neboť k osobní péči o povinného a o rodinnou domácnost by dle mého názoru mělo být přihlíženo u všech druhů vyživovací povinnosti, pokud to okolnosti konkrétního případu umožňují. Vzhledem k tomu, že v případě dobrovolného plnění vyživovací povinnosti, bývá tato plněna především v naturální podobě, tedy právě osobní péčí o oprávněného, shledávám toto hledisko jako významné pro stanovení výše výživného, má-li být plněno v penězích. Pokud je osobní péče o oprávněného v konkrétním případě opodstatněná, poté míra, s jakou se povinný o oprávněného stará, a tím plní svoji vyživovací povinnost jiným způsobem než v penězích, snižuje rozsah vyživovací povinnosti spočívající právě v poskytování finančních prostředků.

Pokud jde o výklad pojmů osobní péče o oprávněného a o rodinnou domácnost, mám za to, že lze analogicky vycházet z judikatury a odborných textů týkajících se osobní péče o dítě a o společnou domácnost, tak jak je uvedeno v ust. § 85 odst. 3 ZR.

Pojem „osobní péče o oprávněného“ tak lze vyložit jako výkony, které činí povinný ve prospěch oprávněného k uspokojování jeho osobních potřeb. Nutnost této osobní péče a míru, s jakou má být vynakládána, ovlivňuje celá řada faktorů. Mezi nimi je třeba na prvním místě jmenovat věk a zdravotní stav oprávněného, dále též jeho vzdělání, vloh, zájmové činnosti a celou řadu dalších faktorů, které je nutné zvláště posoudit v každém konkrétním případě.⁵⁵

Osobní výkon péče o oprávněného samozřejmě nemusí být žádoucí a opodstatněný ve všech případech a u všech druhů vyživovací povinnosti. Na významu nabývá především tehdy, když oprávněná osoba není schopna zejména vzhledem

⁵⁵ Nová, H., Težká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 89.

ke svému věku, zdravotnímu stavu či z jiných důvodů sama se obstarat. V případě stanovení výše výživného pro zletilou a zdravou osobu, tak bude hledisko osobní péče bráno v úvahu jen výjimečně, pokud to budou odůvodňovat zvláštní okolnosti případu.

S kritériem osobní péče o oprávněného souvisí i péče o rodinnou domácnost. Občanský zákoník 2012 pojem „rodinná domácnost“ výslovně nedefinuje, avšak podle mého názoru jej lze v tomto směru vykládat obdobně jako pojem „společná domácnost“, který je specifikován v ust. § 115 občanského zákoníku, podle něhož společnou domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Nová právní úprava pojem „rodinná domácnost“ nedefinuje zřejmě proto, aby se vyhnula stereotypnímu určování na základě naplnění či nenaplnění zákonných znaků a umožnila tak komplexní pohled na tuto problematiku a vytvořila možnost individuálního přístupu soudu ke každému případu.

Lze konstatovat, že péče o rodinnou domácnost zahrnuje nejen zabezpečení chodu domácnosti, ale i péči o další osoby, které tuto domácnost tvoří. Péče o rodinnou domácnost je poté posuzována rovněž jako ekvivalent peněžního plnění vyživovací povinnosti, obdobně jako v případě osobní péče o oprávněného.⁵⁶

V této souvislosti poukazuji na ust. § 691 odst. 2 OZ 2012, z něhož vyplývá, že pokud žije s jedním z manželů společně dítě manželů, vůči kterému mají oba vyživovací povinnost, popřípadě nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti a které je svěřeno do péče manželů nebo jednoho z nich, a druhý manžel opustí rodinnou domácnost, aniž k tomu má důvod zvláštního zřetele hodný, a odmítá se vrátit, je tento manžel povinen přispívat i na náklady rodinné domácnosti. Důvod opuštění rodinné domácnosti, popřípadě důvod odmítání návratu, posoudí soud podle zásad slušnosti a dobrých mravů. Vedle uvedené povinnosti přispívat na domácnost mají v této situaci manželé rovněž vzájemnou vyživovací povinnost. Zatímco výživné lze přiznat ode dne zahájení řízení, příspěvek na domácnost může být přiznán i zpětně, i do budoucna, a to jako plnění v dávkách.⁵⁷

⁵⁶ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 405.

⁵⁷ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

6.4. Dobré mravy

Dalším zásadním kritériem, které nelze při posuzování práva na výživné opomenout, je jeho soulad s dobrými mravy. Zatímco zákon o rodině v rámci společných ustanovení o výživném výslovně zakotvuje, že výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy, občanský zákoník 2012 takovou výslovnou úpravu neobsahuje. Z obecné části občanského zákoníku 2012 je však zřejmé, že jednotlivá ustanovení tohoto předpisu nesmí být vykládána a použita mimo jiné též v rozporu s dobrými mravy. Soulad s dobrými mravy je tak základním kritériem pro posuzování otázek vyživovací povinnosti obdobně i podle občanského zákoníku 2012, a to bez ohledu na to, zda je toto kritérium v určitém ustanovení zákona výslovně zmíněno či nikoli.

Jednoznačné definování pojmu „dobré mravy“ je vzhledem k jeho značné mnohotvárnosti, ale i jeho vývoji a změnám obtížné. Proto také zákon žádnou definici nevymezuje. Tak činí právní teorie a praxe, ačkoli nikoli zcela jednotně. Podle převažujícího výkladu lze vycházet z toho, že „dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.“⁵⁸

Ve vztahu k otázkám vyživovací povinnosti by tak v rozporu s dobrými mravy bylo přiznání výživného například v následujících situacích. Pokud by manželka kvůli jinému muži opustila manžela, který se na rozvratu manželství nepodílel a následně žádala po manželovi, popř. bývalém manželovi výživné. Dále pokud by rodič neplnil svoji vyživovací povinnost ke svému nezletilému dítěti, zanedbával svoji péči o dítě nebo jej týral a ve stáří by po svém dítěti požadoval výživné, apod.⁵⁹

S velkou pečlivostí je třeba posuzovat soulad s dobrými mravy ve vztazích mezi rodiči a nezletilými dětmi. V právní teorii i praxi se vychází z toho, že vyživovací

⁵⁸ ÚS sp. zn. II. ÚS 249/97.

⁵⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 463, 464.

povinnost rodiče k dítěti zásadně nezaniká ani tehdy, dopustí-li se dítě proti svému rodiči zavrženíhodného jednání, pro něž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, a to zejména proto, že rodiče měli dítě vychovávat, pečovat o jeho mravní vývoj a svým osobním životem a chováním jít dítěti příkladem.⁶⁰

Vzhledem ke změně ekonomicko-sociálních podmínek občanský zákoník 2012 výslovně stanovuje, že v rozporu s dobrými mravy není plnění výživného na nezletilé dítě, které není svéprávné, a to i přesto, že dítě má dostatečný majetek, ale zisk z tohoto majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti k jeho výživě nestačí.⁶¹

Vyživovací povinnost rodiče k dítěti nezaniká ani v případě, kdy dojde k dlouhodobému vyloučení jednoho z rodičů ze styku s nezletilým dítětem, přičemž tento rodič může následně odloučení považovat jako újmu na svých rodičovských právech. Důsledky takového odloučení však nelze přičítat nezletilým dětem a výživné ze strany rodiče pro rozpor s dobrými mravy nepřiznat.⁶²

Další případy souladu či rozporu přiznání výživného s dobrými mravy, zmíním v následujících kapitolách týkajících se jednotlivých druhů vyživovací povinnosti.

Z uvedeného je zřejmé, že hledisko souladu s dobrými mravy je klíčovým kritériem pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, resp. pro její přiznání vůbec.

⁶⁰ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 464.

⁶¹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 395, 396.

⁶² Rozhodnutí KS v Českých Budějovicích ze dne 19.11.1999, sp. zn. 5 Co 2661/1999. Právní rozhledy, č. 7, 2000, s. 323. obdobně rozhodnutí NS ze dne 14.4.2004, sp. zn. 6 Tdo 326/2004. ASPI.

7. Vyživovací povinnost rodičů k dětem

7.1. Právní úprava

Problematika vyživovací povinnosti rodičů k dětem je v zákoně o rodině upravena v části třetí nazvané „Výživné“, hlavě první „Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí“, přičemž k této vyživovací povinnosti, stejně jako i ke všem ostatním druhům vyživovací povinnosti, se vztahují „Společná ustanovení“ obsažená v hlavě šesté téže části zákona o rodině. Shora uvedená část zákona o rodině zahrnuje úpravu všech druhů vyživovací povinnosti.

Občanský zákoník 2012 je vzhledem ke svému rozsahu členěn poněkud složitěji než zákon o rodině a úpravu vyživovací povinnosti rodičů k dětem tak obsahuje v části druhé „Rodinné právo“, hlavě II. „Příbuzenství a švagrovství“, dílu 2 „Poměry mezi rodiči a dítětem“, oddílu 3 „Rodiče a dítě“ a pododdílu 4 „Vyživovací povinnost“. Uvedený pododdíl 4 zahrnuje jednak obecná ustanovení a společná ustanovení vztahující se v zásadě ke všem druhům vyživovací povinnosti, jednak ustanovení týkající výživného mezi rodiči a dětmi a předky a potomky a ustanovení o výživném a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce. Z uvedeného je zřejmé, že úprava výživného mezi manžely a výživného rozvedeného manžela není do tohoto pododdílu zahrnuta, přičemž ji nalezneme na jiných místech části druhé občanského zákoníku 2012. O tom blíže v příslušných kapitolách této práce.

Právní úprava vyživovací povinnosti tak v občanském zákoníku 2012 doznala oproti dosavadnímu stavu zásadní systémové změny, která byla vzhledem k dalšímu uspořádání příslušné části druhé občanského zákoníku 2012 nutná. Nové uspořádání odpovídá standardní právní úpravě tradičních občanských zákoníků i občanských zákoníků moderních. Stejně tak uvedení některých obecných ustanovení vztahujících se ke všem druhům vyživovací povinnosti až na závěr pasáže o výživném je v občanských kodexech obvyklé.⁶³ Obecné pojetí vyživovací povinnosti však vychází z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině a navazuje na ni, popř. ji formulačně upravuje.

⁶³ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 394, 395.

7.2. Subjekty vyživovací povinnosti

Podstatou vyživovací povinnosti je zabezpečení a úhrada osobních potřeb osoby oprávněné osobou povinnou. Subjektem každého druhu vyživovací povinnosti je tak vždy oprávněný a povinný. V případě vyživovací povinnosti rodičů k dětem se ocitá na straně oprávněného dítě a povinným k plnění vyživovací povinnosti je rodič, resp. oba rodiče.

7.2.1. Rodič

Rodiči dítěte jsou matka a otec, přičemž tyto pojmy je třeba chápat v právním smyslu, neboť určení osoby jako rodiče se musí opírat přímo o zákon. Rodičem dítěte jsou tak osoby s dítětem právně příbuzné v prvním stupni přímé linie, přičemž právní postavení rodiče mají i osoby na základě rozhodnutí soudu o osvojení.⁶⁴

Pokud jde o matku dítěte, nevznikají s jejím určením zpravidla žádné problémy. Matkou dítěte je dle ust. § 50a ZR a rovněž ust. § 775 OZ 2012 žena, která dítě porodila. Porod je tak jedinou relevantní skutečností pro posouzení otázky mateřství. V této souvislosti však vyvstává otázka, zda by v současné době, zejména s ohledem na vývoj moderní medicíny a související společenské potřeby a požadavky, nebylo na místě vytvořit jakousi podrobnější definici mateřství. V dnešní době není ojedinělé uzavření smlouvy s ženou, která je ochotna pro jinou ženu porodit dítě a záhy se jej vzdát v její prospěch. Ačkoli k takovým praktikám reálně dochází, nemají oporu v zákoně a otázkou je, zda by to tak mělo být i do budoucna.

Při určování otce dítěte se vychází ze zákonných domněnek otcovství. Za otce dítěte je předně považován manžel matky, narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné, nebo dle občanského zákoníku 2012 rovněž poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. Pokud se v takovém případě narodí dítě znovu provdané ženě, považuje se za otce manžel pozdější.

⁶⁴ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 174.

Nelze-li tímto způsobem určit otce dítěte, nastupuje tzv. druhá domněnka otcovství, podle níž se za otce považuje muž, který učiní spolu s matkou dítěte před matričním úřadem nebo soudem souhlasné prohlášení.

Pokud k souhlasnému prohlášení rodičů nedojde, určí otcovství na návrh dítěte, matky nebo muže, který o sobě tvrdí, že je otcem, soud. Přitom vychází ze zákonné domněnky svědčící pro otcovství toho, kdo s matkou dítěte souložil v době, od které neuplynulo do narození dítěte méně než dle zákona o rodině sto osmdesát a dle občanského zákoníku 2012 sto šedesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství nevylučují závažné okolnosti. Právní úprava tzv. domněnek otcovství je v zákoně o rodině i v občanském zákoníku 2012 v zásadě shodná. S jednou, ovšem nikoli nevýznamnou, výjimkou se jedná o přepis dosavadní právní úpravy, který je formulačně upravený. Zmíněnou výjimkou je zkrácení nejkratší možné doby pro narození dítěte v případě tzv. třetí domněnky otcovství ze sto osmdesáti na sto šedesát dnů. Tato změna byla učiněna na základě současných poznatků a možností lékařské vědy a praxe.⁶⁵

Je-li otec dítěte určen kterýmkoli ze shora popsaných způsobů, je nositelem vyživovací povinnosti k dítěti, i kdyby jiný muž tvrdil, že pokrevním otcem dítěte je on sám. Bude tomu tak až do doby právní moci rozhodnutí o popření otcovství původně určeného otce dítěte, přičemž následně bude stanovena vyživovací povinnost nově určeného otce. Taková situace nastane zejména tehdy, jestliže zákonná domněnka otcovství svědčí zprvu manželce matky, který však později dosáhne soudního rozhodnutí o popření otcovství. Poté může být otcovství jiného muže určeno, ať již souhlasným prohlášením rodičů nebo soudním rozhodnutím.⁶⁶

V případě osvojení dítěte zaniká vyživovací povinnost rodičů s tím, že za stejných podmínek vzniká vyživovací povinnost osvojitelů. Pokud by však následně došlo ke zrušení osvojení, obnoví se v plném rozsahu ode dne právní moci rozhodnutí o zrušení osvojení vyživovací povinnost rodičů k dítěti a zanikne tím vyživovací povinnost bývalých osvojitelů.⁶⁷

Vyživovací povinnost k dítěti mají oba rodiče, přičemž však každý sám za sebe. Nejedná se o solidární závazek, u něhož by platilo, že jeho splněním v plné výši ze strany jednoho z povinných, zaniká vyživovací povinnost druhého povinného rodiče.

⁶⁵ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

⁶⁶ R 52/1968.

⁶⁷ R 62/1965.

Každý z rodičů plní svoji vyživovací povinnost v takovém rozsahu, jaký odpovídá jeho možnostem, schopnostem a majetkových poměrům s přihlédnutím k dalším okolnostem konkrétního případu. Pokud se jeden z rodičů ocitne v situaci, kdy z objektivních důvodů nemůže vyživovací povinnost plnit, vzroste tím podíl druhé rodiče na vyživovací povinnosti, umožňují-li to jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry, aniž by měl tento rodič právo požadovat úhradu poskytnutého plnění od druhého rodiče.⁶⁸

7.2.2. Dítě

V zákoně o rodině ani v občanském zákoníku 2012 nenalezneme definici pojmu „dítě“, proto jej musíme vykládat vždy s ohledem na širší okolnosti a v souvislostech konkrétního případu. Obecně však lze konstatovat, že dítětem se rozumí příbuzný, resp. potomek v řadě přímé, tj. v prvním stupni příbuzenství.

Určitou definici tohoto pojmu nám nabízí Úmluva o právech dítěte publikovaná pod č. 104/1991 Sb. (dále jen „Úmluva o právech dítěte“), která za dítě považuje každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na ní vztahuje, nedosáhne zletilosti dříve. V rámci rodinného práva je rovněž nutné rozlišovat mezi dětmi zletilými a nezletilými, avšak pro uplatnění institutu vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi hraje nabytí zletilosti roli spíše v rovině procesní.⁶⁹

Pokud jde o podmínky vyživovací povinnosti, zákon nerozlišuje mezi dětmi zletilými a nezletilými. Přesto však má nabytí zletilosti určitý význam i z hlediska hmotného práva. Dosažením zletilosti totiž přestávají platit ustanovení, podle nichž je soud obligatorně povinen upravit vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi, dále ustanovení speciálně upravující problematiku např. započtení a ustanovení zakotvující zásadu, že se spotřebované výživné nevrací.

Jak už jsem naznačila výše, ještě závažnější jsou rozdíly procesního rázu. Tyto rozdíly spočívají zejména v tom, že řízení o výchově a výživě nezletilých dětí je možné zahájit i bez návrhu, dále je jinak určen okruh účastníků tohoto řízení, příslušnost soudu se váže na bydliště nezletilého, nezletilý musí být zastoupen kolizním

⁶⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 64.

⁶⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 395.

opatrovníkem apod. Podstatným rozdílem je i skutečnost, že v případě nezletilých dětí je rozhodování o výživě spojeno s rozhodováním o výchově dítěte.⁷⁰

Vzhledem k rozsáhlým specifikům vyživovací povinnosti k nezletilým dětem, je třeba rozlišovat mezi vyživovací povinnostmi pro nezletilé a pro zletilé děti.

7.3. Rozsah vyživovací povinnosti

Jak již vyplývá z mého výkladu vztahujícího se obecně ke kritériím pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti obsaženého v kapitole 6. této práce, základním hlediskem pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem je poměr odůvodněných potřeb a majetkových poměrů dítěte ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům rodičů. Podpůrným hlediskem při rozhodování o rozsahu uvedené vyživovací povinnosti je pak osobní péče o dítě a rodinnou domácnost. Nezbytným kritériem je samozřejmě soulad stanoveného výživného s dobrými mravy.

Zvláštním hlediskem pro určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem, jímž se tento druh vyživovací povinnosti liší od většiny ostatních, je právo dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Obdobnou úpravu nalezneme např. i v rakouském právním řádu, v němž je zakotveno, že rodiče mají společně podle svých sil přispívat k pokrytí přiměřených potřeb dítěte s ohledem na jeho nadání, schopnosti, dispozice a vývojové možnosti tak, jak to odpovídá jejich životním poměrům.⁷¹

7.3.1. Odůvodněné potřeby a majetkové poměry dítěte

Odůvodněné potřeby dítěte, k jejichž pokrytí je výživné rodičů určeno, jsou osobní potřeby dítěte, a to jak jeho potřeby hmotné, tak i potřeby kulturní. K odůvodněným potřebám dítěte patří mimo jiné i zajištění potřeby bydlení, dokud dítě není schopno zajistit si bydlení samo.

⁷⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s 61, 62.

⁷¹ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_au_cs.htm.

Má-li být stanoveno výživné v rámci jednoho řízení pro více dětí, znamená to, že musí být určeno pro každé dítě samostatně s přihlédnutím k jeho individuálním odůvodněným potřebám. Odůvodněné potřeby každého dítěte je tak nutné hodnotit vždy samostatně.⁷²

Odůvodněné potřeby, k nimž soud při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti přihlíží, jsou rozdílné podle okolností každého konkrétního případu. V případě vyživovací povinnosti rodičů k dětem je třeba vzít v úvahu především věk dítěte. Lze konstatovat, že s přibývajícím věkem dítěte se zvyšují i jeho potřeby, což většinou vede ke zvyšování výživného. K růstu potřeb dítěte dochází samozřejmě plynule a v závislosti na konkrétních okolnostech daného případu, přesto však existují určité časové mezníky, s nimiž je zvýšení výživného zpravidla spojováno.⁷³

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti vzniká v zásadě jeho narozením. Výživné v tomto novorozeneckém a kojeneckém věku má být určeno v takové výši, aby z něho mohly být uhrazeny jak náklady na výživu, tak i náklady na obstarání osobních potřeb dítěte související s jeho narozením, zejména kočárku, postýlky, dětské vybavičky apod. V tomto věku dítěte je třeba vzít v potaz, že ten z rodičů, který se o dítě stará, plní svoji vyživovací povinnost právě touto osobní péčí.⁷⁴ Je třeba rozlišovat mezi náklady na tzv. vybavičku, které jsou součástí výživného pro dítě a náklady spojenými s těhotenstvím a porodem, které tvoří právo matky dítěte vůči jeho otci.

Struktura potřeb dítěte se výrazně mění v souvislosti s přechodem z kojeneckého věku do věku předškolního. Kromě zajištění výživy v užším slova smyslu je potřeba hradit náklady spojené s výchovou dítěte přiměřenou jeho věku a nadání. V tomto věku vznikají především náklady spojené s nástupem dítěte do jeslí, mateřské školy či zajištěním jiného způsobu péče o dítě. Na druhou stranu je však třeba vzít v úvahu, že rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, již neplní svoji vyživovací povinnost pouze výkonem osobní péče o dítě, ale měl by se podílet i jiným způsobem na úhradě potřeb dítěte.

Dalším důležitým mezníkem bývá začátek povinné školní docházky, která podstatně ovlivní rozsah i obsah odůvodněných potřeb dítěte. Odůvodněné potřeby

⁷² Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 3. svazek. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2009, s. 142.

⁷³ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 73.

⁷⁴ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 366.

a s nimi spojené náklady tak bezprostředně souvisí se školní docházkou a se vzděláním dítěte, ale je třeba mezi ně zahrnout rovněž náklady na mimoškolní aktivity a zájmovou činnost dítěte zaměřenou ať už na sportovní, hudební či umělecké aktivity.⁷⁵

K podstatnému vzrůstu potřeb dítěte dále dochází v období dospívání. Ke zvýšení nákladů na dítě tak nedochází pouze v souvislosti s jeho rychlým fyzickým růstem spojeným s vyššími náklady na ošacení a další potřeby dítěte, ale zejména v souvislosti s jeho přípravou na budoucí povolání.

Přípravu na budoucí povolání, a to v podobě vysokoškolského studia lze považovat za poslední pomyslný mezník v životě dítěte, s nímž bývá zpravidla spojeno zvýšení vyživovací povinnosti. Vyšší potřeby dítěte bývají odůvodněny zvýšenými náklady na učební pomůcky, ubytování i různé zájmové aktivity.

Posuzování odůvodněných potřeb dítěte souvisejících s jeho vzděláním je v současné době podstatně složitější než dříve, kdy existovaly pouze státní školy. Dnes existuje řada soukromých škol a soukromých zájmových institucí, které s ohledem na nedostatečnou kapacitu státních škol a požadavek všestranného rozvoje osobnosti dítěte, patří již k běžně přijímaným vzdělávacím zařízením. Stále je však potřeba vycházet z toho, že studium na soukromé škole patří k nadstandardnímu způsobu vzdělání, jemuž musí odpovídat nadstandardní možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného rodiče.⁷⁶

Odůvodněné potřeby dítěte se neodvíjí pouze od věku dítěte, ale rovněž od jeho zdravotního stavu. Náklady spojené se zdravotním stavem dítěte mohou být mnohdy vysoké. Jedná se zejména o nemalé částky vynakládané na pořízení brýlí či kontaktních čoček, různých ortopedických nebo dermatologických pomůcek apod. Značné náklady mohou být spojeny rovněž se stomatologickou péčí, mimo jiné též s rovnáním zubů. S ohledem na vzrůstající počet alergických onemocnění musejí rodiče stále častěji vynakládat peněžní prostředky na úhradu léků, různých vakcín, speciální stravu či přístroje nebo za různé léčebné pobyty. Za odůvodněné potřeby dospívajících dětí, zvláště dívek lze označit i náklady na koupi antikoncepčních prostředků.⁷⁷

⁷⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 74.

⁷⁶ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 368.

⁷⁷ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 366.

V případě závažnějšího poškození zdraví dítěte, je péče o takto postižené dítě velice náročná, a to samozřejmě nejen finančně. Zvýšené náklady bývají spojeny zejména s různými léky a léčivými přípravky, dále s dopravou dítěte, přizpůsobením bydlení, ale i s tím, že rodič pečující o postižené dítě je značně omezen ve vlastní výdělečné schopnosti.⁷⁸

Při posuzování odůvodněných potřeb dítěte lze přihlídnout i k různým schopnostem, vlohám a nadání dítěte. Vždy je však potřeba objektivně posoudit, zda daná schopnost odůvodňuje zvýšenou potřebu dítěte a zda by lepší finanční zajištění dítěte znamenalo lepší výsledky v daném oboru. Proto bývá při posuzování odůvodněných potřeb dítěte přihlíženo pouze k jeho zcela výjimečným schopnostem.⁷⁹

Občanský zákoník 2012 výslovně stanoví, že rozhodujícím kritériem pro určení rozsahu vyživovací povinnosti jsou vedle odůvodněných potřeb dítěte rovněž jeho majetkové poměry. V dosud účinné právní úpravě obsažené v zákoně o rodině sice takové výslovné ustanovení nenalezneme, přesto však byl při posuzování odůvodněných potřeb dítěte brán zřetel na to, zda má dítě vlastní majetek, popř. jaký mu tento majetek přináší zisk. V této souvislosti bych chtěla poukázat na ust. § 912 OZ 2012, v němž je zakotveno právo na výživné nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, i když má vlastní majetek, přičemž zisk z tohoto majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě. Taková situace může nastat zejména v případě, kdy je dítě vlastníkem malého nebo zanedbaného bytového domu, v němž dítě, popř. jeho rodina bydlí, ale dítě nemá v souvislosti s vlastnictvím domu v zásadě žádný zisk.⁸⁰ S ohledem na posílení principu právní jistoty považuji výslovné zakotvení tohoto ustanovení v zákoně za správné. Zákon tak předchází možným spekulacím o souladu za těchto okolností plněného výživného s dobrými mravy.

Při posuzování odůvodněných potřeb, jakož i majetkových poměrů dítěte je nutné, jak už jsem výše naznačila, přihlídnout rovněž k tomu, zda má dítě příjem, který nabyl svým vlastním přičiněním, zejména tedy pracovní nebo jinou výdělečnou činností. Takové příjmy mohou plynout z vlastní dlouhodobé pracovní činnosti, nikoli však z činnosti příležitostné. Nezletilé děti mají v tomto ohledu velmi omezenou

⁷⁸ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 34.

⁷⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 176.

⁸⁰ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 395, 396.

možnost dlouhodobé pracovní činnosti, zatímco děti zletilé mají pracovních příležitostí o poznání více. Další příjmy dítěte mohou tvořit příjmy ze sportovní či kulturní činnosti, ze stipendií, z nájmu nemovitostí, ale i movitých věcí ve vlastnictví dítěte, ze sirotčího důchodu, apod. I v případě, že by se takové příjmy dítěte pohybovaly ve značné výši, neznamená to automaticky zánik vyživovací povinnosti rodičů k tomuto dítěti, ale pouze změnu stanoveného rozsahu výživného.⁸¹

Za odůvodněné potřeby dítěte lze za určitých okolností považovat rovněž tvorbu úspor. Zákon o rodině upravuje tuto problematiku v ust. 85a odst. 2, podle něhož je možné považovat tvorbu úspor za odůvodněné potřeby dítěte pouze tehdy, pokud to připouštějí majetkové poměry povinného rodiče. Zmíněná úprava je poněkud nesystematicky zařazena k ust. § 85a odst. 1 ZR, který se týká vyživovací povinnosti rodičů s příjmy z jiné než závislé činnosti. Takové zařazení může vyvolávat pochyby, zda lze tvorbu úspor považovat za odůvodněnou potřebu dítěte pouze v případě vyživovací povinnosti rodičů s příjmy z jiné než závislé činnosti nebo v rámci celého institutu vyživovací povinnosti rodičů k dětem. S ohledem na kontext celého institutu vyživovací povinnosti rodičů k dětem lze uzavřít, že za odůvodněnou potřebu dítěte lze považovat i tvorbu úspor, ať už má rodič příjmy z jakékoli činnosti.⁸²

Občanský zákoník 2012 váže možnost považování tvorby úspor za odůvodněné potřeby dítěte rovněž na majetkové poměry rodičů, přičemž zakotvuje, že pokud to nevylučují okolnosti zvláštního případu, přechází poskytnuté výživné do vlastnictví dítěte. Nová právní úprava upustila od demonstrativního výčtu potřeb, které mají být z vytvořených úspor zabezpečeny. V zákoně o rodině uvedený příklad, tedy příprava na budoucí povolání, byl postupně judikaturou rozšířen např. o budoucí bydlení, pojištění, pozdější zajištění a přilepšení invalidnímu dítěti apod.⁸³ Mám za to, že není nezbytné a snad ani žádoucí, aby zákon v tomto případě uváděl jakékoli příkladné výčty. Dosavadní judikatura je podle mého názoru v tomto ohledu dostačující.

Nevylučují-li to okolnosti zvláštního případu, poskytnuté výživné přechází do vlastnictví dítěte, přičemž o správě takto poskytnutých částek platí obecná pravidla o jmění dítěte. Vzhledem k tomu, že se jedná o správu jmění dítěte, musejí

⁸¹ Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 35.

⁸² Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 418.

⁸³ Rozhodnutí MS v Praze ze dne 27. 10. 1998, sp. zn. 23 Co 557/1998. Soudní rozhledy, č. 5, 2000, s. 145.

se o případném zřízení účtu, na který budou peníze ukládány, dohodnout oba rodiče. Pokud tak neučiní, mohou navrhnout, aby o této záležitosti rozhodl soud a neučiní-li ani tento návrh, bude výživné včetně úspor plněno k rukám toho, komu bylo dítě svěřeno do péče. Tento rodič je samozřejmě povinen nakládat s poskytnutými prostředky s péčí řádného hospodáře.⁸⁴

Zatímco uvedená možnost považovat tvorbu úspor za odůvodněné potřeby dítěte platí v případě vyživovací povinnosti rodičů k dítěti, jak k nezletilému tak ke zletilému, v případě vyživovací povinnosti předka k dítěti, platí pouze k dítěti nezletilému.

7.3.2. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů

K odůvodněným potřebám a majetkovým poměrům dítěte mají úzký vztah schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů, které jsou druhým obecným kritériem relevantním pro určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

Vzhledem k tomu, že zákon rodičům neukládá plnit výživné společně a nerozdílně nebo rovným dílem, platí, že každý z rodičů má povinnost přispívat na výživné dítěte v takovém poměru, jaký odpovídá jeho možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům ve vztahu k možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům druhého rodiče.⁸⁵

Obecný výklad týkající se schopností, možností a majetkových poměrů povinného jako hlediska pro stanovení rozsahu výživného jsem podala již v kapitole 6.2. této práce, proto bych se na tomto místě chtěla vyjádřit zejména k tzv. nevyvratitelné právní domněnce zakotvené v ust. § 85 odst. 1 ZR a obdobně v ust. § 916 OZ 2012. Zmíněná ustanovení zákona je možné použít pouze tehdy, jde-li o vyživovací povinnost rodičů k dětem a analogicky v rámci vyživovací povinnosti příbuzného v řadě přímé k nezletilému potomkovi.

Zákonem stanovená nevyvratitelná právní domněnka se uplatní v případě, že povinný, tedy rodič nebo předek nezletilého potomka, v řízení o vyživovací povinnosti řádně soudu neprokáže své příjmy předložením všech listin a dalších

⁸⁴ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 397.

⁸⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 401.

podkladů pro zhodnocení svých majetkových poměrů a neumožní soudu zjistit ani další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle jiného právního předpisu. Zákon o rodině omezuje použití daného ustanovení pouze na případy, kdy má své příjmy prokazovat rodič, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmu. Tato úprava se tak týká pouze rodiče, který má své příjmy z podnikání, z jiné samostatné výdělečné činnosti, z kapitálového majetku, z pronájmu či např. z příležitostných činností, z převodu vlastních nemovitostí, movitých věcí, cenných papírů, z výhry v loteriích apod. Občanský zákoník 2012 však takové omezení neobsahuje a umožňuje použití nevyvratitelné právní domněnky v rámci řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti nebo jiného předka k nezletilému dítěti bez ohledu na druh příjmu povinného subjektu, a to v zásadě vždy, když povinný řádně neprokáže své příjmy a neumožní soudu zjistit ani další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí.

Třebaže je tak důkazní břemeno přeneseno na povinného rodiče, soud nemá příliš možností zjistit, zda povinný prokázal skutečně všechny své příjmy a majetkové poměry. Proto se pro účely stanovení výše výživného za příjem rodiče považuje vždy alespoň průměrný příjem, který dosahují osoby vykonávající práce stejného druhu a ve stejném regionu jako povinný. Průměrný příjem je sledován jednak Českým statistickým úřadem, jednak Ministerstvem práce a sociálních věcí. Objektivní kritérium průměrného příjmu je tak vhodné použít jako vodítko při hodnocení schopností a možností povinného.⁸⁶ Pokud se tak soudu bude příjem tvrzený povinným jevit jako nevěrohodný, měl by soud přihlídnout k celkovým majetkovým poměrům povinného a k potencialitě příjmů, tedy k jeho zjevně nevyužívaným schopnostem.⁸⁷

Zákonem stanovená nevyvratitelná právní domněnka spočívá v tom, že v případě, že povinný nesplní svoji povinnost stanovenou zákonem prokázat své příjmy soudu (v přiměřené lhůtě určené soudem), má se za to, že průměrný měsíční příjem povinného činí určitý násobek životního minima jednotlivce podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Podle ust. § 2 citovaného zákona, v platném a účinném znění, činí částka životního minima jednotlivce 3.410,- Kč, přičemž za jednotlivce se pro účely tohoto zákona považuje

⁸⁶ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 397.

⁸⁷ Rozhodnutí MS v Praze sp. zn. 16 Co 492/1999, ASPI.

osoba, která není společně posuzována s jinými osobami ve smyslu ust. § 4 tohoto zákona (např. manželé, rodiče, nezaopatřené děti apod.).

Zákon o rodině zakotvuje, že za průměrný měsíční příjem je považovaná částka ve výši 12,7násobku životního minima jednotlivce. Vzhledem k tomu, že pro některé povinné subjekty, zejména pro osoby mající příjem z podnikatelské činnosti, je mnohdy výhodnější své příjmy neprokazovat a nechat nastoupit zákonnou domněnku, přichází občanský zákoník 2012 s přísnějším zněním tohoto sankčního ustanovení. Občanský zákoník 2012 váže sankci za neprokázání svého příjmu rovněž na násobek životního minima jednotlivce, ale o poznání vyšší, a to na jeho 25násobek. Taková změna byla podle mého názoru nezbytná, neboť úprava zakotvená v zákoně o rodině již do značné míry ztratila svůj sankční charakter a v určitých případech mohla být pro povinného rodiče dokonce výhodou.

7.3.3. Právo dítěte podílet se na životní úrovni rodičů

Zásadním hlediskem pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem je zachování práva dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů, tedy zajištění zásadně shodné životní úrovně mezi rodiči a dětmi.

„Stejná životní úroveň neznamena vždy stejné množství peněz na osobní spotřebu, byť někdy může být tento pojem takto vykládán. Soudy musejí při hodnocení životní úrovně zohledňovat i rozdílné osobní, kulturní a pracovní potřeby. Nelze zcela opomíjet, že k získání vyššího příjmu je obvykle zapotřebí vyšších nákladů, například na reprezentaci, vzdělávání, relaxaci apod. Podobně mohou mít dotyční rozdílné potřeby, pokud jde o léky či zdravotnické pomůcky, nebo ošacení, stravování a sportovní potřeby.“⁸⁸

Teprve až výslovným zakotvením práva dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů učiněným novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., došlo k odstranění pochybností týkajících se spotřebního charakteru výživného.

K historickému vývoji problematiky spotřebního charakteru výživného je vhodné zmínit, že judikaturou z 50. let minulého století bylo poukazováno

⁸⁸ Kovářová, D.: Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. Praha: Leges, 2011, s. 29.

na skutečnost, že dítě by nemělo mít po rozvodu nižší životní úroveň než před rozvodem svých rodičů. V období socialismu byl však zastáván především názor, že odůvodněné potřeby dítěte mají svoji konkrétní hranici, která je dána zásadně spotřebním charakterem výživného, a tím vlastně docházelo k prohlubování rozporu mezi úplnou a neúplnou rodinou v materiální oblasti.⁸⁹ Na přelomu 60. a 70. let nebyla soudní praxe a teorie v tomto směru jednotná. Bylo judikováno, že výživné má sloužit svému spotřebnímu účelu, tedy má být zdrojem, z něhož jsou čerpány prostředky k uspokojení odůvodněných potřeb dítěte, které má v době, kdy je výživné plněno. Nemá ale vést k tvorbě úspor.⁹⁰ Následně však bylo zaujato stanovisko, že odůvodněné potřeby dítěte jsou vázány i na schopnosti a možnosti rodičů. Pokud jsou reálné schopnosti a možnosti rodičů velmi omezené, zahrnují odůvodněné potřeby dítěte pouze běžné potřeby nutné pro život kulturního člověka. Jsou-li naopak reálné schopnosti a možnosti rodičů velmi široké, jsou odůvodněnými potřebami dítěte i potřeby, které nejsou nezbytné, ale prospěšné všestrannému rozvoji dítěte.⁹¹

Shora citovaná novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb. tak odstranila pochybnosti ohledně spotřebního charakteru výživného a zamezila možné diskriminaci (v materiální sféře) dětí, jejichž rodiče spolu nežijí a neplní svoji vyživovací povinnost dobrovolně. Z tohoto hlediska bývá zakotvení práva dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů hodnoceno velmi pozitivně zejména proto, že ve smyslu zmíněné novely zákona o rodině lze přiznávat výživné ve vyšším rozsahu (vždy ale odpovídajícím majetkovým poměrům rodičů), než jaký by vyplýval z pouhého zhodnocení odůvodněných potřeb dítěte.⁹² Tento aspekt je v občanském zákoníku 2012 výslovně zakotven v ust. § 915, v němž je uvedeno, že hledisko shodné životní úrovně rodičů a dětí předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Je tím zdůrazněn velmi úzký vztah a vzájemná provázanost mezi odůvodněnými potřebami dítěte a schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry rodičů, přičemž hledisko stejné životní úrovně rodičů a dětí má přednost před hlediskem odůvodněných potřeb dítěte.

⁸⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 403.

⁹⁰ Pls 4/1967.

⁹¹ R 14/1966.

⁹² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 175.

Jestliže spolu rodiče dítěte nežijí a jejich životní úroveň je značně rozdílná, platí, že dítě má právo podílet se na životní úrovni toho z rodičů, jehož životní úroveň je vyšší. Z judikatury tak vyplývá, že „vysoce nadprůměrnému příjmu rodiče je adekvátní i vysoce nadprůměrná výše výživného.“⁹³

Pokud dítě žije s rodičem s velmi podprůměrnou životní úrovní, který plní svoji vyživovací povinnost zejména výkonem osobní péče a poskytováním bydlení, a druhý z rodičů žije na velmi vysoké úrovni, je třeba tyto skutečnosti při rozhodování o rozsahu vyživovací povinnosti řádně zohlednit a stanovit povinnému rodiči výživné v dostatečné výši tak, aby z něho mohly být uspokojovány nejen základní, ale i další potřeby dítěte a vytvářeny úspory. Vzhledem k osobnímu charakteru výživného z něj však lze uspokojovat potřeby pouze oprávněného dítěte, nikoli dalších osob.⁹⁴

Jestliže však dítě žije s rodičem s velmi vysokou životní úrovní a druhý z rodičů, který s dítětem nežije má pouze průměrné příjmy ze zaměstnaneckého poměru, jeho vyživovací povinnost zřejmě nezaniká a je potřeba stanovit ji s ohledem na jeho možnosti, schopnosti a majetkové poměry, a to z důvodu udržení a prohloubení pocitu sounáležitosti s oprávněným dítětem.⁹⁵ Pokud by však povinný rodič, který s dítětem nežije, neměl žádné nebo velmi nízké příjmy pod hranicí životního minima, jeho vyživovací povinnost by zřejmě zanikla.⁹⁶

Z uvedeného vyplývá, že pokud spolu rodiče dítěte nežijí a jejich životní úroveň je rozdílná, má být s ohledem na blaho dítěte o rozsahu vyživovací povinnosti rozhodnuto tak, aby dítě dosahovalo stejné životní úrovně jako rodič, jehož životní úroveň je vyšší.

7.3.4. Současné trendy v oblasti určování rozsahu vyživovací povinnosti

Oblast určování rozsahu vyživovací povinnosti prochází v průběhu doby různými změnami, i přesto však lze konstatovat, že ve srovnání s jinými oblastmi práva je výživné poměrně málo měněnou oblastí práva.

⁹³ Rozsudek OS pro Prahu 5 ze dne 25. 9. 2006, sp. zn. 50 P 336/2006. Bulletin advokacie, č. 5, 2007.

⁹⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 403.

⁹⁵ Rozhodnutí MS v Praze ze dne 10. 2. 1999, sp. zn. 39 Co 568/1998. Soudní rozhledy, č. 3, 2000, s. 76.

⁹⁶ Rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 26.1.1996, sp. zn. 14 Co 755/95. Právní rozhledy, č. 7, 1996, s. 339.

Snahy o změnu nebo doplnění současné právní úpravy směřovaly v nedávné minulosti zejména ke stanovení tzv. minimálního výživného, tedy minimální částky, kterou by rodiče byli povinni přispívat na své dítě, přičemž sazby minimálního výživného měly být odstupňovány podle výše výdělku rodiče. Dále bylo navrhováno zavedení tzv. náhradního výživného, které by se týkalo rodin, kde povinný rodič neplní svoji vyživovací povinnost. Stát by tak za tohoto rodiče platil výživné ve výši poloviny minimálního výživného, ale to pouze v případě, že by rodina splňovala podmínky pro vznik nároku na přídavek na dítě. Taková právní úprava by však umožňovala poměrně snadné zneužití spočívající v domluvě rodičů a úmyslném uplatňování dlužného výživného na státu. Také s ohledem na tuto skutečnost nebyla navrhovaná změna Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR přijata.⁹⁷

Jednou z priorit ministerstva spravedlnosti v době působení JUDr. Daniely Kovářové ve funkci ministryně spravedlnosti bylo sjednocení aplikační praxe v oblasti výživného. Ministerstvo spravedlnosti v této době pracovalo na projektu „Optimalizace agendy výživného“, jehož cílem bylo nejen sjednocení rozhodovací praxe v této oblasti, ale i problematika objektivního zjišťování příjmů a majetkových poměrů povinného rodiče, vymáhání dlužného výživného, vyhýbání se placení výživného apod.

Dílním výstupem uvedeného projektu je materiál „Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti“, který reaguje na současnou situaci rozdílné aplikační praxe, kdy rozhodování příslušných soudů není mimo právního rámce nikterak sjednocováno vzhledem k tomu, že případy rozhodování o výši výživného nepodléhají přezkumu Nejvyšším soudem ČR, a chybí tak sjednocující judikatura. Nejvyšší soud ČR v této věci nevydal ani sjednocující stanovisko, o které jej bývalá ministryně spravedlnosti požádala, a to s odůvodněním, že u vyměřování výživného se jedná převážně o hodnocení skutkového stavu konkrétního případu, nikoli o právní posouzení věci.⁹⁸

Uvedený doporučující materiál pro sjednocení aplikační praxe soudů je výsledkem práce expertní skupiny složené z předních odborníků v oblasti rodinného práva. „Výstupy těchto prací jsou shrnuty do tabulky obsahující doporučenou výši

⁹⁷ <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/kovarova-navrhla-vyzivne-mez-deviti-a-24-z-platu/449244>.

⁹⁸ Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti. Ministerstvo spravedlnosti, 2010.

výživného na nezaopatřené dítě v pěti kategoriích, a to podle věku dítěte, přičemž výše výživného je stanovena jako procentuální díl z měsíčního čistého příjmu povinného rodiče. Pro nastavení výše procentuálních sazeb v jednotlivých kategoriích byla využita analýza Českého statistického úřadu - Náklady na výchovu a výživu dětí z roku 2003 a dále statistika rodinných účtů z roku 2008 a zohledněna byla rovněž nová data o vývoji výdajů domácností uvedená v materiálu Ministerstva práce a sociálních věcí - Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2009 a predikce na další období.⁹⁹

Kategorie	Věk dítěte	Procentuální rozmezí
1.	0 – 5 let	11 – 15 %
2.	6 – 9 let	13 – 17 %
3.	10 – 14 let	15 – 19 %
4.	15 – 17 let	16 – 22 %
5.	18 a více let	19 – 25 %

Expertní skupina vycházela při vytváření uvedené doporučující tabulky z rakouského modelu, který zvolila nejen z důvodu obdobné právní úpravy v oblasti rodinného práva, ale i z důvodu srovnatelné daňové zátěže a struktury spotřeby domácností.

Shora uvedený materiál „Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti“, jehož součástí je předmětná tabulka, má pro rozhodování soudců nezávazný, doporučující charakter a jeho cílem není nahradit zákonnou úpravu. Je navržen pro použití ve standardních případech určování výše výživného, mezi něž lze řadit rozhodování o výživném u povinného s nejvýše třemi vyživovacími povinnostmi, jestliže povinný rodič nemá nestandardně vysoké příjmy a oprávněné dítě nestandardní odůvodněné potřeby. Pokud má rodič dvě až tři vyživovací povinnosti, soud určí výživné pro každé dítě výběrem procentuálního dílu při spodní hranici příslušného

⁹⁹ Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti. Ministerstvo spravedlnosti, 2010.

rozmezí. Takto stanovené výživné může být dále upraveno s ohledem na konkrétní situaci. Jednotlivé věkové kategorie jsou v tabulce nastaveny podle období, v nichž obvykle nastávají v průběhu života dítěte podstatné změny spojené se zvýšením odůvodněných potřeb dítěte.¹⁰⁰

V souvislosti s uvedenými změnami v rámci určování rozsahu výživného si Ministerstvo spravedlnosti nechalo zpracovat průzkum veřejného mínění, z něhož je zřejmé, že 70% respondentů vyslovilo souhlas s prováděnými změnami. A dokonce 65% oslovených uvedlo, že by změny ve výměře výživného měly být součástí zákona a nikoli jen ve formě doporučení.¹⁰¹

Můj názor ohledně určování rozsahu výživného pomocí doporučující tabulky se postupem času poněkud měnil. V době, kdy jsem zpracovávala svoji diplomovou práci na téma „Výživné mezi rodiči a dětmi“ a vyjadřovala jsem se k uvedeným změnám v určování rozsahu vyživovací povinnosti, jsem byla přesvědčena, že doporučující tabulka je pro stanovení výše výživného důležitým nástrojem sloužícím k naplnění zásady předvídatelnosti práva. Vzhledem k tomu, že v současné době mám možnost setkávat se s problematikou určování výživného v praxi, mohu nyní posoudit využití doporučující tabulky z vlastní zkušenosti. Pravdou je, že zmiňovaná tabulka může rodičům pomoci při utváření představy, jak vysoké výživné by mohli od druhého rodiče požadovat a může tak přispět k dohodě rodičů o výši výživného. Na druhou je však třeba zdůraznit, že s ohledem na nejrůznější okolnosti každého konkrétního případu se může rozsah výživného stanoveného soudem značně lišit od částky vypočítané dle tabulky. Rodiče tak ve většině případů stejně ponechávají rozhodnutí o rozsahu výživného na soudu. Myslím si, že pro soudce neznamená zavedení této tabulky zásadní změnu v jejich rozhodovací praxi, neboť musí i nadále rozhodovat nikoli jen podle kritérií uvedených v tabulce, tedy podle věku dítěte a příjmu povinného rodiče, ale musí rovněž zohlednit všechna další zákonem stanovená kritéria pro určení rozsahu vyživovací povinnosti.

Vzhledem k současné, ne zcela urovnané ekonomicko-sociální situaci, se značnými rozdíly mezi jednotlivými regiony státu, jakož i městskými a venkovskými oblastmi, se jeví jako vhodnější řešení vytvoření obdobných tabulek, vzorců či klíčů

¹⁰⁰ Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti. Ministerstvo spravedlnosti, 2010.

¹⁰¹ Průzkum trhu a veřejného mínění zpracovaný agenturou Aspectio a.s. pro MS ČR dne 28. 4. 2010.

jednotlivými soudy. Takový přístup by zaručil, že výše výživného by odpovídala místním podmínkám, a to nejen s ohledem na majetkové poměry povinného, ale i na odůvodněné potřeby oprávněného.¹⁰²

Věřím, že ani v budoucnu nebudou akceptována soudní rozhodnutí, v nichž by byla stanovena výše výživného pouze odkazem na obdobnou tabulku. Mám totiž za to, že vzhledem k jedinečnosti každého případu není zakotvení striktních pravidel pro určování výše výživného žádoucí. Shora uvedená tabulka má sice pouze doporučující charakter, přesto se však domnívám, že není vhodným nástrojem, který by přispěl ke sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného.

7.4. Trvání vyživovací povinnosti

7.4.1. Vznik a trvání vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti vzniká narozením dítěte, neboť právě narozením vzniká osobní poměr mezi rodičem a dítětem, který je základem vyživovací povinnosti. Vyživovací povinnost vzniká rovněž právní mocí rozhodnutí soudu o osvojení dítěte.¹⁰³

Narozením dítěte vzniká vyživovací povinnost těm rodičům, kteří jsou za ně považováni podle zákona. To znamená matce a manželu matky, jemuž svědčí tzv. první domněnka otcovství. Vyživovací povinnost tak manželu matky vznikne i tehdy, pokud se mu později podaří otcovství popřít. V takovém případě trvá jeho vyživovací povinnost až do právní moci rozhodnutí o popření otcovství a má povahu plnění povinnosti za jiného.¹⁰⁴

Nesvědčí-li domněnka otcovství manželu matky, musí být otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů nebo rozhodnutím soudu. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že pokud soud rozhoduje o vyživovací povinnosti otce, jehož otcovství bylo určeno s časovým odstupem, je nutné respektovat zákonnou úpravu v tom smyslu,

¹⁰² Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 395.

¹⁰³ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 98.

¹⁰⁴ R 52/68.

že vyživovací povinnost k dětem lze stanovit jen na dobu tří let zpětně od zahájení řízení o výživném.¹⁰⁵

Od počátku zákonné vyživovací povinnosti vzniklé narozením je třeba odlišovat počátek vyživovací povinnosti, který je stanoven konkrétním soudním rozhodnutím. Určení počátku vyživovací povinnosti rozhodnutím soudu však neznamená, že tato povinnost neexistovala již dříve. Vyživovací povinnost tak trvala již od narození, popř. data určeného soudem, ale vzhledem k určitým podmínkám daného případu (dobrovolné plnění, promlčení, plnění vyživovací povinnosti jiným apod.) předtím nebyly dány podmínky pro její soudní úpravu.¹⁰⁶

Základní podmínkou trvání vyživovací povinnosti je stav odkázanosti oprávněného na povinném, tedy v tomto případě odkázanost dítěte na výživu od svých rodičů. Zákon o rodině a občanský zákoník 2012 v zásadě shodně stanoví, že vyživovací povinnost trvá tak dlouho, dokud děti nejsou samy schopny se živit, tedy samy uspokojovat všechny své potřeby.

Jak jsem již uvedla v kapitole 5. této práce, trvání vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi není limitováno dosažením zletilosti dítěte ani dovršením jiné věkové hranice, např. 26 let věku dítěte.¹⁰⁷ Zatímco v některých případech může být dítě schopno živit se samo již před dovršením 18. roku věku, v jiných může vyživovací povinnost trvat i po nabytí zletilosti, a to zpravidla až do dokončení studia, studuje-li dítě řádně.

S obdobnou právní úpravou trvání vyživovací povinnosti se můžeme setkat v rakouském či německém právním řádu, podle něhož právo dítěte na výživné rovněž nezávisí na dosažení určité věkové hranice, ale na tom, zda je dítě schopno vydělat si samo prostředky k úhradě své přiměřené obživy.¹⁰⁸

7.4.2. Změna vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost je zásadně trvalým obsahem rodinněprávního poměru mezi rodičem a dítětem. Vzhledem k tomu, že plnění vyživovací povinnosti

¹⁰⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 99.

¹⁰⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 98.

¹⁰⁷ R 100/1967.

¹⁰⁸ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_aus_cs.htm.
http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_ger_cs.htm.

je dlouhodobou záležitostí, dochází v jeho průběhu často ke změnám podmínek, které jsou rozhodující jak pro existenci, tak pro rozsah stanovené vyživovací povinnosti. Rozhodnutí, která představují změnu vyživovací povinnosti, se převážně týkají jejího rozsahu, ať už ve smyslu zvýšení nebo snížení rozsahu vyživovací povinnosti, ale mohou zasahovat i do jejího dalšího trvání v případě, že se jedná o rozhodnutí, kterými se vyživovací povinnost ruší.¹⁰⁹

Ke změně dohody nebo soudního rozhodnutí o výživném může dojít pouze v případě splnění hmotněprávních a procesních podmínek stanovených zákonem. Hmotněprávním předpokladem pro změnu vyživovací povinnosti je dle ust. § 99 odst. 1 ZR a ust. § 923 odst. 1 OZ 2012 změna poměrů, ať už na straně oprávněného nebo na straně povinného. Změnu poměrů lze definovat jako stav odlišný od stavu, který byl rozhodující při původním rozhodování, přičemž se musí jednat o změnu závažnějšího charakteru. Změnou poměrů tak není jakákoli změna v hlediscích rozhodujících pro stanovení výživného, ale musí jít o změnu poměrů závažnějšího charakteru v těch okolnostech, které tvořily podklad pro vydání dřívějšího rozhodnutí.¹¹⁰ Na straně oprávněného tak dochází ke změnám spočívajícím zejména v postupném zvyšování potřeb s ohledem na přibývajícím věk, ke změnám při studiu, případně z důvodu zhoršení zdravotního stavu. Na straně povinného může dojít ke snížení nebo naopak zvýšení jeho příjmů či majetkových poměrů, a to např. z důvodu nezaviněného poklesu příjmů nebo vzniku další vyživovací povinnosti.¹¹¹

Obdobná zásada je vyjádřena rovněž v ust. § 163 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „občanský soudní řád“ nebo „OSŘ“), podle něhož je možné na návrh změnit rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek (tedy i výživného), jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek.

Pro rozhodování o vyživovací povinnosti tak platí tzv. zásada „rebus sic stantibus“, což znamená, že stanovené výživné má odpovídat poměrům, za nichž bylo stanoveno a pokud dojde k podstatné změně těchto poměrů, musí se to odrazit i v úpravě vyživovací povinnosti.¹¹²

¹⁰⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 101.

¹¹⁰ R 3/67.

¹¹¹ Lužná, R.: Právní režim přeplatků na výživném pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2010, č. 6, str. 1.

¹¹² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 41.

Ke změně původního rozhodnutí může dojít zásadně na návrh, který musí obsahovat údaj o tom, od kdy k tvrzené změně poměrů došlo a od kdy tak má být navrhovaná změna výživného provedena. Pokud jde o dohody a soudní rozhodnutí o výživném nezletilých dětí, zákon o rodině i občanský zákoník 2012 výslovně stanoví, že soud je může změnit i bez návrhu, změní-li se poměry. Stanovené výživné může soud změnit i zpětně, nejdéle však tři roky ode dne zahájení řízení, a to jak v případě výživného na nezletilé dítě, tak i na dítě zletilé. Změna rozsudku je však přípustná nejdříve od doby, kdy se změnily poměry.¹¹³

Stanovit okamžik, kdy ke změně poměrů došlo, je relativně snadné v případě, že změna poměrů spočívá v jednorázové události (např. vznik další vyživovací povinnosti, nástup do výkonu trestu odnětí svobody apod.). Složitější však bude tento okamžik stanovit v případě, že změna poměrů spočívá v postupných, drobných změnách, které teprve v případě určité své kvality odůvodní novou úpravu výživného. Soud tak bude muset posoudit, ke kterému dni tyto změny dosáhly uvedeného stupně a k tomuto okamžiku vázat počátek změny vyživovací povinnosti.¹¹⁴

Zatímco zákon o rodině výslovně stanovuje, že nejde-li o výživné pro nezletilé děti, může dojít ke změně nebo k zrušení pouze na návrh, občanský zákoník 2012 uvedenou formulaci pro nadbytečnost vypustil.

S otázkou změny vyživovací povinnosti souvisí tzv. zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. Dojde-li ke zrušení nebo snížení výživného pro nezletilé dítě za dobu minulou, platí, že spotřebované výživné se nevrací. Účelem této zásady je zabránit zhoršení životní úrovně nezletilého, k čemuž by zřejmě došlo, kdyby v důsledku snížení výživného se zpětnou účinností musel vrátit částky, které již nemá. Zda bylo výživné spotřebováno či nikoli, je otázkou dokazování.¹¹⁵

Dojde-li ke zrušení nebo snížení vyživovací povinnosti za dobu minulou, dochází k určitým přeplatkům na výživném, které mohou vznikat z různých důvodů.

Přeplatek na výživném může vzniknout např. tehdy, pokud povinný poskytuje výživné dobrovolně ještě před vydáním soudního rozhodnutí, a to v částce vyšší, než jakou následně určí soud. Vrácení takto poskytnutého výživného pro nezletilé dítě

¹¹³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 478.

¹¹⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 45.

¹¹⁵ Lužná, R.: Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. Právo a rodiny, 2000, č. 2, str. 11.

však nelze požadovat a není možné přeplatek ani započítat na běžné výživné splatné v budoucnu, a to právě s ohledem na zásadu nenávratnosti spotřebovaného výživného.

Nejčastějším důvodem vzniku přeplatku je v praxi situace, kdy povinný rodič, jehož vyživovací povinnost je již upravena soudním rozhodnutím, podá návrh na snížení výživného. Vzhledem k tomu, že u výživného pro dítě může dojít ke změně soudního rozhodnutí až za dobu tří let zpět ode dne zahájení soudního řízení, může v této souvislosti vzniknout přeplatek na výživném. Právní úprava takovou situaci řeší jednoznačně ve prospěch nezletilého dítěte zásadou nenávratnosti spotřebovaného výživného. Pokud se však jedná o snížení nebo zrušení výživného pro dítě zletilé, může povinný rodič požadovat vzniklý přeplatek na oprávněném zpět nebo mohou uzavřít dohodu o zúčtování tohoto přeplatku na běžné výživné splatné v budoucnu.¹¹⁶

Přeplatky mohou vzniknout také tehdy, pokud rodič poskytuje svému dítěti dobrovolně vyšší výživné, než jaké je určeno soudem. Takto poskytnuté peněžité plnění lze považovat za peněžitý dar, nikoli za výživné. Dojde-li však později ke zvýšení výživného za dobu minulou, bude to, co bylo dobrovolně plněno nad rámec soudního rozhodnutí, započítáno na dluh, který na výživném vznikl za dobu minulou.¹¹⁷

Ustanovení zákona týkající se zásady nenávratnosti spotřebovaného výživného se jeví jako velmi problematická ve vztahu k ustanovením chápajícím výživné jako částku nespotebnohého charakteru, ze které lze vytvářet úspory. V takovém případě nelze mechanicky aplikovat ustanovení prikazuující dítěti vrátit nespotebnované výživné, ale celou situaci je nutné posuzovat velmi citlivě s ohledem na zájmy nezletilého dítěte. Přitom je třeba mít na paměti, že úspory jsou vytvářeny za účelem financování studia, bydlení apod. a vztáhnout zásadu nenávratnosti spotřebovaného výživného na výživné jako celek.¹¹⁸

Vzhledem k tomu, že pro rodinné právo platí shora uvedená zvláštní právní úprava, nelze na zmíněné přeplatky na výživném použít obecnou úpravu o bezdůvodném obohacení.

Občanský zákoník 2012 v ust. § 923 odst. 2 větě druhé výslovně uvádí, že se nevrací ani dávka výživného, která na nezletilé dítě, které nenabýlo plné

¹¹⁶ Lužná, R.: Právní režim přeplatků na výživném pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2010, č. 6, str. 2.

¹¹⁷ Lužná, R.: Právní režim přeplatků na výživném pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2010, č. 6, str. 3.

¹¹⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 478.

svéprávnosti, byla splněna na měsíc dopředu, ale dítě před uplynutím měsíce zemřelo. Smyslem uvedené nové právní úpravy je nezhoršit psychosociálně nepříznivou situaci, která u rodiče majícího dítě v péči, v důsledku jeho smrti vznikla.¹¹⁹

7.4.3. Zánik vyživovací povinnosti

Jak jsem již výše uvedla, trvání vyživovací povinnosti je vázáno na existenci stavu odkázanosti dítěte na výživě od svých rodičů.

Zákon spojuje zánik vyživovací povinnosti rodičů k dítěti především s okamžikem, kdy se dítě stane schopným žít se samo. Z dalších ustanovení zákona však lze vyčíst i jiné hmotněprávní důvody zániku vyživovací povinnosti, a to uzavření manželství, osvojení a smrt oprávněného či povinného. Některé z těchto důvodů působí bez dalšího, což znamená, že k zániku vyživovací povinnosti dochází přímo ze zákona. Naproti tomu jiné jsou pouze podmínkami k tomu, aby bylo vydáno soudní rozhodnutí o zrušení vyživovací povinnosti.¹²⁰

Nejčastějším důvodem zániku vyživovací povinnosti rodiče k dítěti je právě situace, kdy již je dítě schopno žít se samo, přičemž tato skutečnost nepůsobí zánik vyživovací povinnosti sama o sobě, ale je podkladem pro rozhodnutí soudu o zrušení vyživovací povinnosti. V takovém rozhodnutí musí soud výslovně uvést i dobu, k níž se vyživovací povinnost zrušuje, jinak by soudní rozhodnutí postrádalo určitost. Schopnost dítěte žít se samo není vázána na dosažení určité věkové hranice, ale je závislá na tom, kdy se dítě stane způsobilým hradit své odůvodněné potřeby z odměny za svou práci. Musí se však jednat o takovou práci, která odpovídá jeho fyzickým i duševním předpokladům a je vykonávána v souladu se zájmy společnosti. Proto vyživovací povinnost rodičů k dítěti nezanikne v okamžiku, kdy by dítě obecně vzato nabylo takové výdělkové možnosti, které by postačovaly k úhradě jeho odůvodněných potřeb, ale zanikne až tehdy, kdy dítě dosahuje pravidelného a postačujícího pracovního příjmu z povolání, které si zvolilo podle svých schopností, možností a zájmů.¹²¹

¹¹⁹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 399.

¹²⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 102.

¹²¹ R 16/68.

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti zásadně trvá po celou dobu přípravy dítěte na budoucí povolání, ať už jde o středoškolské nebo vysokoškolské studium, pokud je doba studia společensky odůvodněna. Je však třeba zdůraznit, že vyživovací povinnost rodičů k dítěti nebude zpravidla trvat v případě, kdy se dítě, které skončilo přípravu pro budoucí povolání, rozhodne pro studium jiného oboru, který na předchozí přípravu nenavazuje a není zvyšováním již dosažené kvalifikace. To platí i na případy, kdy dítě přípravu na budoucí povolání bezdůvodně přeruší.¹²² S přihlédnutím k nedostatku vhodných pracovních míst pro absolventy určitých oborů však lze v konkrétním případě považovat i studium jiného oboru za odůvodněnou přípravu dítěte na budoucí povolání.¹²³

Jestliže dítě nenabude schopnosti samostatně se živit, např. z důvodu svého nepříznivého zdravotního stavu, vyživovací povinnost rodičů bude trvat po dobu celého jeho života.¹²⁴

Dalším důvodem zániku vyživovací povinnosti rodičů k dítěti je uzavření manželství dítěte, přičemž lze mít za to, že v takovém případě zaniká vyživovací povinnost rodičů k dítěti ze zákona. Není přitom rozhodující, zda manželství uzavřelo dítě před dosažením osmnáctého roku věku nebo po jeho dosažení, neboť uzavřením manželství nabývá dítě vždy zletilosti. K zániku vyživovací povinnosti rodičů k dítěti dochází z toho důvodu, že vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti rodičů k dětem. Rodiče by tak byli povinni plnit vyživovací povinnost pouze tehdy, pokud by ji manžel vzhledem ke svým schopnostem a možnostem nebyl schopen plnit vůbec nebo jen částečně.¹²⁵

K zániku vyživovací povinnosti dochází v souvislosti se zánikem rodinněprávního poměru mezi otcem a dítětem rovněž právní mocí rozhodnutí o popření otcovství. Vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudu o popření a o určení otcovství mají konstitutivní charakter, nemohou působit zpětně. Nově určenému otci tak nelze stanovit výživné zpětně, zejména za dobu, po kterou jej plnil jiný muž, jehož otcovství bylo popřeno, může mu však být stanovena povinnost uhradit plnění výživného tomuto muži, který své otcovství úspěšně popřel. Aplikace uvedeného pravidla však může působit

¹²² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 105.

¹²³ R 11/1993.

¹²⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 398.

¹²⁵ R 102/1967.

v praxi problémy, zejména v případě, kdy jsou možnosti, schopnosti a majetkové poměry obou mužů velmi rozdílné.¹²⁶

Vzhledem k tomu, že je vyživovací povinnost založena na osobním příbuzenském poměru obou subjektů, zaniká vyživovací povinnost rodičů k dětem také smrtí, ať už oprávněného nebo povinného. To znamená, že vyživovací povinnost jako taková nemůže přejít na dědice. Předmětem dědictví se však mohou stát dávky výživného, které jsou splatné do dne smrti oprávněného nebo povinného.¹²⁷

Za zánik rodinněprávního poměru, a tedy i související vyživovací povinnosti lze považovat osvojení dítěte, neboť osvojením zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou.

7.4.4. Obnovení vyživovací povinnosti

V některých případech může vyživovací povinnost, která jednou zanikla, ať již přímo ze zákona nebo rozhodnutím soudu, znovu ožít. Tato vlastnost vyživovací povinnosti vyplývá z toho, že je založena na osobním poměru mezi oprávněným a povinným. Proto, pokud trvá tento osobní poměr a existují podmínky pro trvání vyživovací povinnosti, tato se obnoví.¹²⁸ V literatuře tak bývá poukazováno na elasticitu vyživovací povinnosti, tedy možnost jejího obnovení v případě relativního zániku vyživovací povinnosti.

K obnovení vyživovací povinnosti rodičů k dítěti nejčastěji dochází v případě, kdy dítě pozbude schopnosti žít se samo, pokud si tento stav nezavinilo. Konkrétním příkladem může být situace, kdy dítě dokončí středoškolské vzdělání, není přijato na vysokou školu a nastoupí do zaměstnání, tudíž je schopno žít se samo. Pokud však např. za rok začne opět řádně studovat, pozbude současně schopnost samostatně uspokojovat své potřeby a vyživovací povinnost rodičů se zásadně obnoví. Za pokračování přípravy dítěte na budoucí povolání lze s ohledem na nedostatek vhodných pracovních příležitostí považovat také další studium, a to i přesto, že se bude

¹²⁶ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 397, 398.

¹²⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 106.

¹²⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 107.

jednat o jiný obor, než na který byla jeho příprava dosud zaměřena.¹²⁹ Judikatura se však snaží stanovit určité limity, když např. uvádí, že pokud je dítě přijato ke studiu na vysoké škole až po čtyřech letech od ukončení jeho středoškolského vzdělání, vyživovací povinnost rodičů k tomuto dítěti se již neobnovuje.¹³⁰

Soud musí vždy v širších souvislostech posoudit, zda schopnost dítěte žít se samo je či není definitivní. Určitá nadstandardní studia, zahraniční pobyty či jazykové kurzy, které sice vedou ke zvyšování kvalifikace, ale nenavazují na dosažené vzdělání, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat pouze tehdy, jestliže tomu odpovídají schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče.¹³¹

K obnovení vyživovací povinnosti dojde rovněž v případě, kdy je zrušeno osvojení dítěte, čímž se obnovují osvojencova práva a povinnosti k původní rodině, tedy i vyživovací povinnost rodičů k němu.

7.5. Způsob plnění vyživovací povinnosti

Základní pravidlo ohledně způsobu plnění vyživovací povinnosti je zakotveno v ust. § 97 odst. 1 ZR, podle něhož se výživné platí v pravidelných opětuujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu. V občanském zákoníku 2012 zůstává pravidlo měsíčního placení výživného zachováno s tím, že soud může rozhodnout jinak nebo se na jiném režimu může dohodnout povinný a oprávněný.

Je zřejmé, že ustanovení zákona týkající se způsobu plnění výživného se vztahují pouze na případy, kdy je výživné plněno v penězích, ať již na základě soudního rozhodnutí nebo dobrovolně. Jestliže je výživné plněno naturálně, např. poskytováním bydlení, výkonem osobní péče nebo péče o rodinnou domácnost, nemohou samozřejmě ustanovení o splatnosti výživného platit, neboť k jeho plnění dochází průběžně.¹³²

Vzhledem k tomu, že ze zákona vyplývá povinnost úhrady výživného v pravidelných částkách, lze dovodit, že povinný rodič již nemusí dítěti poskytovat

¹²⁹ R 11/1993.

¹³⁰ Rozsudek KS v Ústí nad Labem ze dne 19. 11. 2007, sp. zn. 10 Co 188/2007. ASPI.

¹³¹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 397.

¹³² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 170.

další, jednorázový příspěvek na úhradu některých nahodilých potřeb dítěte. Takové nahodilé potřeby nemohou také odůvodnit změnu stanovené splatnosti výživného v tom smyslu, že by oprávněný mohl při očekávání zvýšených potřeb požadovat výživné na více období najednou. Proto je potřeba výši výživného stanovit tak, aby měsíční splátky pokryly vedle běžných potřeb dítěte také odůvodněné potřeby vyskytující se v určitém období (např. v období letních prázdnin, Vánoc apod.), a také potřeby nahodilé, např. zdravotní pomůcky, léky apod.¹³³

S ohledem na skutečnost, že výživné pro děti může být stanoveno až tři roky zpětně, popř. řízení o určení výživného může trvat delší dobu, mohou vznikat na výživném poměrně vysoké nedoplatky. Zákon splatnost takových nedoplateků neupravuje. Lze však konstatovat, že zásadně by měl být nedoplatek uhrazen jednorázově, neboť by nemělo jít k tíži dítěte, že povinný rodič nedostal své vyživovací povinnosti vůbec nebo ve stanoveném rozsahu. V případě značně omezených možností, schopností a majetkových poměrů povinného, může být splatnost daného nedoplatku stanovena ve splátkách spolu s běžným výživným splatným v budoucnosti.¹³⁴

Občanský zákoník 2012 přichází s poměrně podstatnou změnou spočívající v dispozitivní úpravě způsobu plnění vyživovací povinnosti. Soudu je umožněno rozhodnout o odlišném způsobu splatnosti výživného v zásadě kdykoli to uzná s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu za vhodné a je-li to samozřejmě v zájmu dítěte. Občanský zákoník 2012 rovněž připouští, aby se osoba povinná a oprávněná dohodly na jiném způsobu plnění výživného, který jim bude oběma vyhovovat. Vzhledem k tomu, že si tak subjekty vyživovací povinnosti budou moci sjednat splatnost výživného vyhovující jejich individuálním potřebám, domnívám se, že by tato změna mohla přispět k řádnému plnění vyživovací povinnosti.

7.5.1. Záloha na výživné splatné v budoucnu

Ze shora uvedeného pravidla měsíčního placení výživného připouští zákon o rodině v rámci vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi výjimku, a to ve smyslu

¹³³ R 5/1991.

¹³⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 471.

tzv. tezaurace výživného. Ustanovení § 97 odst. 2 ZR umožňuje soudu u výživného pro dítě rozhodnout v případech hodných zvláštního zřetele o povinnosti složit peněžní částku na výživné splatné v budoucnosti. Soud přitom učiní příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému. Obdobná úprava je obsažena rovněž v ust. § 918 OZ 2012.

Úhradu jednorázové částky však nelze považovat za „zproštění“ povinného vyživovací povinnosti, ale je třeba ji vnímat jako zálohu na výživné splatné v budoucnu. Tento závěr se opírá především o skutečnost, že v době rozhodování soudu o výši peněžní částky pro výživné splatné v budoucnu nemůže být soudu známo, jak dlouho bude na straně dítěte trvat stav odkázanosti na výživu a jaké budou jeho odůvodněné potřeby. Jakékoli možné pochyby ohledně povahy této jednorázové částky odstraňuje občanský zákoník 2012, který takto složenou jednorázovou částku nazývá přímo zálohou na výživné splatné v budoucnu.

O složení zálohy na výživné splatné v budoucnu může soud rozhodnout pouze tehdy, jedná-li se o případy hodné zvláštního zřetele. „Za případy hodné zvláštního zřetele je možné považovat takové situace, kdy povinný má nepravidelné příjmy (např. sezónní zaměstnanci), zdědí značné prostředky (ale lze usuzovat, že nebude schopen s nimi smysluplně hospodařit), podniká a prokazatelně podstupuje majetková rizika (a jsou obavy, že by výživa dítěte nebyla v budoucnu řádně zajištěna), má v plánu delší pobyt v zahraničí (a vymáhání výživného by bylo problematické) apod.“¹³⁵

Občanský zákoník 2012 ve zmíněném ust. § 918 dále podrobněji rozvádí problematiku vlastnictví takto složených finančních prostředků. Zákon stanoví, že poskytnuté výživné přechází do vlastnictví dítěte postupně k jednotlivým dnům splatnosti výživného, přičemž na složenou zálohu se hledí jako na majetek povinného. Občanský zákoník 2012 tak jednoznačně vymezuje vlastnické vztahy ohledně složené zálohy na výživné splatné v budoucnu.

Soud by měl při rozhodování o stanovení částky pro výživné splatné v budoucnu brát zřetel zejména na očekávanou změnu poměrů na straně dítěte, na straně rodičů, jakož i změnu společensko-ekonomických poměrů, jako je míra inflace a další rozhodné skutečnosti. Soud musí rovněž vymezit období, na které se částka vztahuje.

¹³⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 472.

Určité problémy by mohly nastat v souvislosti s volbou peněžního ústavu a povahou příslušných opatření k zabezpečení pravidelné výplaty měsíčních splátek výživného.¹³⁶

Z důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012 vyplývá, že o zřízení účtu pro složení zálohy na výživné splatné v budoucnu by se měl postarat povinný, neboť jde o vedení účtu s jeho penězi. Pokud by se o jeho zřízení povinný nepostaral, musel by plnit na účet zřízený např. druhým rodičem oprávněného dítěte s tím, že by musely být stanoveny okolnosti výběru či výplaty jednotlivých částek výživného, přičemž z úroků by se povinnému srážely nutné platby spojené s vedením účtu.¹³⁷

Mám za to, že změny obsažené v občanském zákoníku 2012 týkající se způsobu plnění vyživovací povinnosti přispějí k posílení právní jistoty v této oblasti a věřím, že i k řádném plnění vyživovací povinnosti.

¹³⁶ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 387.

¹³⁷ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 397, 398.

8. Vyživovací povinnost dětí k rodičům

8.1. Právní úprava

Právní úprava vyživovací povinnosti dětí k rodičům je v zákoně o rodině obsažena v ust. § 87, které navazuje na právní úpravu vyživovací povinnosti rodičů k dětem a je tak rovněž součástí části třetí, hlavy první zákona nazvané „Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí“.

Tímto systematickým zařazením úpravy vyživovací povinnosti dětí k rodičům měla být především zdůrazněna funkce rodiny jako základní ekonomické jednotky, v níž jednotliví její členové mají k sobě navzájem určité povinnosti. Z toho důvodu je v zákoně o rodině úprava vyživovací povinnosti rodičů a dětí oddělena od úpravy vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými. To ovšem neznamená, že by podmínky vyživovací povinnosti rodičů k dětem a dětí k rodičům byly shodné. Dokonce ani nelze konstatovat, že by plnění vyživovací povinnosti dětí k rodičům bylo bez dalšího závislé na tom, zda rodiče plnili svoji vyživovací povinnost k dětem či nikoli, popř. v jakém rozsahu.¹³⁸

Občanský zákoník 2012 obsahuje úpravu vyživovací povinnosti dětí k rodičům, stejně jako úpravu vyživovací povinnosti rodičů k dětem a mezi ostatními předky a potomky v části druhé „Rodinné právo“, hlavě II. „Příbuzenství a švagrovství“, dílu 2 „Poměry mezi rodiči a dítětem“, oddílu 3 „Rodiče a dítě“ a pododdílu 4 „Vyživovací povinnost“. Jak jsem již shora uvedla, zmíněný pododdíl 4 zahrnuje jednak obecná ustanovení a společná ustanovení vztahující se v zásadě ke všem druhům vyživovací povinnosti, jednak ustanovení týkající se výživného mezi rodiči a dětmi a předky a potomky a ustanovení o výživném a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce.

Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi a předky a potomky je tak upravena společně pod jednou rubrikou a není striktně oddělována za účelem zdůraznění ekonomické funkce rodiny, tak jako je tomu v zákoně o rodině. Mám za to, že nové uspořádání zákona je vhodnou změnou, a to i s ohledem na právní povahu vyživovací povinnosti dětí k rodičům, která má dle mého názoru blíže k vyživovací povinnosti

¹³⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 127.

mezi předky a potomky než k vyživovací povinnosti rodičů k dětem. Nové uspořádání zákona rovněž odpovídá standardní právní úpravě tradičních i moderních občanských zákoníků.

V této souvislosti bych chtěla poznamenat, že poměr předků a potomků, a to nejen rodičů a dětí, u nás v minulých dobách doznal určité deformace, dané sociálními poměry a hodnotovými systémy celých generací. V současné společnosti bohužel není dostatečně vžito přirozené pravidlo spočívající v povinnosti dětí pečovat o své rodiče. Zatímco mladší generace považují za samozřejmost pomoc od svých rodičů, neuvědomují si mnohdy svoji povinnost postarat se o ně ve stáří.¹³⁹

8.2. Subjekty vyživovací povinnosti

V případě vyživovací povinnosti dětí k rodičům se přirozeně ocitá na straně oprávněného rodič a povinným k plnění vyživovací povinnosti je dítě. Pokud jde o vysvětlení pojmů „rodič“ a „dítě“ ve vztahu k vyživovací povinnosti dětí k rodičům, platí totéž, co jsem již uvedla v kapitole 7.2 této práce v rámci výkladu o subjektech vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

Vyživovací povinnost vůči svým potřebným rodičům mají všechny jejich děti, pokud jsou schopny žít se samy, bez ohledu na to, zda žijí s rodiči v jedné domácnosti či nikoli. Vyživovací povinnost by se dokonce mohla týkat i nezletilých dětí, ale pouze v případě, že by měly vlastní postačující příjem, ať už z pracovní činnosti nebo z vlastního majetku, z něhož by mohly vyživovací povinnost vůči svým rodičům plnit.¹⁴⁰

Vyživovací povinnost dětí k rodičům je stejně jako vyživovací povinnost rodičů k dětem vždy poměrem pouze mezi jediným oprávněným a jediným povinným. Pokud tak má být plněna vyživovací povinnost vůči oběma rodičům, je třeba ji určit pro každého z nich zvlášť, a to i tehdy, žijí-li v rodinné domácnosti. V případě, že má vyživovací povinnost plnit více dětí, je nutné vycházet z toho, že vyživovací povinnost nemá solidární povahu. Každé z dětí tedy plní vyživovací povinnost takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho možností, schopností a majetkových poměrů

¹³⁹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 395.

¹⁴⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 129.

k možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí.¹⁴¹ Jestliže se tak rodiče domáhají žalobou stanovení výživného pouze vůči jednomu z povinných dětí, nemůže soud rozhodnout o vyživovací povinnosti ostatních dětí. Musí však provést dokazování o rozsahu vyživovací povinnosti všech povinných dětí, protože jinak by nemohl správně stanovit výši výživného povinnému dítěti, které je žalováno.¹⁴²

Ustanovení o vyživovací povinnosti dětí k rodičům se týkají i vztahu mezi osvojenecem a osvojitelem, neboť osvojením vzniká stejný poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Po dobu trvání osvojení tak nemá osvojenec vyživovací povinnost ke svým biologickým rodičům, ale má ji ve vztahu ke svým osvojitelům. V případě, že dojde ke zrušení osvojení, zanikne vyživovací povinnost osvojenec k osvojiteli, ale současně mu vznikne povinnost plnit výživné vůči pokrevním rodičům, jsou-li dány zákonem stanovené podmínky.

8.3. Podmínky vzniku a existence vyživovací povinnosti

Zákonným předpokladem pro uplatnění vyživovací povinnosti dětí k rodičům je jednak stav odkázanosti na výživu na straně rodičů, jednak možnosti a schopnosti dětí samostatně se živit, umožňující poskytovat výživné další osobě. Dalším předpokladem je samozřejmě soulad poskytování výživného s dobrými mravy.¹⁴³

Zatímco zákon o rodině vymezuje shora uvedené předpoklady vyživovací povinnosti dětí k rodičům výslovně v ust. § 87, občanský zákoník 2012 tyto v rámci vyživovací povinnosti dětí k rodičům výslovně nezmiňuje, neboť jsou zřejmé již z obecných ustanovení a rovněž z povahy dané vyživovací povinnosti.

Pokud oprávněný rodič nemá dostatečný zdroj příjmů, z něhož by mohl uspokojovat své potřeby, jedná se na jeho straně o stav odkázanosti na výživu. Uvedený stav může nastat zejména v případě, kdy rodič nebude moci pracovat a nevznikne mu právo na starobní, popř. vdovský nebo vdovecký důchod nebo tento bude poskytován ve výši nedostačující ke krytí odůvodněných potřeb oprávněného. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že vyživovací povinnost dětí k rodičům předchází

¹⁴¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 129.

¹⁴² R 38/1967.

¹⁴³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 427.

právu na sociální dávky.¹⁴⁴ Kromě uvedených okolností je nutné zohlednit, zda oprávněný rodič nemá právo na plnění vyživovací povinnosti především od svého manžela, popř. od bývalého manžela, neboť tyto vyživovací povinnosti mají přednost před vyživovací povinností dětí k rodičům.

Druhým základním předpokladem vzniku a existence vyživovací povinnosti dětí k rodičům je možnost a schopnost dítěte žít se samo, a to v takovém rozsahu, který umožňuje poskytovat výživné ještě další osobě. Uvedené vyplývá již ze samotné povahy vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, neboť platí, že dokud dítě není schopno žít se samo, trvá na jeho straně stav odkázanosti a rodiče k němu mají vyživovací povinnost. Je tak zřejmé, že dítěti, které není schopno žít se samo, nemůže vzniknout povinnost plnit výživné ve vztahu k jinému.

Plnění vyživovací povinnosti musí být rovněž posouzeno z hlediska souladu s dobrými mravy. Poskytování výživného nebude v souladu s dobrými mravy zejména v případě, kdy povinný rodič zanedbával v minulosti výživu k dítěti, dopustil se zavrženíhodného jednání vůči dítěti, opustil rodinnou domácnost apod.¹⁴⁵ Ke každému případu je však potřeba přistupovat individuálně a posuzovat soulad s dobrými mravy s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu.

Jak jsem již uvedla, vyživovací povinnost dětí k rodičům má pouze subsidiární povahu ve vztahu k vyživovací povinnosti mezi manžely a mezi rozvedenými manžely, neboť tyto mají přednost před vyživovací povinností dětí k rodičům. Vzhledem k tomu, že zákon poskytuje ochranu především nezletilým dětem, lze dovodit, že vyživovací povinnost rodičů k dětem má přednost před vyživovací povinností rodičů k prarodičům.¹⁴⁶

Od výživného poskytovaného dětmi rodičům je třeba odlišit tzv. koadjutorium, které je upraveno v ust. § 31 odst. 4 ZR a ust. § 886 OZ 2012. Zákon ukládá dítěti, které žije s rodiči nebo s některým z nich v rodinné domácnosti povinnost podílet se na péči o chod rodinné domácnosti, a to vlastní prací, popř. peněžitými příspěvky, má-li vlastní příjem, anebo oběma způsoby. Základní rozdíl mezi koadjutoriem a vyživovací povinností spočívá v tom, že koadjutorium není určeno k úhradě osobních potřeb

¹⁴⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Doplněk, 1998, s. 268.

¹⁴⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 428.

¹⁴⁶ R 102/1967.

rodiče, ale je příspěvkem k úhradě společných potřeb rodiny, a dále je na rozdíl od vyživovací povinnosti vázáno na existenci rodinné domácnosti. Není vyloučeno, že by mohlo dojít k souběhu obou nároků, přičemž v takovém případě je třeba posuzovat oba samostatně a odlišit je od sebe.¹⁴⁷

S obdobnou právní úpravou vyživovací povinnosti dětí k rodičům se můžeme setkat rovněž v rakouském právní řádu. Z rakouské úpravy vyplývá, že dítě je povinno plnit vyživovací povinnost svému rodiči s ohledem na jeho životní poměry, pokud rodič není schopen sám se o sebe postarat a za podmínky, že tento rodič hrubě nezanedbával svoji vyživovací povinnost vůči tomuto dítěti.¹⁴⁸

8.4. Rozsah a způsob plnění vyživovací povinnosti

Rozsah vyživovací povinnosti dětí k rodičům je v zákoně o rodině stejně jako v občanském zákoníku 2012 vymezen pojmem „slušná výživa“. Je stanoveno, že dítě je povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu, avšak tento pojem není zákonem definován. Lze však dovodit, že slušná výživa je svým rozsahem limitovanější než stejná životní úroveň, avšak širší než přiměřená výživa. Za slušnou výživu tak lze považovat zajištění průměrného životního standardu s přihlédnutím k obvyklému způsobu života oprávněného rodiče, stejně tak jako k jeho věku a zdravotnímu stavu.¹⁴⁹

Výživné by i v tomto případě mělo směřovat k uspokojení všech odůvodněných potřeb oprávněného, byť v rozsahu, který je pro tuto vyživovací povinnost stanoven. Výživou se tak rozumí nejen uspokojení výživy ve smyslu potravy, ale i uspokojení ostatních osobních potřeb rodiče, zejména potřeby bydlení, kulturních potřeb a dalších, které podle okolností konkrétního případu nepřesahují rozsah slušné výživy.

Pro posouzení odůvodněných potřeb oprávněného rodiče bude mít značný význam i okolnost, zda rodič nemá vůbec žádný příjem, z něhož by mohl uspokojovat své odůvodněné potřeby, nebo zda má příjem v nedostačující výši. V prvním případě bude muset stanovené výživné krýt všechny odůvodněné potřeby oprávněného, zatímco

¹⁴⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Doplněk, 1998, s. 269.

¹⁴⁸ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_aus_cs.htm.

¹⁴⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 178.

v druhém případě bude mít pouze doplňkovou funkci a bude sloužit k pokrytí těch potřeb, na které oprávněnému rodiči nepostačuje jeho příjem.¹⁵⁰

Pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti dětí k rodičům jsou stejně jako u ostatních druhů vyživovací povinnosti rozhodující nejen odůvodněné potřeby oprávněného, ale rovněž schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného, přičemž i zde platí zásada potenciality výdělku. Posouzení schopností, možností a majetkových poměrů má zvláštní význam zejména tehdy, kdy je zde více k výživě povinných dětí. Při aplikaci tohoto hlediska lze dojít i k závěru, že v určitém případě nebude mít jedno nebo více dětí vyživovací povinnost k rodiči, neboť mu to jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry nedovolí.¹⁵¹

Zákon o rodině ani občanský zákoník 2012 neobsahuje žádné zvláštní ustanovení, které by upravovalo způsob plnění vyživovací povinnosti dětí k rodičům. Lze tak mít za to, že vyživovací povinnost může být plněna jakýmkoli způsobem, který vede k uspokojování odůvodněných potřeb rodiče, přičemž občanský zákoník 2012 upřednostňuje zejména dohodu osoby oprávněné a povinné o způsobu plnění vyživovací povinnosti. Plnění výživného tak může spočívat v poskytování peněžních částek, ale také v naturálním plnění, tedy v osobní péči o osobu oprávněnou nebo o rodinnou domácnost, která bude připadat v úvahu zejména v případě, kdy povinný a oprávněný žijí v rodinné domácnosti.¹⁵²

Zákon o rodině výslovně uvádí výkon osobní péče o oprávněného jako jeden ze způsobů plnění vyživovací povinnosti pouze v souvislosti s péčí rodičů o děti (ust. § 85 odst. 3 ZR), a proto musela být možnost aplikace uvedeného ustanovení rovněž na vyživovací povinnost dětí k rodičům dovozována judikaturou.¹⁵³ Občanský zákoník 2012 však zakotvuje hledisko osobní péče a péče o rodinnou domácnost v rámci obecných kritérií pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, z čehož je zřejmé, že se uvedené hledisko vztahuje na všechny druhy vyživovací povinnosti.

¹⁵⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 131.

¹⁵¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 131.

¹⁵² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 130.

¹⁵³ R 72/1953.

8.5. Trvání vyživovací povinnosti

Vznik vyživovací povinnosti dětí k rodičům je podmíněn splněním kumulativních podmínek uvedených shora, tedy existujícím stavem odkázanosti na straně rodiče, schopnostmi a možnostmi dítěte žít se samo a poskytovat výživné další osobě a souladem plnění vyživovací povinnosti s dobrými mravy.

Vznik stavu odkázanosti jako základní podmínky vzniku a trvání vyživovací povinnosti se ovšem nemusí vázat k určitému přesně zjiřitelnému okamžiku. Potřeba oprávněné osoby může vzniknout buď v důsledku náhlé události, např. úrazu, nebo v důsledku určitých drobných změn v osobních poměrech oprávněného, které probíhají postupně. Ovšem ani v případě, kdy potřeba vznikne náhle k určité události, se nemusí počátek vyživovací povinnosti s touto událostí krýt, neboť oprávněný může určitou dobu žít a uspokojovat své potřeby ze svých úspor či z jiného majetku.¹⁵⁴

Stanovení přesného okamžiku, kdy v důsledku potřeby oprávněného může dojít ke vzniku vyživovací povinnosti, má však pouze omezený význam. Platí totiž, že právo na výživné lze přiznat rodiči vůči dítěti pouze ode dne zahájení soudního řízení, tedy ode dne podání žaloby. Proto posouzení, kdy ke vzniku práva došlo i podle hmotného práva, bude mít význam pouze z hlediska zhodnocení, zda k podání žaloby nedošlo předčasně.

Pokud dojde za trvání vyživovací povinnosti k podstatné změně poměrů ve smyslu ust. § 99 ZR, resp. ust. § 923 OZ 2012, může soud vyživovací povinnost k rodiči změnit nebo zrušit pouze k návrhu oprávněného nebo povinného. Bez návrhu na změnu výživného nelze předmětné řízení zahájit. Nejčastějšími změnami poměrů, které odůvodňují změnu rozhodnutí o výživném, jsou změny v odůvodněných potřebách oprávněného (onemocnění, úraz nebo naopak zlepšení jeho zdravotního stavu nebo získání vlastního příjmu) nebo změny, které se týkají schopností, možností či majetkových poměrů povinných. Ke změně výživného může dojít i v důsledku změny okruhu povinných osob, ať už tím, že některé z dětí pozbude svoji schopnost plnit vyživovací povinnost vůči rodiči, nebo tím, že naopak dítě, které pro překážku přechodného charakteru nebylo schopno plnit výživné, tuto schopnost nabyde.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 132.

¹⁵⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 132.

V případě, že pro podstatné změny poměrů dojde ke změně výživného, resp. k jeho snížení nebo zrušení za dobu minulou, bude rodič povinen přeplatek na výživném vrátit tomu, kdo mu jej poukázal, neboť zásada o nenávratnosti spotřebovaného výživného se vztahuje pouze na vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem.

Vyživovací povinnost dítěte k rodiči zanikne tehdy, jestliže zaniknou podmínky, na které je vázán její vznik a existence, tedy potřebnost na straně rodiče nebo schopnost a možnost dítěte žít se samo, a tím i poskytovat výživné další osobě. K zániku vyživovací povinnosti dojde i tehdy, uzavře-li oprávněný rodič manželství, neboť vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti dětí k rodičům. Pokud jde o poměr mezi osvojitelem, osvojencem a jeho původní rodinou, zanikne vyživovací povinnost spolu se zánikem příbuzenského poměru, ať už v důsledku osvojení či naopak jeho zrušení. K zániku vyživovací povinnosti dojde přirozeně rovněž smrtí oprávněného nebo povinného.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 178.

9. Vyživovací povinnost mezi předky a potomky

9.1. Právní úprava

V zákoně o rodině je úprava tohoto druhu vyživovací povinnosti obsažena v části třetí „Výživné“, hlavě druhé „Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými“. Ustanovení § 88 – 90 ZR hovoří o „ostatních příbuzných“, přičemž toto pojmenování není vůbec přesné. Důvodem je skutečnost, že tato vzájemná vyživovací povinnost, resp. vzájemné právo na výživné, se netýká všech příbuzných, ale pouze těch, kteří jsou spolu příbuzní v linii přímé. Z okruhu této úpravy je vyňat vztah mezi rodiči a dětmi, který je pro své prioritní postavení upraven zvlášť.¹⁵⁷

Úprava vyživovací povinnosti mezi předky a potomky je v občanském zákoníku 2012 zakotvena v části druhé „Rodinné právo“, hlavě II. „Příbuzenství a švagrovství“, dílu 2 „Poměry mezi rodiči a dítětem“, oddílu 3 „Rodiče a dítě“ a pododdílu 4 „Vyživovací povinnost“, a to konkrétně v ust. § 910 OZ 2012 a následně pod rubrikou „Výživné mezi rodiči a dětmi a předky a potomky“ v ust. § 915 - § 919 OZ 2012.

Občanský zákoník 2012 opustil pojem „ostatní příbuzní“ a namísto toho hovoří o předcích a potomcích. Ustanovení zákona o vyživovací povinnosti začínají u poměru předků a potomků, přičemž poměr příbuzných v prvním stupni je vlastně v této řadě výjimkou, byť preferovanou. Po úvodním ustanovení následují pravidla o přednosti v poskytování výživného, resp. o pořadí vyživovací povinnosti. Dále je úprava vyživovací povinnosti mezi předky a potomky, zejména vyživovací povinnosti předka k nezletilému dítěti, obsažena v řadě ustanovení týkajících se výživného mezi rodiči a dětmi.¹⁵⁸ Pro vyživovací povinnost předka k nezletilému dítěti platí v zásadě stejný režim jako pro vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem, a to se všemi zvláštnostmi, které jsou pro výživné k nezletilým v zákoně uvedeny.

¹⁵⁷ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 178.

¹⁵⁸ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 395.

9.2. *Subjekty vyživovací povinnosti*

Vyživovací povinnost mezi předky a potomky je stejně jako všechny ostatní druhy vyživovací povinnosti založena na vzájemném osobním poměru povinného a oprávněného. Subjekty tohoto druhu vyživovací povinnosti tak jsou předci a potomci, s výjimkou rodičů a dětí, tedy příbuzní v řadě přímé, ve druhém a dalším stupni.

Vyživovací povinnost mezi předky a potomky tak existuje jak po linii vzestupné, tak po linii sestupné. To znamená, že vyživovací povinnost mají jak prarodiče ke svým vnukům, tak i vnuci ke svým prarodičům, popř. praděd a prababička vůči pravňukům a opačně. Vzájemnost uvedené vyživovací povinnosti však nelze vykládat tak, že by plnění vyživovací povinnosti bylo podmíněno tím, zda i povinný plnil svou vyživovací povinnost vůči oprávněnému, popř. zda vůči němu plnil i jiné své povinnosti. Pokud by však šlo o takové okolnosti, které by bylo možné považovat za zřejmé porušení morálních principů, výživné by s ohledem na rozpor s dobrými mravy nebylo přiznáno. Okolnost, zda přiznání výživného je v rozporu se zásadami morálky bude ovšem třeba posoudit vždy podle okolností konkrétního případu.¹⁵⁹

Zákon o rodině ani občanský zákoník 2012 neupravují vyživovací povinnost mezi příbuznými v řadě pobočné, tj. mezi sourozenci, a to i přesto, že příbuzenství v řadě pobočné může být za daných okolností příbuzenstvím bližším, než příbuzenství v řadě přímé. Jedná se například o sourozence, kteří jsou příbuzní v druhém stupni, stejně jako prarodiče a vnuci, ale blíže než praděd a pravňuk.¹⁶⁰

Pro vznik vyživovací povinnosti není rozhodné, jak je příbuzenství založeno, ale je rozhodné, že po právu jako příbuzenství existuje. Jedná se např. o příbuzenství vzniklé osvojením, kdy v případě, že osvojitel nemůže plnit svoji vyživovací povinnost k osvojení, mají k němu vyživovací povinnost příbuzní osvojitele. Důležitý význam má vždy zejména stupeň příbuzenství.¹⁶¹

Lze konstatovat, že vyživovací povinnost váže v zásadě všechny předky vůči všem potomkům a všechny potomky vůči všem předkům. Nejedná se však o povinnost, která by postihovala všechny předky, resp. potomky solidárně. Každý z povinných (tj. každý z potomků příbuzných s oprávněným ve stejném stupni) je povinen plnit

¹⁵⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 133, 134.

¹⁶⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 134.

¹⁶¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 178, 179.

vyživovací povinností takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních povinných.¹⁶²

9.3. Vzájemné pořadí v rámci vyživovací povinnosti

Vzájemné pořadí vyživovací povinnosti mezi předky a potomky (posuzováno z širokého hlediska, tj. včetně vztahu rodičů a dětí) vychází ze tří základních zásad, a sice ze zásady, že rodiče mají vůči dítěti povinnost před prarodiči a dalšími předky, bližší příbuzní před vzdálenějšími a potomci před předky, nejde-li o poměr rodičů a dítěte.

První ze jmenovaných zásad vyjadřující přednostní postavení vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti před vyživovací povinností prarodičů a ostatních předků není v zákoně o rodině, na rozdíl od občanského zákoníku 2012, výslovně zakotvena, avšak z kontextu celé právní úpravy v zákoně o rodině nepochybně rovněž vyplývá. Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti tak může přejít na prarodiče pouze v případě, kdy povinný rodič nemůže plnit svoji vyživovací povinnost buď vůbec, nebo v dostatečné míře, a to zcela z objektivních důvodů. Pokud by se tak rodič např. vyhýbal práci, skrýval se nebo jiným způsobem nevyužíval svých subjektivních možností ani možností daných trhem práce v určitém regionu, tedy neplnil vyživovací povinnost z jiných než objektivních důvodů, jeho vyživovací povinnost by na prarodiče jednoznačně nepřecházela.¹⁶³

Zákon o rodině a obdobně i občanský zákoník 2012 výslovně zakotvuje zásadu, podle níž vyživovací povinnost potomků předchází vyživovací povinnosti předků, nejedená-li se o poměr rodičů a dítěte. Pokud tak potomci nemohou plnit svoji vyživovací povinnost, slovy zákona o rodině „nemohou ji dostát“, přechází tato povinnost na předky.

Uvedenou zásadu je však nutné rovněž vykládat v tom smyslu, že se uplatní pouze v případě, kdy potomci nejsou schopni plnit svoji vyživovací povinnost

¹⁶² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 179.

¹⁶³ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 340.

z objektivních důvodů. Uvedenou zásadu lze demonstrovat zejména na případu, kdy rodič potřebuje výživné, avšak jeho dítě jej nemůže plnit, protože je nezletilé, nebo nemá dostatečný vlastní příjem a není schopno žít se samo. Takový rodič proto může uplatnit své právo na výživné u svého rodiče (tedy prarodiče dítěte), jsou-li splněny podmínky pro stanovení výživného.¹⁶⁴

Dalším zákonným kritériem pro stanovení pořadí vyživovací povinnosti mezi předky a potomky je zásada ukládající vyživovací povinnost vzdálenějším příbuzným pouze v případě, že ji nemohou plnit příbuzní bližší. Právě v této zásadě byla v zákoně o rodině v podstatě obsažena i první shora jmenovaná zásada, tedy zásada vyjadřující prioritu vyživovací povinnosti rodičů k dítěti před vyživovací povinností jiných předků. Stupeň příbuzenství se určuje počtem narození, k nimž muselo mezi příbuznými dojít. Uvedená zásada najde v praxi své uplatnění zejména tehdy, jestliže je v určité rodině velmi malý věkový rozdíl mezi jednotlivými generacemi. Pokud tak nemohou plnit vyživovací povinnost k dětem rodiče a dále prarodiče, vznikne tato povinnost příbuzným v dalším stupni, tj. rodičům prarodičů.¹⁶⁵

Z judikatury vyplývá, že příbuzní vzdálenější mají vyživovací povinnost nejen tehdy, nemohou-li tuto povinnost plnit příbuzní bližší vzhledem k jejich schopnostem a možnostem, ale i tehdy, jestliže plnění vyživovací povinnosti nemůže být na těchto bližších příbuzných vymáháno.¹⁶⁶

Pokud je v témže stupni povinných osob více, platí zde obecná pravidla, podle nichž odpovídá rozsah vyživovací povinnosti každé povinné osoby poměru jejich schopností, možností a majetkových poměrů ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních povinných. Závazek poskytovat si výživné mezi předky a potomky tak stejně jako v případě ostatních druhů vyživovací povinnosti nemá solidární povahu, nýbrž jde o závazek dílčí povahy.

To znamená, že příbuzní na témže stupni se o zajištění vyživovací povinnosti k oprávněnému určitým způsobem dělí. Z tohoto důvodu musí být i v rozhodnutí, kterým soud ukládá plnění předmětné vyživovací povinnosti, stanovena každá

¹⁶⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 136.

¹⁶⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 433.

¹⁶⁶ R 66/1971.

vyživovací povinnost zvlášť, popřípadě musí být v rozhodnutí vyjádřeno, že některému z povinných se vyživovací povinnost neukládá.¹⁶⁷

Při určování každé konkrétní vyživovací povinnosti je třeba vycházet nejen z jednotlivých kritérií rozhodných pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, ale musí se navíc sledovat i poměr schopností, možností a majetkových poměrů jednoho z povinných ke všem ostatním. Z uvedeného je zřejmé, že díly připadající na jednotlivé povinné nebudou v zásadě stejné, přičemž může dojít i k tomu, že některému z více povinných nebude vyživovací povinnost uložena vůbec, protože to neodůvodňují jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry v porovnání se schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry ostatních povinných. Nelze proto postupovat tak, že by bylo nejprve posouzeno celkové výživné, na něž má oprávněný nárok, které by se následně rozdělilo na tolik dílů, kolik je povinných.¹⁶⁸

9.4. Rozsah a způsob plnění vyživovací povinnosti

Pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti mezi předky a potomky se rovněž uplatní obecná kritéria, tedy schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného a odůvodněné potřeby a majetkové poměry oprávněného. V ust. § 90 ZR je zakotveno zvláštní kritérium, které je třeba při rozhodování o výživném zohlednit a které spočívá v tom, že právo na výživné přísluší oprávněným, jen pokud toho nutně potřebují.

Občanský zákoník 2012 uvedené zvláštní hledisko výslovně nezmiňuje, mám však za to, že ze systematiky právní úpravy a ze související judikatury, lze pro většinu případů dovést obdobný závěr. Základním předpokladem pro vznik a existenci vyživovací povinnosti je stav odkázanosti na výživu, tedy neschopnost samostatně se žít. Vzhledem k tomu, že vyživovací povinnost mezi předky a potomky má vůči jiným vyživovacím povinnostem subsidiární povahu, nastupuje až tehdy, jestliže nemůže být plněna z objektivních důvodů jiná vyživovací povinnost, která má před touto přednost. S tím samozřejmě souvisí i stanovení rozsahu, v jakém má být daná vyživovací povinnost plněna.

¹⁶⁷ R 32/66.

¹⁶⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 137.

Předpokladem pro uplatnění vyživovací povinnosti mezi předky a potomky, stejně jako pro stanovení jejího rozsahu je tak podle mého názoru skutečnost, že oprávněný výživné nutně potřebuje. Termín „nutná výživa“ je třeba vykládat tak, že jde o uspokojování všech odůvodněných potřeb oprávněného, byť pouze v nutném rozsahu. Lze konstatovat, že se jedná o výživu v širším slova smyslu, nejen tedy ve smyslu zajištění potravy, ale i např. o uspokojování bytových potřeb oprávněného apod. Takový extenzivní výklad má své opodstatnění zejména v případě, že osobou oprávněnou je nezletilé dítě.¹⁶⁹

Občanský zákoník 2012 obsahuje v řadě ustanovení v zásadě stejnou právní úpravu pro vyživovací povinnost rodiče k dítěti a jiného předka k nezletilému dítěti. Poukazují zejména na ustanovení týkající se prokazování příjmů povinného nebo tvorby úspor oprávněného, kde platí pro předky nezletilého dítěte stejná pravidla jako pro rodiče vůči dětem. V případě, že jsou majetkové poměry jiných předků, zpravidla prarodičů, popř. alespoň jednoho z nich, značné, lze konstatovat, že výživné nemusí být stanoveno pouze v rozsahu nutné výživy a nemusí mít spotřební charakter. To je podle mého názoru právě jeden z důvodů, který vedl tvůrce nové právní úpravy k tomu, že rozsah vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými není paušálně omezen na nutnou výživu. Z uvedeného však nelze dovozovat, že by pro vztah dítěte a jiných předků než rodičů platilo, že má dítě právo podílet se také na jejich životní úrovni. Tato zásada se vztahuje bez pochyby pouze na poměr mezi rodiči a dětmi.

S ohledem na subsidiární povahu vyživovací povinnosti mezi předky a potomky lze konstatovat, že povinná zpravidla nebudou muset svým plněním pokrýt odůvodněné potřeby oprávněného v plném rozsahu, ale budou pouze doplňovat to, co oprávněnému nezajistí jiné povinné osoby s prioritní vyživovací povinností. Tak tomu bude například tehdy, kdy mladí manželé budou sice schopni uspokojovat v plné míře potřebu svých dětí, pokud jde o dostatek kvalitní péče o jejich osobu, avšak nebudou schopni jejich potřeby pokrýt finančně, neboť nebudou mít žádný nebo jen nedostatečný zdroj příjmů.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 435.

¹⁷⁰ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 180.

Z hlediska způsobu plnění vyživovací povinnosti mezi předky a potomky bude tato plněna zpravidla peněžitými částkami, které budou splatné na měsíc dopředu, ledaže soud rozhodne jinak nebo se osoba výživou povinná dohodne s osobou oprávněnou jinak. V úvahu připadá rovněž plnění vyživovací povinnosti naturálním způsobem, a to zejména tehdy, jestliže povinný a oprávněný sdílejí rodinnou domácnost. Osobní péčí o oprávněného bude vyživovací povinnost, ať už zčásti nebo zcela, plněna např. v případě péče o nezletilé dítě nebo o oprávněného, jehož zdravotní stav to vyžaduje.

9.5. Trvání vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost mezi předky a potomky vzniká tehdy, jestliže dojde ke splnění všech podmínek, které pro ni hmotné právo stanoví, zejména tedy ke stavu odkázanosti a k existenci nutné potřeby oprávněného, která není kryta jinou vyživovací povinností, která by měla prioritu.

Jestliže jsou splněny zákonné podmínky a vyživovací povinnost není zcela nebo zčásti plněna dobrovolně, může oprávněný podat návrh na stanovení vyživovací povinnosti soudem. Návrhem oprávněného je soud vázán především co do výše uplatněného práva a nemůže přiznat více, než je oprávněným požadováno. Taková pravidla platí v případě, že je vyživovací povinnost právním poměrem mezi zletilými. Jiná procesní situace ovšem nastává tehdy, je-li oprávněným nezletilé dítě. V takovém případě jde o soudní řízení ve věcech péče o nezletilé ve smyslu ust. § 176 odst. 1 OSŘ, které lze zahájit jak na návrh, tak i bez návrhu, přičemž soud není případným návrhem vázán.¹⁷¹

Pro stanovení počátku této vyživovací povinnosti je rozhodující, zda je oprávněným dítě či dospělá osoba. V případě, že je rozhodováno o výživném mezi dospělými osobami, lze výživné přiznat ode dne zahájení soudního řízení. Pokud je však rozhodováno o výživném pro dítě (jak pro nezletilé, tak i zletilé), může být výživné přiznáno i za dobu tří let před zahájením řízení.

Změní-li se poměry, které jsou rozhodující pro stanovení výživného a jeho rozsahu, může dojít ze změně vyživovací povinnosti. O změnu poměrů se jedná

¹⁷¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 140.

například tehdy, získá-li oprávněný vlastní příjem, dojde-li ke změně jeho zdravotního stavu nebo k jiné změně, která ovlivňuje schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinných a jejich vzájemný poměr. Ke změně vyživovací povinnosti stanovené soudem může dojít pouze na základě soudního rozhodnutí vydaného na návrh, jde-li o úpravu poměrů mezi zletilými, anebo i bez návrhu, je-li oprávněným nezletilé dítě.¹⁷²

Pokud se změní poměry natolik, že podmínky, na něž je tato vyživovací povinnost vázána, zaniknou, dojde rovněž k zániku vyživovací povinnosti mezi předky a potomky. Vyživovací povinnost tak zanikne tehdy, jestliže na straně oprávněného pomine stav odkázanosti, tj. začne být výdělečně činný, získá právo na důchod, uzavře manželství, apod. Zánik je dán také skutečností, že povinný ztratí schopnosti a možnosti poskytovat výživné další osobě, popř. jeho majetkové poměry to nebudou umožňovat. Vyživovací povinnost zanikne přirozeně i spolu se zánikem příbuzenského poměru, ať už zrušením osvojení, popřením otcovství či smrtí oprávněného nebo povinného.

¹⁷² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 141.

10. Vyživovací povinnost mezi manžely

10.1. Právní úprava

Právní úprava vyživovací povinnosti mezi manžely je poměrně stručná, obsažená pouze v jednom ustanovení zákona. Problematika uvedené vyživovací povinnosti je upravena v ust. § 91 zákona o rodině, které je součástí části třetí „Výživné“ obsahující úpravu všech druhů vyživovací povinnosti, včetně společných ustanovení.

Občanský zákoník 2012 přichází s novým uspořádáním části druhé nazvané „Rodinné právo“. Úpravu všech druhů vyživovací povinnosti zde nenalezneme v rámci jedné ucelené pasáže, ale jednotlivé druhy vyživovací povinnosti jsou začleněny k příslušným částem zákona, k nimž se vztahují, a na které logicky navazují. Vyživovací povinnost mezi manžely je tak nově upravena v rámci obecných ustanovení vztahujících se k povinnostem a právům manželů, resp. v části druhé „Rodinné právo“, hlavě I. „Manželství“, dílu 4 „Povinnosti a práva manželů“ a oddílu 1 „Obecná ustanovení“.

V této souvislosti by mohla vyvstat otázka, zda se i na vyživovací povinnost mezi manžely vztahují obecná ustanovení o výživném. Vzhledem k tomu, že ust. § 697 odst. 2 OZ 2012 výslovně uvádí, že pro vyživovací povinnost mezi manžely platí obecná ustanovení o výživném, neměly by v tomto ohledu vzniknout podle mého názoru v praxi žádné aplikační problémy.

Pokud jde o obecné pojetí vyživovací povinnosti mezi manžely, lze konstatovat, že vychází z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině.

10.2. Subjekty vyživovací povinnosti

Subjektem vyživovací povinnosti dle ust. § 91 ZR stejně jako ust. § 697 OZ 2012 jsou manželé, přičemž ve zmíněných ustanoveních je zakotveno, že manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost. Z uvedeného je zřejmá jistá zvláštnost tohoto druhu vyživovací povinnosti, která plyne již z toho, že jak právní úprava vyživovací povinnosti mezi manžely, tak její naplňování musí odrážet rovné postavení muže a ženy

v manželství. Manželé mají rovná práva a rovné povinnosti, což se promítá i do jejich vzájemných majetkových poměrů. Manželé jsou si zavázáni navzájem, přičemž je nerozhodné, který z nich je potřebný, popř. momentálně více potřebný, zda je to muž či žena. Smyslem uvedené vyživovací povinnosti je zajistit zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň obou manželů.¹⁷³

Ze vzájemnosti vyživovací povinnosti mezi manžely vyplývá, že v průběhu manželství se mohou vyměnit pozice oprávněného a povinného manžela, a to v případě, že se změni hlediska rozhodná pro stanovení vyživovací povinnosti, zejména schopnosti a možnosti obou manželů.

Vyživovací povinnost mezi manžely tak lze chápat jako součást jejich vzájemného poměru, a proto je třeba i na tuto jejich vzájemnou povinnost aplikovat principy, kterými je charakterizováno manželství. Dle ust. § 18 ZR a obdobně ust. § 687 OZ 2012 mají manželé rovná práva a rovné povinnosti a mají si mimo jiné vzájemně pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Na potřeby života rodiny a potřeby rodinné domácnosti má každý z manželů přispívat ve smyslu ust. § 690 OZ 2012 (obdobně § 19 ZR) podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná.

V řádně fungující rodině nejsou tyto povinnosti považovány za právní, ale za plnění morálních zásad vyplývajících ze vzájemného poměru mezi manžely. V takovém případě nevzniká potřeba domáhat se zmiňovaných práv u soudu. Pokud však některý z manželů neplní svoji povinnost dobrovolně, nebo ji neplní v dostatečném rozsahu, může se dotčený manžel obrátit na soud s návrhem na určení vyživovací povinnosti. Základním předpokladem tohoto určení však je, že manželství ještě trvá.¹⁷⁴

S funkcí vyživovací povinnosti mezi manžely jako součástí ekonomické funkce rodiny je úzce spjat i poměr tohoto druhu vyživovací povinnosti k druhům ostatním, zejména však k vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Vyživovací povinnost mezi manžely má přednost jak před vyživovací povinností ze strany dětí, tak i před vyživovací povinností ze strany rodičů. Uvedené pravidlo zakotvuje občanský zákoník 2012 výslovně v ust. § 697 odst. 2, a to plně v souladu s konstantní judikaturou,

¹⁷³ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 180.

¹⁷⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 435.

z níž musela být dosud přednost vyživovací povinnosti mezi manžely před vyživovací povinností rodičů dovozována.¹⁷⁵

10.3. Vztah vyživovací povinnosti mezi manžely a SJM

Vyživovací povinnost mezi manžely nelze pojímat izolovaně od vzájemných majetkových poměrů mezi manžely, zejména společného jmění manželů, neboť součástí úpravy společného jmění manželů jsou i otázky nakládání s finančními zdroji, které manželé získávají v průběhu manželství, což má podstatný význam i pro plnění vyživovací povinnosti mezi manžely a pro právní problematiku zdrojů, z nichž je tato vyživovací povinnost plněna.¹⁷⁶

Součástí společného jmění manželů je dle ust. § 709 odst. 1 OZ 2012 to, čeho nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, s výjimkou toho, co slouží osobní potřebě jednoho z manželů, co nabyt darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl, dále to, co nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, co nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví a to, co nabyt jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku. Z uvedeného vyplývá, že do společného jmění manželů patří mimo jiné i realizovaný pracovní příjem, jakož i jiné obdobné příjmy (odměna členů družstev, dávky sociálního zabezpečení a pojištění, příjmy za autorská díla apod.). Za těchto okolností může být vyživovací povinnost mezi manžely hrazena v podstatě pouze z příjmů, které patří do společného jmění manželů a v takovém případě je na místě položit si otázku, zda se jedná o vyživovací povinnost v pravém slova smyslu.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že byť by byl příjem každého z manželů součástí společného jmění manželů a výživné mezi manžely bylo pravidelně uspokojováno z něho, disponuje s ním přímo ten z manželů, který jej získal. Z tohoto hlediska znamená uplatnění práva na výživné stanovení podílu, kterým příjemce není oprávněn sám nadále disponovat a který je povinen předat druhému manželu k úhradě

¹⁷⁵ R 46/70.

¹⁷⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 146.

jeho osobních potřeb a konečně podílu k jiné realizaci, zejména k úhradě společných potřeb rodiny a domácnosti. V tomto ohledu spočívá význam úpravy vyživovací povinnosti především v tom, že stanoví rozsah, v jakém mají být vynakládány získané prostředky na úhradu osobních potřeb každého z manželů.¹⁷⁷

Vzájemný poměr mezi vyživovací povinností mezi manžely a společným jměním manželů lze tedy charakterizovat tak, že jde o samostatné právní poměry, jejichž některé rysy jsou společné, stejně jako podmínky, za nichž vznikají, a subjekty, mezi nimiž k nim dochází. O samostatnosti vyživovací povinnosti a potřebě jejího odlišení od společného jmění manželů svědčí i to, že je třeba ji chápat jako právo osobní povahy, byť jde o plnění majetkové, zatímco společné jmění manželů je právem majetkovým.¹⁷⁸

10.4. Rozsah vyživovací povinnosti

Pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti mezi manžely je rozhodující hledisko obsažené v ust. § 91 odst. 2 ZR a rovněž v ust. § 697 odst. 1 OZ 2012, podle nichž mají manželé vzájemnou vyživovací povinnost v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Tato zásada ostatně vyplývá též z ust. § 18 ZR a § 687 OZ 2012, v nichž je stanovena rovnoprávnost muže a ženy v manželství. Pro určení rozsahu výživného mezi manžely jsou vedle tohoto specifického hlediska rozhodná i obecná hlediska stanovená pro všechny druhy vyživovací povinnosti v ust. § 96 odst. 1 ZR a ust. § 913 odst. 1 OZ 2012, a to odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Jak speciální, tak obecná hlediska je třeba pojímat ve vzájemné souvislosti a hodnotit je individuálně v každém konkrétním případě.

V této souvislosti bych chtěla poukázat především na hledisko, podle něhož mají mít manželé v zásadě stejnou životní úroveň. Tato zásada je důležitá nejen proto, že je rozhodující pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, ale i proto, že vlastně stanoví podmínky, za nichž má být tato vyživovací povinnost plněna, a který z manželů

¹⁷⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 147.

¹⁷⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 147.

ji má plnit. Vyplývá z ní totiž, že manžel, který má vyšší životní úroveň, má vyživovací povinnost vůči manželce, jehož životní úroveň je nižší, neboť smyslem této vyživovací povinnosti je vyrovnání životní úrovně obou manželů. Tato zásada tak vlastně stanoví i to, který z manželů je oprávněným a který povinným, přičemž není vyloučeno, že se tyto pozice mohou v průběhu času změnit.¹⁷⁹

Požadavek, aby manželé měli stejnou životní úroveň, je zdůvodněn jejich stejným postavením v manželství, v rodině a ve společnosti a vyplývá i z jejich stejných práv a povinností. Třebaže manželé opatřují potřeby rodiny podle svých schopností a možností, které nemusí být a zpravidla ani nejsou stejné, podílejí se stejnou měrou na hospodářských výsledcích své činnosti, a mají proto také právo na stejnou životní úroveň. Zásada stejné životní úrovně neznamena ovšem mechanickou rovnost mezi manžely, kterou by bylo možno vyvozovat pouze z jejich výdělků. Jak jsem již shora uvedla, při stanovení rozsahu výživného mezi manžely je třeba přihlídnout k odůvodněným potřebám a majetkovým poměrům oprávněného a schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného.

Má-li soud rozhodovat o výživném mezi manžely podle uvedených zákonných hledisek, pak nestačí zjistit jen výši příjmů manželů, ale je třeba zjišťovat i konkrétní míru potřeb každého z manželů. Rovněž je nutné přihlídnout k péči o rodinnou domácnost a o děti, popř. k osobní péči povinného o oprávněného. Teprve po zjištění všech uvedených okolností může soud dojít ke správnému závěru o zásadně stejné hmotné a kulturní úrovni manželů. V této souvislosti musí soud důsledně z vlastní iniciativy zjišťovat skutečný stav věci i z toho hlediska, zda přiznání výživného není v rozporu s dobrými mravy.¹⁸⁰

Odůvodněné potřeby každého z manželů nejsou totožné a závisí na způsobu života, na pracovním zařazení a s tím souvisejících nárocích, na zdravotním stavu, popř. jiných závažných okolnostech. Při posuzování odůvodněných potřeb manželů nelze mechanicky vycházet z toho, že potřeby manžela, který je výdělečně činný, jsou vyšší než potřeby manžela, který se stará o děti a o domácnost. I když v řadě případů tomu tak skutečně bude, je nutné v každém konkrétním případě zjistit, jak je to s odůvodněnými potřebami manželů a možnostmi jejich úhrady.

¹⁷⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 150.

¹⁸⁰ R 3/78.

Při zjišťování, zda manželé dosahují zásadně stejné hmotné a kulturní úrovně, je třeba posoudit, zda se oba dva manželé přičinují o získání zdrojů pro krytí rodinného rozpočtu podle svých možností a schopností. Přičinění se manželů však nelze redukovat pouze na jejich výdělečnou činnost, neboť stejně jako tuto činnost je třeba zhodnotit i jejich péči o děti a o rodinnou domácnost a vedle toho i majetkové poměry každého z manželů, zejména pokud jejich individuální majetek znamená pro rodinu stálý příjem, anebo jinak zvyšuje životní úroveň všech členů rodiny (např. vlastnictví rodinného domu či jiné nemovitosti, cenných papírů nebo peněžních prostředků, které jsou zhodnocovány úroky apod.). Pracovní zařazení každého z manželů je zkoumáno zejména z hlediska zásady potenciality výdělku. Při posuzování péče o děti a o rodinnou domácnost je nutné zjišťovat, zda je této péče skutečně třeba v tom rozsahu, v jakém je vynakládána, nebo zda by rozsah potřeby této péče umožňoval, aby se manžel zapojil do pracovního procesu, a tím přispěl k úhradě potřeb rodiny. Teprve po posouzení všech těchto hledisek bude možné hodnotit životní úroveň obou manželů, přičemž v konkrétních případech se zde mohou prosazovat i další dílčí hlediska, která ovlivňují buď potřeby manželů, nebo jejich schopnosti a možnosti.¹⁸¹

Při určení rozsahu vyživovací povinnosti je třeba přihlédnout i k závazkům, které má každý z manželů. Především je třeba zohlednit všechny vyživovací povinnosti, které má povinný manžel, ať již jde o vyživovací povinnost k dětem, které nemá společně s druhým manželem, o vyživovací povinnost k rodičům nebo vyživovací povinnost rozvedeného manžela (vyplývající z předchozího manželství). Výši výživného mezi manžely je třeba stanovit tak, aby i tyto ostatní vyživovací povinnosti mohly být řádně plněny. Pokud jde o jiné závazky manželů, je třeba rozlišovat, zda byly učiněny v zájmu obou manželů a zda z nich mají oba prospěch a v jaké míře.¹⁸²

Při určování výživného mohou vzniknout nejasnosti v důsledku toho, že v zákoně není výslovně uvedeno, zda a do jaké míry je plnění vyživovací povinnosti podmíněno plněním ostatních povinností, které manželům ukládá ust. § 18 ZR, resp. § 687 OZ 2012. Obecně lze konstatovat, že neplnění některé z těchto povinností není dostatečným důvodem pro druhého manžela, aby odpíral plnění jiné povinnosti zákonem mu uložené, tedy i vyživovací povinnosti. V takovém případě je však vždy nutné posoudit, zda přiznání výživného není v rozporu s dobrými mravy. O rozpor

¹⁸¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 152.

¹⁸² Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 153.

s dobrými mravy by se jednalo například tehdy, kdy jeden z manželů opustí rodinnou domácnost pro poměr s jiným partnerem, a tak se proviní proti základním povinnostem manželů, tj. být si věrni a vzájemně respektovat svoji důstojnost. V takovém případě by výživné nemohlo být pro rozpor s dobrými mravy přiznáno.¹⁸³

10.5. Způsob plnění vyživovací povinnosti

Způsob plnění vyživovací povinnosti mezi manžely se liší zejména podle toho, zda manželé žijí spolu v jedné domácnosti či nikoli. Pokud spolu manželé žijí v rodinné domácnosti, bude vyživovací povinnost plněna obvykle naturálně.

Určitým přechodem mezi naturálním a peněžitým plněním vyživovací povinnosti je situace, kdy manželé sice tvoří rodinnou domácnost v tom směru, že společně přispívají na potřeby života rodiny a rodinné domácnosti, ale jeden z manželů se v této domácnosti převážně nezdržuje. Jde zejména o případy, kdy jeden z manželů pracuje ve vzdálenějším místě a domů pouze dojíždí. Naturální plnění v takovém případě obvykle nepřichází v úvahu již z povahy situace, a proto dochází k tomu, že si manželé prostředky určitým způsobem rozdělují, alespoň pokud jde o prostředky, jichž má být využito na osobní spotřebu každého z nich. Mírou, která určuje způsob tohoto rozdělení, je pak zákonný rozsah vyživovací povinnosti.

Teprve tehdy, jestliže jeden z manželů neplní svou vyživovací povinnost k druhému dobrovolně, je možné, aby její rozsah byl určen soudem. Tato situace bývá obvykle spojena s tím, že manželé žijí odděleně, ačkoli jejich manželství stále trvá. Může však nastat i tehdy jestliže manželé sice žijí spolu, ale jeden z nich neplní svou vyživovací povinnost v dostatečné míře, což prakticky znamená, že zadržuje jím realizovaný příjem u sebe anebo s ním nakládá takovým způsobem, který zkracuje podíl připadající na výživné druhého manžela.¹⁸⁴

Obdobnou právní úpravu nalezneme i v rakouském právu, podle něhož mají manželé povinnost podle svých sil vzájemně přispívat k úhradě životních potřeb,

¹⁸³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 438.

¹⁸⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 149.

přiměřených jejich životním poměrům, přičemž způsob plnění výživného se rovněž odvíjí od skutečnosti, zda manželé žijí ve společné domácnosti či nikoli.¹⁸⁵

10.6. Trvání vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost mezi manžely vzniká uzavřením manželství (ex lege) a trvá po celou dobu jeho existence až do jeho zániku. Vyživovací povinnost vzniká a trvá i v takovém manželství, které trpí nějakou vadou, pro kterou může být prohlášeno za neplatné.

Pro trvání vyživovací povinnosti není rozhodné, zda manželé spolu vedou rodinnou domácnost, resp. zda žijí společně nebo odděleně. Může ovšem dojít k tomu, že v případě, kdy jeden z manželů neplní svou vyživovací povinnost a druhý se plnění domáhá soudní cestou, soud (i když manželství trvá) výživné nepřizná s odůvodněním, že jeho přiznání by bylo v rozporu s dobrými mravy.¹⁸⁶

Od vzniku vyživovací povinnosti na základě zákona je třeba odlišit den, od něhož může soud uložit plnění vyživovací povinnosti. Podle ust. § 98 odst. 1 ZR a ust. § 922 odst. 1 OZ 2012 lze přiznat výživné mezi zletilými jen ode dne zahájení řízení. Předpokladem toho, aby mohl být den zahájení řízení stanoven jako počátek vyživovací povinnosti je, že k tomuto dni jsou splněny všechny podmínky vzniku nároku na výživné. Pokud jsou splněny až později, je třeba určit počátek vyživovací povinnosti až k tomuto pozdějšímu dni.

Při rozhodování o stanovení vyživovací povinnosti mezi manžely vychází soud z poměrů, které zde jsou v době vydání soudního rozhodnutí. Dojde-li později ke změně poměrů, může soud na návrh některého z účastníků rozhodnutí o stanovení výživného změnit. Musí se však jednat o podstatnou změnu okolností, které tvořily podklad pro vydání dřívějšího rozhodnutí.

Jak jsem již shora uvedla, vzhledem ke vzájemnosti vyživovací povinnosti mezi manžely, není vyloučeno, aby v průběhu trvání manželství došlo i ke změně právní

¹⁸⁵ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_aus_cs.htm.

¹⁸⁶ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 180.

pozice manželů v tom smyslu, že z oprávněného manžela se stane povinný a naopak. Procesně se i tato situace projeví jako změna vydaného soudního rozhodnutí.¹⁸⁷

Vyživovací povinnost, jakož i povinnost plnit stanovené výživné, zaniká spolu se zánikem manželství bez ohledu na to, jakým způsobem k němu došlo. Manželství zaniká smrtí jednoho z manželů, popř. právní mocí rozhodnutí, kterým byl jeden z manželů prohlášen za mrtvého. Manželství zaniká rovněž právní mocí rozsudku, kterým se manželství rozvádí. V případě, že bylo uzavřeno neplatné manželství, zaniká vyživovací povinnost až právní mocí rozhodnutí o prohlášení manželství za neplatné, neboť jde o obdobu řešení, které zákon volí pro rozvod manželů.¹⁸⁸

Na tomto místě bych chtěla zmínit ust. § 1665 a § 1666 OZ 2012, která upravují práva některých osob na zaopatření v případě smrti blízké osoby, přičemž předně má být chráněn pozůstalý manžel za předpokladu, že se zůstavitelem sdílel společnou domácnost, popřípadě, že ji sice nesdílel, ale měl k tomu vážný důvod.

Občanský zákoník 2012 stanoví, že ten, kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl, má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen sám se živit. Takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl. Právo na nutnou výživu však nemá ten, na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu.

Právo pozůstalého manžela na výživu z pozůstalosti je výslovně upraveno v ust. § 1666 OZ 2012, jehož účelem je zajistit pozůstalému manželovi nejnütnější podmínky k dalšímu životu v souladu se zásadami slušnosti.¹⁸⁹ Pozůstalý manžel má právo na slušnou výživu z pozůstalosti po dobu šesti týdnů po smrti manžela. V případě, že je vdova těhotná, má právo na slušnou výživu až do konce šestého týdne po porodu a totéž právo má i matka zůstavitelova dítěte, která nebyla za zůstavitele provdána. Pokud by uvedeným právem na slušnou výživu bylo zkráceno právo na nutnou výživu podle § 1665 OZ 2012, zkrátí se všechna tato práva tak aby se všem oprávněným dostalo stejně.

¹⁸⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 155.

¹⁸⁸ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 180.

¹⁸⁹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

Pokud byl pozůstalému manželů odepřen nebo zkrácen zákonný dědický podíl, má pozůstalý manžel právo na nutné zaopatření až do uzavření nového manželství, pokud se mu takového zaopatření jinak nedostává a pokud není schopen sám se živit. Limitem takového zaopatření je však částka představující polovinu jeho zákonného dědického podílu. Uvedené právo nenáleží manželů, který bez vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost, manželů nezpůsobilému být dědicem, ani manželů, který se dědictví zřekl nebo je odmítl. Nutné zaopatření nelze poskytnout v případě, že by se tím zkrátilo právo na nutnou výživu podle § 1665 OZ 2012.

11. Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely

11.1. Právní úprava

Právní úprava vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely je v občanském zákoníku 2012 zpracována podrobněji než v zákoně o rodině, přičemž v nové právní úpravě je zdůrazněna výjimečnost povahy i použití tohoto právního institutu.

V zákoně o rodině je právní úprava uvedené vyživovací povinnosti obsažena v hlavě čtvrté nazvané „Výživné rozvedeného manžela“, která je součástí části třetí „Výživné“. Uvedená část zákona o rodině obsahuje ustanovení upravující podmínky vzniku a rozsahu výživného rozvedeného manžela, dále ustanovení zohledňující míru zavinění na rozvratu manželství, byla-li tím způsobena druhému z manželů závažná újma a konečně ustanovení upravující zánik práva na výživné.

Jak jsem již shora uvedla, občanský zákoník 2012 přichází s novým uspořádáním právní úpravy rodinného práva, přičemž úprava vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely je obsažena v části druhé „Rodinné právo“, hlavě I. „Manželství“, dílu 5 „Zánik manželství“ a oddílu 3 „Následky zániku manželství“. Stejně jako pro vyživovací povinnost mezi manžely platí i pro tento druh vyživovací povinnosti obecná ustanovení o výživném, na což občanský zákoník 2012 rovněž výslovně odkazuje.

Nová právní úprava klade důraz zejména na výjimečnou povahu této vyživovací povinnosti a přesněji vymezuje hlediska, k nimž má být v rámci dosavadního obecného a pro praxi často obtížně uchopitelného kritéria dobrých mravů přihlédnuto. V opačném případě by hrozilo každému z rozvedených manželů neodůvodněné riziko, že vůči němu bývalý manžel uplatní právo na výživné kdykoli po rozvodu, a to i po poměrně dlouhé době, protože podle zákona o rodině právo rozvedeného manžela na výživné zaniká jen uzavřením nového manželství nebo smrtí. Občanský zákoník 2012 se tak snaží více respektovat faktický i právní stav, podle něhož se rozvodem ruší rodinný a právní svazek bývalých manželů, a v jehož důsledku se z bývalých manželů stávají v podstatě cizí lidé.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 332.

11.2. Subjekty vyživovací povinnosti

Zásadní odlišnost od ostatních druhů vyživovací povinnosti, kterou je podmíněna specifická tato vyživovací povinnosti, spočívá v tom, že společensko-ekonomickým základem zde není trvajícím, ještě existujícím příbuzenský poměr nebo jiný osobní poměr mezi oprávněným a povinným, ale poměr, který již zanikl. I když rozvedenými manžely došlo k zániku manželského poměru, určitý poměr mezi rozvedenými manžely i nadále přetrvává, neboť je většinou spojuje řada záležitostí daná společně prožitými roky života. To je právě důvodem, pro který zákon spojuje i s tímto zaniklým osobním poměrem za určitých okolností vyživovací povinnosti, i když její podmínky jsou specifické a odlišují se od podmínek vyživovací povinnosti mezi manžely.¹⁹¹

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely se od vyživovací povinnosti mezi manžely liší zejména skutečnostmi rozhodnými pro vznik povinnosti výživné poskytovat, dále také svým rozsahem, a v neposlední řadě i důvody zániku vyživovací povinnosti a důvody zániku povinnosti výživné poskytovat.¹⁹² Z uvedeného vyplývá, že vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je samostatným institutem a automaticky nenavazuje na vyživovací povinnost mezi manžely, a to ani tehdy, jestliže bylo o vyživovací povinnosti mezi manžely rozhodnuto soudně.

Dřívější existence manželství mezi povinným a oprávněným je však nezbytnou podmínkou existence této vyživovací povinnosti, resp. práva na výživné. Po dobu existence manželství trvá vyživovací povinnost mezi manžely a teprve až po zániku manželství je možné posoudit, jestli jsou zde dány podmínky pro vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely. Vzhledem k tomu, že „o manželství, které bylo prohlášeno za neplatné, platí, že se považuje za neuzavřené, tedy neexistující (nikoli rozvedené), nelze v případě manželství, jež bylo prohlášeno za neplatné, o tomto výživném uvažovat.“¹⁹³

Pokud jde o poměr vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely k jiným druhům vyživovací povinnosti, je třeba konstatovat, že občanský zákoník 2012 vypustil

¹⁹¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 157.

¹⁹² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 181.

¹⁹³ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 181.

úpravu obsaženou v zákoně o rodině týkající se přednosti vyživovací povinnosti rozvedeného manžela před vyživovací povinností dětí vůči rodičům. Dle nové právní úpravy tak není po rozvodu manželství odsunut příbuzenský a právní poměr rozvedeného manžela k dětem a rodičům a vzájemná vyživovací povinnost předků a potomků (tedy vyživovací povinnost v rámci existující rodiny) až za vyživovací povinnost jeho bývalého manžela, odvoзованou z někdejší existence rodiny již zaniklé.¹⁹⁴ Podle mého názoru je tato změna logickým a žádoucím krokem vedoucím k posílení vzájemných vztahů v rámci existující rodiny a ke zdůraznění výjimečnosti institutu vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely.

11.3. Podmínky vzniku a existence vyživovací povinnosti

Základní hmotněprávní podmínkou existence i trvání vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely je stav potřebnosti rozvedeného manžela, který je v zákoně charakterizován tím, že rozvedený manžel není schopen žít se sám. Tato okolnost prakticky spadá v jedno s tím, že rozvedený manžel buď nemá vůbec žádný vlastní příjem, anebo jeho příjem nestačí k úhradě jeho osobních potřeb.

Občanský zákoník 2012 uvedenou podmínku poněkud zužuje, když stanoví, že neschopnost rozvedeného manžela žít se sám musí mít svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním.

Důvody neschopnosti žít se sám mohou být jak subjektivní (věk, nepříznivý zdravotní stav, neschopnost vykonávat soustavnou pracovní činnost z důvodu péče o malé děti apod.), tak objektivní (nedostatek vhodných pracovních příležitostí v místě bydliště, nedostatek míst v dětských zařízeních apod.).¹⁹⁵

Obvykle půjde o případy, kdy rozvedenému manželovi, resp. častěji manželce, nevznikne právo na starobní důchod proto, že jde o ženu, která byla po dlouhý čas v domácnosti. Dále se může jednat o situace, kdy rozvedený manžel v důsledku zhoršeného zdravotního stavu nemůže najít zaměstnání, které by odpovídalo jeho možnostem a schopnostem. Neschopnost rozvedeného manžela žít se sám může

¹⁹⁴ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 333.

¹⁹⁵ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 181.

spočívat i v jiných okolnostech, jako např. v péči o invalidní dítě nebo o dítě vyžadující stálou péči.¹⁹⁶

Podmínka potřebnosti rozvedeného manžela musí být vždy náležitě prokázána. K přiznání výživného nestačí např. pouhé konstatování, že rozvedený manžel dosáhl důchodového věku, aniž by bylo dále zkoumáno, zda je či není schopen žít se sám. Pro závěr, že rozvedený manžel je schopen se sám žít, však na druhé straně nestačí zjištění, že pobírá invalidní důchod, pokud není prokázáno, že je schopen uhradit z něho veškeré své nezbytné potřeby.¹⁹⁷

Schopnost rozvedeného manžela žít se sám neurčují pouze jeho výdělečné schopnosti a možnosti, nýbrž i jeho majetkové poměry. V rámci úvahy, zda a do jaké míry je výživa rozvedeného manžela zajištěna z jeho vlastního majetku, by měl soud přihlídnout i k celkovým poměrům rozvedeného manžela, k druhu majetku, k účelu, k němuž byl určen apod.¹⁹⁸

„Pro založení povinnosti poskytovat výživné musí být ovšem zároveň naplněn předpoklad schopnosti na straně rozvedeného manžela případně povinného tak, jak je tomu ve všech ostatních případech vyživovací povinnosti.“¹⁹⁹ Občanský zákoník 2012, veden snahou zabránit tomu, aby mohl každý z rozvedených manželů v podstatě kdykoli po rozvodu uplatnit své právo na výživné, tuto podmínku vzniku a existence vyživovací povinnosti ještě rozšiřuje a zpřesňuje, když uvádí, že musí být naplněn předpoklad, že po druhém z manželů lze spravedlivě požadovat, aby výživné poskytoval. Pro posouzení naplnění uvedeného předpokladu je třeba dle ust. § 760 odst. 1 OZ 2012 zohlednit zejména věk nebo zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu nebo v době skončení péče o společné dítě rozvedených manželů.

V neposlední řadě, a v případě vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely toto pravidlo vystupuje zvláště do popředí, je třeba konstatovat, že přiznání výživného nepřichází v úvahu tehdy, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy. V tomto směru je tak nutné přihlídnout nejen k chování případně oprávněného v době

¹⁹⁶ R 3/1976.

¹⁹⁷ R 21/78.

¹⁹⁸ R 53/1986.

¹⁹⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 181.

minulé (např. k chování, které přivodilo rozvrat manželství), ale i k jeho chování v době, kdy soud o výživném rozhoduje.²⁰⁰

Zkušenosti z praxe tvůrce občanského zákoníku 2012 však dovedly k závěru, že obecný odkaz dosavadní právní úpravy na dobré mravy není pro judikaturu dostatečným vodítkem, a že se jeví jako vhodné podrobnější vymezení. Z uvedeného důvodu občanský zákoník 2012 v ust. § 760 odst. 2 zakotvuje skutečnosti, které musí být zváženy při rozhodování, má-li rozvedený manžel právo na výživné, popř. v jaké výši má být výživné přiznáno. Předně je to délka rozvedeného manželství. V případě, že trvá např. bezdětné manželství mladých a zdravých lidí pouze krátkou dobu, není důvod konstituovat jednomu z nich vůči druhému právo na výživné. Dále jsou to skutkové důvody v citovaném ustanovení taxativně vypočtené, které musí být brány v úvahu.²⁰¹ (podrobněji v následující kapitole 11.4. této práce)

Podmínky vzniku a existence vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely nelze samozřejmě posuzovat podle mechanických hledisek, ale v každém konkrétním případě je třeba zvážit, zda příjmy, kterých může oprávněný manžel dosáhnout, postačují ke krytí jeho potřeb a zda na druhé straně lze na povinném manželovi spravedlivě požadovat, aby výživné poskytoval.

11.4. Rozsah vyživovací povinnosti

Rozsah vyživovací povinnosti rozvedeného manžela byl v dřívější právní úpravě, a to až do novely zákona o rodině provedené zákonem č. 132/1982 Sb., zakotven pouze jako právo na nutnou výživu a poskytování výživného bylo navíc vázáno zásadně na dobu pěti let. Pouze ve výjimečných případech, kdy ani po této době nebyl rozvedený manžel schopen žít se sám, mohla být tato doba prodloužena.²⁰²

Shora uvedenou novelou zákona o rodině bylo pro vymezení rozsahu vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely stanoveno kritérium přiměřené výživy, které je zakotveno v ust. § 92 odst. 1 ZR a rovněž v ust. § 760 odst. 1 OZ 2012.

²⁰⁰ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 181, 182.

²⁰¹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 333.

²⁰² Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 442.

„Přiměřenou výživou je třeba rozumět zajištění všech běžných životních potřeb podle konkrétní životní situace potřebného, s přihlédnutím k jeho věku a zdravotnímu stavu. V žádném případě nemůže jít o úhradu nákladů na potřeby, které jsou sice odůvodněné, avšak nadstandardní. Na druhé straně nemůže ale jít ani pouze o úhradu nákladů na nejzákladnější životní potřeby, jako je strava a bydlení.“²⁰³ Jedná se tak o plnění rozsahově omezenější, než je obvyklé plnění, jehož by se mohl domáhat manžel v době platného manželství, avšak nejde pouze o zajištění nezbytných potřeb.

Občanský zákoník 2012 v zásadě předpokládá, že se rozvedení manželé o vyživovací povinnosti dohodnou, a to nejen o jejím rozsahu, ale i o způsobu jejího plnění. V případě, že k dohodě nedojde, může se potřebný bývalý manžel obrátit na soud, který bude rozhodovat podle obecných pravidel, tedy po zvážení potřeb oprávněného a schopností, možností a majetkových poměrů povinného a dobrých mravů.²⁰⁴

Oproti dosavadní právní úpravě zakotvené v zákoně o rodině upravuje občanský zákoník 2012 podrobně okolnosti, které musí být zváženy při rozhodování o výživném a jeho výši. Lze konstatovat, že občanský zákoník 2012 stanoví v zásadě řadu 11 podmínek, resp. předpokladů či hledisek pro rozhodování o výživném. Soud by měl vzít zejména v potaz, jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak dlouho je rozvedeno. Je zřejmé, že čím déle manželský svazek trval a v čím kratší době po rozvodu manželství potřebný manžel poskytnutí výživného požaduje, tím větší šanci na přiznání výživného a ve větším rozsahu má.

Při rozhodování o výživném a jeho výši soud dále zohlední, zda si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka. Z uvedeného lze dovodit, že výživné nebude přiznáno např. tomu z rozvedených manželů, který se nezapojil do pracovního procesu, ale zůstal v domácnosti, ačkoli okolnosti mu umožňovaly nastoupit do zaměstnání, v němž mohl získat dostačující výdělek.

Dále je třeba vzít v potaz, zda si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem. V rámci úvahy, do jaké míry může být výživa

²⁰³ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 183.

²⁰⁴ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 333.

oprávněného manžela kryta z jeho vlastního majetku a hospodaření s ním, však podle mého názoru nestačí pouze zjistit, že oprávněný vlastní majetek určité hodnoty, ale je třeba posoudit, do jaké míry vlastnictví tohoto majetku celkově ovlivňuje jeho majetkové poměry a způsob života, jaké mu poskytuje výhody, zda z něho má určitý příjem, popř. jaký příjem by mohl mít apod.

Rovněž je nutné vzít v úvahu, zda se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, přičemž typickým příkladem, kde bude hrát toto hledisko významnou roli, bude situace, kdy žena zůstala v době trvání manželství v domácnosti a po rozvodu manželství se s ohledem na nedostatečné pracovní zkušenosti velmi obtížně zařazuje do pracovního procesu.

V neposlední řadě musí soud přihlídnout k tomu, zda se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželovi nebo osobě blízké činu povahy trestného činu. Občanský zákoník 2012 ponechává určitý další prostor, když uvádí, že soud vezme zřetel, zda v dané věci není dán jiný obdobně závažný důvod.

Pokud jde o shora vymezené skutkové důvody, vychází občanský zákoník 2012 zejména z německé a ze švýcarské právní úpravy. Zatímco německé právo spojuje s obdobnými důvody ztrátu práva rozvedeného manžela na výživné, švýcarské právo stanoví, že na ně musí být při rozhodování o výživném a jeho výši vzat zřetel. Občanský zákoník 2012 zvolil druhý z uvedených způsobů řešení, tj. inspirovaný švýcarským právem, který je podle mého názoru vhodnější.

Stanovení konkrétního rozsahu vyživovací povinnosti je vždy výsledkem hodnocení všech shora uvedených hledisek, které rozsah vyživovací povinnosti ovlivňují.

11.5. Tzv. sankční výživné rozvedeného manžela

Novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb. bylo do tohoto vloženo nové ust. § 93, které zakotvilo výjimku ze zásady, že po rozvodu manželství náleží rozvedenému manželovi rozsahově omezenější práva na výživné, než by tomu bylo za trvání manželství. Uvedená úprava výživného, která je v obdobné podobě začleněna i do ust. § 762 OZ 2012, bývá zpravidla označována jako sankční.

Citovaná ustanovení zakotvují, že manžel, který rozvrat manželství převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, může navrhnout, aby soud stanovil vyživovací povinnost bývalého manžela i v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. V případě, kdy ten, kdo v rozhodné míře přivodil rozvrat manželství, čímž přispěl i k rozvodu a způsobil tak závažnou újmu svému partnerovi, se jeví jako spravedlivé, aby odpovídal za vzniklý následek i materiálně.

Vzhledem k tomu, že lze předpokládat, že škodlivé následky stíhající rozvedeného manžela nebudou trvalé, ale že časem budou překonány, zákon omezuje možnost přiznat toto výživné pouze na dobu tří let od rozvodu. Tato lhůta počíná běžet dnem následujícím po dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství.²⁰⁵

Z textu občanského zákoníku 2012 je zřejmé, že není nezbytné, aby sankční výživné pokrývalo celé tříleté období, neboť zákon stanoví, že právo rozvedeného manžela na výživné lze považovat za důvodné jen po dobu okolnostem přiměřenou, nejdéle však po dobu tří let od rozvodu. Nicméně, je vždy třeba, aby soud rozhodující o sankčním výživném určil dobu jeho poskytování. To mimo jiné znamená, že po uplynutí této doby může oprávněný, pokud stále není schopen žít se sám, podat návrh na přiznání „standardního“ výživného, které lze pak přiznat ode dne podání žaloby.²⁰⁶

Uplatnění práva na výživné rozvedeného manžela v rozsahu stejné životní úrovně není vázáno na předchozí rozhodování soudu podle ust. § 24b ZR, resp. ust. § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012. Vzhledem k tomu, že přiznání sankčního výživného vždy záleží na úvaze soudu, tj. na posouzení především sociální a mravní důvodnosti návrhu, není rozhodné, jakou argumentaci manžel, proti jehož vůli k rozvodu došlo, v rozvodovém řízení konkrétně použil, zejména zda výslovně poukazyval na svou nepříznivou životní situaci, anebo zda i bez této argumentace bylo z jiných skutečností zřejmé, že mu zvláště závažná újma v důsledku případného rozvodu skutečně hrozí.²⁰⁷

²⁰⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 444.

²⁰⁶ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 334.

²⁰⁷ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 334.

Občanský zákoník 2012 nově stanoví, že pokud se dopustil bývalý manžel vůči druhému manželovi jednání, které naplňuje znaky domácího násilí, nemá právo na sankční výživné, ač by jinak podmínky přiznání práva na výživné splňoval. Mám za to, že výslovné zakotvení takové úpravy je zcela na místě.

11.6. Způsob plnění vyživovací povinnosti

Stejně jako občanský zákoník 2012 předpokládá, že se rozvedení manželé dohodnou ohledně rozsahu vyživovací povinnosti, upřednostňuje rovněž dohodu manželů, pokud jde o způsob plnění výživného.

Vyživovací povinnost tak může být plněna v pravidelných opětuujících se částkách nebo jako tzv. odstupné či odbytné, tedy v podobě jednorázového plnění, a to bez ohledu na to, zda bude plněno ve splátkách, po částech anebo skutečně jediným konáním, totiž dáním.²⁰⁸ Ujednají-li si rozvedení manželé, že se výživné nahradí odbytným, zanikne právo rozvedeného manžela na výživu právě poskytnutím tohoto odbytného.

Instituce tzv. odbytného je běžně upravena i v právních řádech jiných zemí. Jejím smyslem a účelem je pro obě strany výhodné řešení otázky výživného pro dobu po rozvodu manželství. Pro případného povinného lze spatřovat výhodu v tom směru, že má možnost vyrovnat se se svojí povinností jednou pro vždy, což je žádoucí zejména v případě, kdy uzavírá nové manželství a nechce do něj přinášet své staré závazky. Případný oprávněný má díky odbytnému šanci obdržet do začátku „svobodného“ života větší obnos peněz, s nímž naloží podle své vůle, a nebude nucen ještě dlouho po rozvodu řešit finanční otázky s bývalým manželem. Samozřejmě, že uzavření dohody o odbytném má i svá negativa spočívající zejména v tom, že není snadné správně odhadnout adekvátní velikost plnění.²⁰⁹

Vyživovací povinnost je v zásadě plněna v penězích. Pouze ve výjimečných případech, kdy manželé i po rozvodu vedou společnou domácnost, není vyloučeno, aby byla vyživovací povinnost zcela nebo zčásti plněna naturálním způsobem.

²⁰⁸ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 333.

²⁰⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 182.

Společnou domácností je však třeba rozumět nikoli jen společné bydlení, ale i společný život a společnou úhradu nákladů na potřeby. Naturální způsob úhrady výživného může být založen pouze dohodou rozvedených manželů. Určuje-li rozsah a způsob plnění výživného soud, činí tak vždy stanovením pevné peněžité částky.

11.7. Trvání vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely nevzniká vždy ex lege jako nutný následek rozvodu manželství, ale pouze za splnění v zákoně stanovených předpokladů, jimiž je zejména potřebnost rozvedeného manžela, schopnost a možnost povinného manžela poskytovat výživné a soulad poskytování výživného s dobrými mravy.²¹⁰ K podmínkám vzniku a existence vyživovací povinnosti bylo již blíže pojednáno v kap. 11.3. této práce.

Jsou-li splněny podmínky vzniku vyživovací povinnosti, vzniká tato v zásadě bezprostředně po zániku manželství rozvodem, tedy po právní moci soudního rozhodnutí o rozvodu manželství. Od vzniku práva na výživné je ovšem třeba odlišovat vznik povinnosti platit výživné na základě soudního rozhodnutí. S ohledem na ust. § 98 ZR, resp. ust. § 922 OZ 2012 může být v rozhodnutí stanoven jako počátek povinnosti platit výživné nejdříve den zahájení soudního řízení.

Dojde-li k podstatné změně v poměrech účastníků, může být změněna i soudem stanovená povinnost platit výživné. Taková změna může spočívat např. v tom, že rozvedený manžel, který až dosud nebyl schopen živit se sám, získal vlastní příjem, dále ve změně zdravotního stavu některého z účastníků, ve změně výdělkových schopností či majetkových možností povinného anebo v dalších okolnostech rozhodných pro stanovení výše výživného.²¹¹

Vyživovací povinnost, resp. právo na výživné zaniká vedle běžných důvodů zániku, rovněž na základě dvou důvodů zvláštních. K běžným důvodům zániku vyživovací povinnosti patří ztráta potřebnosti, stavu odkázanosti oprávněného, tedy nabytí schopnosti živit se sám, dále ztráta schopnosti povinného výživné poskytovat a smrt oprávněného či povinného.

²¹⁰ Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, str. 391.

²¹¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 165.

Zvláštním důvodem zániku je uzavření nového manželství oprávněným manželem, neboť v takovém případě vzniká nová vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely, založená na zásadě stejné životní úrovně obou manželů. Uzavřením nového manželství tak bez ohledu na to, že nový manžel případně není schopen vůči němu vyživovací povinnost plnit, zaniká ex lege vyživovací povinnost předchozího manžela.²¹² V této souvislosti může teoreticky vyvstat otázka, zda může dojít k obnovení vyživovací povinnosti dřívějšího manžela, jestliže nové manželství zanikne smrtí pozdějšího manžela. V tomto směru bych se přikláněla spíše k záporné odpovědi. K zániku vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely dojde také v případě, že oprávněný vstoupí do registrovaného partnerství.

Druhým zvláštním důvodem zániku vyživovací povinnosti je poskytnutí jednorázové částky na základě dohody rozvedených manželů. Taková dohoda může být uzavřena jak před rozvodem, tedy manžely, kteří se hodlají rozvést (s účinností ke dni právní moci rozsudku o rozvodu), tak i po rozvodu manželství, bez ohledu na to, jak dlouhá doba od zániku manželství uplynula.²¹³ Z dikce zákona je třeba dovodit, že právo na výživné zaniká teprve skutečným zaplacením dohodnuté částky, tj. splněním uzavřené dohody. Přitom není rozhodné, kdy k tomuto plnění dojde.

11.8. Vybraná zahraniční právní úprava

Jak jsem již shora uvedla, právní úprava vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely zaznamenala v občanském zákoníku 2012 výraznější změny, které spočívají zejména ve zdůraznění výjimečné povahy této vyživovací povinnosti a v přesnějším vymezení hledisek, k nimž má být při rozhodování o této povinnosti přihlédnuto. Mám za to, že tvůrci občanského zákoníku 2012 se v tomto směru inspirovali zejména německou a švýcarskou právní úpravou, a proto se právě o těchto úpravách v této kapitole blíže zmíním.

²¹² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 182.

²¹³ Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, str. 392.

11.8.1. Právní úprava ve Spolkové republice Německo

Právní úprava vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely je v německém občanském zákoníku, tj. Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „BGB“) obsažena v knize čtvrté „Rodinné právo“, části první „Občanský sňatek“, titulu sedmém „Rozvod manželství“, podtitulu druhém „Výživné rozvedeného manžela“, a to v ust. § 1569 a násl. BGB.

V německém právu zásadně platí, že po rozvodu manželství se musí každý z manželů starat o svoji výživu sám. Rozvedený manžel, který je schopen zajistit si výživu ze svých příjmů a ze svého majetku, nemá právo na výživné rozvedeného manžela. Pouze v případě, že některý z rozvedených manželů není schopen postarat se o svoji výživu sám a za splnění dalších zákonných podmínek, vzniká tomuto právo na výživné od bývalého manžela. Tato poměrně striktní úprava je v německém právu v účinnosti až od 1. 1. 2008, přičemž do té doby platilo, že nemohl-li se po rozvodu jeden z manželů postarat o svou výživu, měl proti druhému manželovi právo na výživné. Novelizované znění BGB však posílilo princip vlastní odpovědnosti a zakotvilo povinnost rozvedeného manžela starat se o svoji výživu sám.

Podmínkou vzniku a existence vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely tak není pouze neschopnost rozvedeného manžela žít se sám, ale musí být k tomu splněna některá z dalších podmínek výslovně uvedených v zákoně.

Rozvedený manžel, který není schopen žít se sám, je oprávněn požadovat po druhém manželovi výživné v případě, že od něho z důvodu péče a výchovy společného dítěte nelze očekávat výdělečnou činnost, tedy z důvodu uvedeného v ust. § 1570 BGB. Výživné může žádat nejméně po dobu tří let od narození dítěte, přičemž dobu poskytování výživného lze prodloužit, pokud to odpovídá pravidlům spravedlnosti. Přitom se zohledňují zejména zájmy dítěte a možnosti péče o dítě, ale i délka manželství a další okolnosti.²¹⁴

Dále je rozvedený manžel oprávněn pobírat výživné dle ust. § 1571 BGB, pokud od něho v době rozvodu již nelze z důvodu stáří očekávat výdělečnou činnost. V obdobném postavení je i rozvedený manžel, který nemůže vykonávat výdělečnou

²¹⁴ Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1814 - 1819.

činnost z důvodu nemoci nebo jiného postižení či oslabení svých fyzických nebo psychických sil. Právo na výživné je dáno i v případě, že se oprávněný nachází v pokročilém věku nebo ve stavu nemoci či jiného postižení v době uzavření manželství.

Výživné může požadovat rozvedený manžel rovněž z důvodu nezaměstnanosti, pokud si po rozvodu manželství není schopen najít adekvátní zaměstnání. V případě, že vykonává přiměřenou výdělečnou činnost, avšak jeho příjem mu nestačí k plnému pokrytí jeho potřeb (které mají být výživným kryty), je oprávněn požadovat rozdíl částky mezi svými příjmy a plným výživným. Objektivní nemožnost najít si adekvátní zaměstnání však musí být v řízení o výživném prokázána.²¹⁵

Z ust. § 1574 odst. 1 BGB vyplývá, že rozvedený manžel je povinen vykonávat náležitou výdělečnou činnost, kterou se dle ust. § 1574 odst. 2 BGB rozumí výdělečná činnost odpovídající jeho vzdělání, schopnostem, zkušenostem z dřívějšího zaměstnání, věku a zdravotnímu stavu, pokud není taková činnost s ohledem na životní poměry v manželství v rozporu s principy spravedlnosti. Přitom je třeba zohlednit zejména délku manželství, stejně jako dobu péče o společné děti. Pokud je to k zahájení výdělečné činnosti zapotřebí, musí se rozvedený manžel nechávat vzdělávat, zdokonalovat a přeškolovat, lze-li očekávat úspěšné ukončení vzdělání.

Nechá-li se rozvedený manžel vzdělávat, zdokonalovat a přeškolovat, aby vyrovnal nevýhody vzniklé v důsledku manželství, je rovněž oprávněn požadovat výživné. Půjde zejména o případy, kdy rozvedený manžel z důvodu uzavření manželství nebo během jeho trvání nezačal či nedokončil své vzdělávání. Předpokladem pro přiznání výživného však je, že vzdělávání zahájí co možná nejdříve, aby získal vhodnou výdělečnou činnost, která mu trvale zajistí výživné a dále, že lze očekávat úspěšné ukončení vzdělání.²¹⁶

Rozvedený manžel, který není schopen postarat se o své výživné sám, je oprávněn pobírat výživné také v případě, že od něho z jiných závažných důvodů

²¹⁵ Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1823 - 1826

²¹⁶ Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1826 - 1828.

nelze očekávat výdělečnou činnosti a odepření výživného by s ohledem na poměry obou manželů bylo hrubě nespravedlivé.

Zákon dále stanoví, že právo na výživné je třeba odepřít, snížit či časově omezit, pokud by jeho přiznání s přihlédnutím k zájmům společného dítěte svěřeného oprávněnému do péče, bylo hrubě nespravedlivé, protože:

- manželství trvalo krátkou dobu,
- oprávněný žije v dlouhodobém partnerském vztahu s třetí osobou,
- oprávněný se vůči povinnému nebo jeho blízké osobě dopustil trestného činu nebo úmyslného přestupku,
- oprávněný si svoji potřebnost přivodil úmyslně,
- oprávněný úmyslně usiluje o poškození důležitých majetkových zájmů povinného,
- oprávněný před odloučením manželů po delší dobu hrubě porušoval povinnost přispívat na výživu rodiny,
- oprávněný se dopustil jednoznačně z jeho strany směřujícího závažného provinění vůči povinnému,
- existuje jiný stejně závažný důvod jako shora uvedené.

Právo rozvedeného manžela na výživné lze dále snížit, popř. časově omezit pouze na krytí přiměřených životních potřeb, pokud by stanovení výše výživného dle poměrů za trvání manželství při zohlednění zájmů společného dítěte, bylo nespravedlivé.

Z uvedeného vyplývá, že BGB výslovně stanoví skutkové důvody, s nimiž německé právo spojuje ztrátu práva rozvedeného manžela na výživné s tím, že pro některé případy připouští určité výjimky. Takovou úpravu občanský zákoník 2012 přímo nepřebírá, neboť k důvodům uvedeným v občanském zákoníku se pouze přihlíží při rozhodování o výživném a jeho výši, ale není s nimi spojena ztráta práva na výživné.

Výše výživného se podle německé právní úpravy určuje podle životních poměrů v manželství, přičemž výživné zahrnuje veškeré životní potřeby (stravu, bydlení, ošacení, zdravotní, kulturní a další potřeby). K životním potřebám patří dle ust. § 1578 odst. 2 BGB i náklady na přiměřené zabezpečení pro případ nemoci a potřeby péče či ošetřování, stejně jako náklady na vzdělání, zdokonalování a přeškolení.

V některých případech patří k životním potřebám rovněž náklady na zabezpečení pro případ stáří nebo snížení výdělečné činnosti.²¹⁷

Pokud není rozvedený manžel, který má vyživovací povinnost, podle svých výdělečných a majetkových poměrů s přihlédnutím na své další závazky schopen bez ohrožení vlastního náležitého výživného zajistit výživné oprávněné osobě, pak je povinen poskytovat výživné pouze v rozsahu, který s ohledem na potřeby a výdělečné a majetkové poměry rozvedených manželů odpovídá zákonnosti. Rozvedený manžel není povinen zhodnotit svůj majetek, pokud by toto zhodnocení bylo nevhodné.

Pokud jde o pořadí vyživovacích povinností v případě, že dojde k souběhu více druhů vyživovací povinnosti a více povinných, obsahuje BGB poměrně složitý systém, který zohledňuje různá kritéria. Pro poměr rozvedeného manžela a ostatních příbuzných však platí, že rozvedený manžel je povinen plnit výživné vůči oprávněnému před ostatními příbuznými oprávněného. Pouze v případě, že povinný manžel není schopen plnit výživné, nastupuje vyživovací povinnost příbuzných před povinností rozvedeného manžela.²¹⁸ V tomto směru se občanský zákoník 2012 německou úpravou neinspiroje a neupřednostňuje vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely před vyživovací povinností ostatních příbuzných.

Výživné je rozvedenému manželovi poskytováno v zásadě měsíční částkou splatnou měsíc předem. Místo měsíčního plnění však může oprávněný požadovat jednorázové odškodnění, pokud pro to existuje důležitý důvod a jestliže tím nebude povinný nespravedlivě zatížen. O výživném pro dobu po rozvodu manželství mohou uzavřít manželé dohodu, která však musí být uzavřena ve formě notářského ověření.

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely zaniká zejména uzavřením nového manželství, registrovaného partnerství nebo smrtí oprávněného. V případě uzavření nového manželství, které je následně zrušeno, může dojít ke znovuoobnovení vyživovací povinnosti k předchozímu manželovi, pokud oprávněný pečuje o společné děti z předchozího manželství. V ostatních případech platí, že vyživovací povinnost

²¹⁷ Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1833 – 1846.

²¹⁸ Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1865.

má rozvedený manžel z později zrušeného manželství před manželem z dříve zrušeného manželství. Zvláštností německé právní úpravy je, že vyživovací povinnost nezaniká v důsledku smrti povinného manžela, neboť tato je součástí dědictví a přechází na dědice.²¹⁹ Takovou úpravu však občanský zákoník 2012 nepřebírá a stejně jako u jiných druhů vyživovací povinnosti i zde platí, že smrtí povinného vyživovací povinnost zaniká. Uvedená úprava však mohla být určitým inspiračním zdrojem pro ust. § 1665 a § 1666 OZ 2012, která upravují práva některých osob, zejména pozůstalého manžela, na zaopatření v případě smrti blízké osoby.

11.8.2. Právní úprava ve Švýcarské konfederaci

Důležitým inspiračním modelem pro občanský zákoník 2012 byla rovněž právní úprava obsažená ve švýcarském občanském zákoníku, tj. Zivilgesetzbuch (dále jen „ZGB“). Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je upravena v části druhé ZGB „Rodinné právo“, prvním oddělení „Manželské právo“, čtvrtém titulu „Rozvod a rozchod manželství“, části třetí „Následky rozvodu“.

V čl. 125 ZGB jsou stanoveny předpoklady pro vznik a existenci uvedené vyživovací povinnosti. Základním předpokladem je skutečnost, že jeden z rozvedených manželů není schopen zajistit si výživné v příslušné výši. Při rozhodování o výživném, o jeho výši a délce poskytování musí být zohledněny v zákoně výslovně uvedené okolnosti.

Těmito okolnostmi, které mají významný vliv na rozhodování o výživném, jeho výši a délce poskytování jsou:

- rozdělení úloh během manželství,
- délka trvání manželství,
- životní postoj během manželství,
- věk a zdravotní stav manželů,
- příjmy a majetkové poměry manželů,
- rozsah a trvání péče o děti, kterou je ještě třeba vykonávat,

²¹⁹ Bassenge, P., Bruder Müller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 1871.

- profesní vzdělání a předpokládaný výdělek manželů, stejně jako pravděpodobné náklady na začlenění oprávněného manžela do pracovního procesu,
- očekávané příjmy z případného zajištění pro případ stáří a pozůstalosti z pracovního nebo jiného soukromého či státního zabezpečení, včetně pravděpodobného výsledku rozdělení „odchodného“.

Poskytování výživného může být výjimečně odepřeno nebo zkráceno, a to v případě zřejmé nespravedlnosti, zejména když oprávněná osoba hrubě porušila svoji povinnost přispívat na výživu rodiny, když si svévolně přivodila potřebnost a také v případě, kdy se vůči povinnému nebo osobě s ním blízce spojené dopustila závažného trestného činu.²²⁰

Z uvedeného je zřejmé, že se občanský zákoník 2012 inspiroval shora popsanými důvody majícími vliv na rozhodování o vyživovací povinnosti, jeho výši a délce jejího trvání. Dle švýcarské právní úpravy se k těmto důvodům také pouze přihlíží, avšak není s nimi spojena případná ztráta práva na výživné, jako je tomu v právu německém.

Pokud jde o rozsah vyživovací povinnosti, platí ve švýcarském právu obecné pravidlo, že finančně lépe situovaný manžel má podporovat druhého manžela, jehož finanční situace není tak dobrá. Pro stanovení výše výživného jsou rozhodující jednak potřeby oprávněného, které zahrnují vedle základních potřeb také potřeby další (náklady na bydlení, vzdělání, léky a zdravotní pomůcky apod.), jednak reálné příjmy obou bývalých manželů, a to nejen ze zaměstnání, ale i výnosy z majetku atd.

Dále ZGB upravuje způsob plnění vyživovací povinnosti. Z čl. 126 ZGB vyplývá, že soud stanoví výživné ve splátkách, přičemž určí počátek vyživovací povinnosti. Je-li to ospravedlnitelné s ohledem na okolnosti daného případu, může místo splátek stanovit jednorázové odškodnění. Takové odškodnění je výhodné zejména z daňového hlediska, neboť zatímco pravidelné splátky výživného musí být zdaněny jako příjem, jednorázové odškodnění je od daňové povinnosti osvobozeno.²²¹

Dle švýcarské právní úpravy platí, že manželé mohou uzavřít dohodu, kterou zcela nebo částečně změní stanovené splátky. V případě, že dojde ke změně životních nákladů rozvedených manželů, může soud výživné odpovídajícím způsobem zvýšit

²²⁰ <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/a125.html>.

²²¹ <http://www.ehe-recht.ch/unterhalt-nach-der-scheidung/>.

nebo snížit, popř. na určitý čas poskytování výživného i přerušit. Oprávněná osoba může požadovat přizpůsobení splátek výživného zdražení či zvýšení nákladů, když příjmy povinného po rozvodu nepředvídatelným způsobem stoupají. Po dobu pěti let od rozvodu může oprávněná osoba požadovat stanovení výživného nebo jeho zvýšení, pokud nebylo výživné stanoveno vůbec nebo v adekvátní výši a hospodářské poměry povinného se odpovídajícím způsobem zlepšily.²²²

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely zaniká dle čl. 130 ZGB smrtí oprávněného nebo povinného. Povinnost poskytovat výživné také odpadne v případě, kdy oprávněný manžel uzavře nové manželství.

Článek 131 ZGB upravuje pravidla výkonu vyživovací povinnosti. V případě, že povinný neplní svoji vyživovací povinnost, může se oprávněná osoba obrátit se svojí žádostí o výkon vyživovací povinnosti vhodným způsobem a zpravidla bezplatně na opatrovnický úřad nebo jiné příslušné místo dle kantonního práva. Veřejnému právu zůstává vyhrazeno upravit narovnání záloh, pokud povinný neplní svoji vyživovací povinnost. Pokud obec uhradí oprávněné osobě dlužné výživné, přechází právo na výživné se všemi souvisejícími právy na obec. Jestliže povinný řádně neplní svoji vyživovací povinnost, může soud tomuto dlužníkovi uložit, aby ji zcela nebo částečně oprávněné osobě zaplatil. Pokud se povinný dlouhodobě vyhýbá plnění své povinnosti a rozprodává svůj majetek za nižší než tržní cenu nebo se připravuje na útěk, může mu soud uložit, aby poskytl pro budoucí výživné přiměřené zabezpečení.²²³ Taková pravidla týkající se výkonu vyživovací povinnosti však české právo neupravuje.

²²² <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/a129.html>.

²²³ <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/a131.html>.

12. Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce

12.1. Právní úprava

Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce je v občanském zákoníku 2012 upraveno obdobně jako v zákoně o rodině. Jedná se vlastně o přepis dosavadní právní úpravy, který je formulačně upravený. Cílem a účelem právní úpravy tohoto druhu vyživovací povinnosti tak zůstává především ochrana neprovdané matky ve smyslu ulehčení jejích „těžkostí“ spojených s těhotenstvím a porodem a snaha po vyrovnání výdělkových možností matky, které se snížily v souvislosti s těhotenstvím, porodem a péčí o novorozené dítě.²²⁴

Zákon o rodině upravuje tento druh vyživovací povinnosti v hlavě páté nazvané „Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce“, která je součástí části třetí „Výživné“.

Nová právní úprava upouští od dosud užívaného výrazu „příspěvek“ a nahrazuje jej pojmem „výživné“ zejména proto, že soudní praxe již dávno v zákonném „příspěvku“ přispívání nevidí, ale rozhoduje v těchto věcech stejně, jako by rozhodovala o výživném.²²⁵ V občanském zákoníku 2012 je úprava výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce obsažena v části druhé „Rodinné právo“, hlavě II. „Příbuzenství a švagrovství“, dílu 2 „Poměry mezi rodiči a dítětem“, oddílu 3 „Rodiče a dítě“ a pododdílu 4 „Vyživovací povinnost“, konkrétně v ust. § 920 OZ 2012.

Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce je specifickým druhem vyživovací povinnosti, který se od ostatních druhů v určitých aspektech odlišuje, avšak na druhé straně má i řadu společných rysů.

Ke společným rysům patří funkce této vyživovací povinnosti, neboť i tato je určena k tomu, aby jejím prostřednictvím byly hrazeny osobní potřeby oprávněné osoby a nad to i zvýšené náklady, které jsou spojeny s těhotenstvím a porodem. Obdobně jako u jiných druhů vyživovací povinnosti je i v tomto případě základem

²²⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 448.

²²⁵ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 398.

osobní poměr mezi oprávněným a povinným, tedy mezi matkou dítěte a otcem dítěte, za něhož matka není provdána.²²⁶

Právě v povaze tohoto osobního poměru lze spatřovat první odlišnost této vyživovací povinnosti. Zatímco základem jiných druhů vyživovací povinnosti je rodinný poměr, který má právní základ, ať už se jedná o poměr příbuzenský či manželský (buď existující, nebo zaniklý), v případě výživného pro neprovdanou matku je základem povinnosti k jeho plnění poměr faktický, který existuje mezi otcem a matkou dítěte. U ostatních druhů vyživovací povinnosti lze hovořit o přímém, nezprostředkovaném osobním poměru mezi povinným a oprávněným, zatímco v tomto případě je osobní poměr mezi povinným a oprávněnou nepřímý, zprostředkovaný společným dítětem. Navíc nemusí být tento poměr ani právně postavený najisto, neboť povinný může být otcem toliko „pravděpodobným“.²²⁷

Další specifičnost uvedené vyživovací povinnosti spočívá v jejím časovém omezení, zatímco ostatní vyživovací povinnosti představují trvalý stav, vázaný pouze na určité zákonem stanovené předpoklady. S tím souvisí i další odlišnost spočívající v tom, že výživné se poskytuje i na určité jednorázové náklady, tedy náklady spojené s těhotenstvím a porodem, zatímco jakékoli mimořádné náklady při plnění jiných druhů vyživovací povinnosti nelze zohlednit jednorázově, ale pouze v rámci celkového průměru, z něhož je výživné vyměřováno.²²⁸

12.2. Subjekty vyživovací povinnosti

Právo na výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce je osobním nezadatelným právem matky dítěte, popř. těhotné ženy. Ta jej nemůže převést na žádnou jinou osobu, ani na své dítě. Z osobní povahy tohoto práva vyplývá i to, že soud jej může přiznat pouze na návrh, který může podat výlučně matka nebo těhotná žena.²²⁹

²²⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 167.

²²⁷ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 183.

²²⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 167.

²²⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 168.

Pro přesné vymezení subjektů této vyživovací povinnosti je nutno zvlášť zkoumat subjekty vyživovací povinnosti dle ust. § 95 odst. 1 ZR, resp. ust. § 920 odst. 1 OZ 2012 a zvlášť subjekty dle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012.

V ust. § 95 odst. 1 ZR, resp. ust. § 920 odst. 1 OZ 2012 hovoří zákon o neprovdané matce dítěte. K podání žaloby dle uvedených ustanovení zákona je tak aktivně legitimována žena, jejíž těhotenství skončilo porodem, přičemž není rozhodné, zda se dítě narodilo živé či mrtvé. Občanský zákoník 2012 nově výslovně zakotvuje, že povinnost k úhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem vznikne muži, jehož otcovství je pravděpodobné, i v případě, že se dítě nenarodí živé.

Pokud jde o výživné dle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012, toto se vztahuje pouze na neprovdané těhotné ženy, což znamená, že žaloba musí být podána nejpozději do porodu dítěte. Jestliže by k porodu došlo před podáním žaloby, musel by soud takovou žalobu zamítnout. Matka by potom musela nejprve žalovat o určení otcovství a následně uplatňovat své právo vůči určenému otci.

Osobou, která je povinna platit výživné, je otec dítěte, jehož otcovství bylo určeno nebo muž, jehož otcovství je pravděpodobné. Uvedenou vyživovací povinnost však nelze uplatnit vůči manželu matky ani vůči jinému muži, jestliže manželu matky stále svědčí domněnka otcovství.²³⁰

Z hlediska osoby povinného je rovněž třeba rozlišovat mezi jednotlivými ustanoveními zákona. Rozhoduje-li soud o výživném dle ust. § 95 odst. 1 ZR, resp. ust. § 920 odst. 1 OZ 2012, platí, že vyživovací povinnost může uložit pouze tomu, jehož otcovství již bylo určeno dobrovolně, tj. na základě druhé domněnky otcovství, nebo soudem, tj. na základě třetí domněnky otcovství.

Nedojde-li však k určení otcovství dobrovolně ještě před porodem, nebo brzy po něm, může se matka dítěte ocitnout ve velmi svízelné situaci, neboť musí veškeré náklady spojené s těhotenstvím, porodem a výživou dítěte nést sama, a proto zákon upravuje v ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012 zvláštní předběžné opatření. Na základě uvedených ustanovení zákona může být vyživovací povinnost uložena i muži, jehož otcovství je pouze pravděpodobné. Soud se v takovém řízení

²³⁰ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 450.

nezabývá určením otcovství, ale pouze zkoumá, zda je dána pravděpodobnost otcovství žalovaného muže, tj. zda se s matkou dítěte intimně stýkal v inkriminované době.²³¹

12.3. Rozsah a způsob plnění výživovací povinnosti a nákladů spojených s těhotenstvím a porodem

Matka má vůči otci svého dítěte, za kterého není provdána jednak právo na výživné, jednak právo na příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, a to v přiměřeném rozsahu. Přiměřeností lze rozumět takovou míru zajištění, jaká v podstatě odpovídá zajištění matky žijící v manželství. Nelze však patrně dovodit, že by mělo jít i o pokrytí nadstandardních potřeb matky.²³²

Pro stanovení rozsahu výživného jsou i zde rozhodující odůvodněné potřeby oprávněné matky a její majetkové poměry a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného otce.

Z hlediska odůvodněných potřeb matky je třeba zkoumat zejména, jaké faktické potřeby má matka v době, za níž má být výživné placeno s přihlédnutím k jejímu zdravotnímu stavu, věku, způsobu života apod. Odůvodněné potřeby nemohou být redukovány pouze na zajištění stravy, ale i zde je třeba pojímat je komplexně jako hmotné a kulturní potřeby, které představují obvyklý životní standard. Od odůvodněných potřeb matky, které mají být kryty výživným, je třeba odlišit náklady spojené s těhotenstvím a porodem, které představují samostatné právo matky a které se tedy do stanovení výživného nepromítají.²³³ Při určování rozsahu výživného pro neprovdanou matku nelze rovněž zohlednit náklady, které sice matka v dané době vynaložila, ale které představují právo dítěte, tvořící součást jeho vlastního výživného; jde zejména o pořízení tzv. vybavičky.²³⁴

Při rozhodování o výživném musí soud přihlížet i k vlastním příjmům matky, které jí plynou z pracovního poměru, ze samostatné výdělečné činnosti, jako výnosy z jejího majetku a také z celospolečenských zdrojů. S ohledem na výši vlastních příjmů

²³¹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 450 - 452.

²³² Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H.Beck, 1999, s. 184.

²³³ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 169, 170.

²³⁴ R 25/67.

matky v jednotlivých měsících by měl soud dále diferencovat, tj. stanovit jinou výši výživného pro dobu, po kterou bude matka pobírat dávky na základě předpisů o nemocenském pojištění (zejm. příspěvek v těhotenství a mateřství) a jinou výši výživného na dobu, po kterou bude pobírat dávky na základě předpisů o státní sociální podpoře (zejm. rodičovský příspěvek).²³⁵

Dalším hlediskem, na jehož základě bude určena konkrétní výše výživného, jsou schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného, tedy otce dítěte. Jejich hodnocení nevykazuje žádné zvláštnosti specifické pouze pro tento druh vyživovací povinnosti, přičemž i zde je kladen důraz na potencialitu, nikoli pouze fakticitu možností povinného.

Dalším dílčím právem dle ust. § 95 odst. 1 ZR, resp. ust. § 920 odst. 1 OZ 2012 je příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Náklady na těhotenství jsou zvláštní náklady, které jsou nutně vynakládány z toho důvodu, že žena otěhotněla. Patří k nim zejména náklady spojené s lékařskými prohlídkami, náklady na ošacení, obuv, zvláštní stravu, léky, zdravotnické pomůcky apod. Náklady spojené s porodem jsou takové, které jsou vynaloženy v přímé souvislosti s porodem, tj. za pobyt v nemocnici, lékařský zákrok, léky apod., a to bez ohledu na to, zda se dítě narodí živé či nikoli. Jak jsem již shora uvedla, za náklady spojené s těhotenstvím a porodem nelze považovat náklady na pořízení tzv. vybavičky, tj. kočárku, postýlky, oblečení a dalších věcí pro dítě, neboť tyto by měly být zohledněny při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti otce k dítěti.²³⁶

Výživné a náklady spojené s těhotenstvím a porodem budou prakticky vždy plněny peněžní částkou, a to i tehdy, jestliže k plnění dochází dobrovolně. Naturální plnění je v tomto případě, již jen s ohledem na povahu nákladů, v zásadě vyloučeno. Zatímco náklady spojené s těhotenstvím a porodem mohou být vyčísleny souhrnnou částkou, výživné je třeba stanovit měsíčními částkami splatnými předem.²³⁷ Dle občanského zákoníku 2012 uvedené platí, jestliže se osoba povinná výživou a osobou oprávněnou nedohodly jinak.

²³⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 448.

²³⁶ Kurimaiová, A.: Příspěvek na výživu a úhradu nákladů neprovdané matce. Rodinné právo, 1999, č. 10, str. 12-13.

²³⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 171.

Pokud jde o úhradu výživného za dobu minulou, tj. nejčastěji od doby porodu do rozhodování soudu, může být určeno úhrnnou částkou. Pro přiznání práva neprovdané matky se neuplatní pravidlo, podle kterého by mělo být výživné přiznáno jen ode dne zahájení soudního řízení, neboť aplikace tohoto pravidla by vlastně vyloučila možnost stanovení výživného, jestliže by došlo k určení otcovství v řízení před soudem až po porodu, a to po složitém a mnohdy zdlouhavém dokazování.²³⁸ Zatímco v zákoně o rodině není toto pravidlo výslovně zakotveno, občanský zákoník 2012 jej jednoznačně upravuje v ust. § 922 odst. 2, v němž se stanoví, že výživné pro neprovdanou matku a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem lze přiznat i nazpět, nejdéle však dva roky ode dne porodu.

12.4. Předběžné opatření k zajištění výživného a příspěvku na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem

Podle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012 může soud na návrh těhotné ženy uložit tomu, jehož otcovství je pravděpodobné, aby částku potřebnou na výživu a příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, stejně jako částku potřebnou k zajištění výživy dítěte poskytl předem.

Zajištění uvedených práv provádí soud zvláštním předběžným opatřením ve smyslu ust. § 74 a násl. OSŘ. Jedná se však o specifické opatření, na které nedopadá ust. § 74 a násl. OSŘ v plném rozsahu. Zejména nemusí být zkoumána naléhavost předběžné úpravy, neboť tato plyne přímo ze zákona. Dále nebude přicházet v úvahu uložení lhůty k podání návrhu na zahájení řízení, protože práva přiznaná dle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012, mohou být realizována a zpravidla se nepředpokládá již další řízení o těchto právech.²³⁹

Smyslem uvedených ustanovení je poměrně rychle vyřešit tíživou situaci neprovdané ženy, která musí v souvislosti s těhotenstvím a následným porodem nést určité mimořádné náklady sama, pokud muž, jehož označuje za otce, není ochoten na tyto náklady dobrovolně přispívat.

²³⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 450.

²³⁹ R 21/87.

Návrh na toto předběžné opatření může podat pouze těhotná žena. Tím je určena nejen aktivní legitimace k podání uvedeného návrhu, ale současně i doba, po kterou může být návrh podán. To znamená, že toto období začíná okamžikem, kdy je těhotenství prokazatelné (neboť prokázání těhotenství je předpokladem pro vydání tohoto předběžného opatření) a končí okamžikem porodu. Proto tento návrh nemůže podat matka dítěte, které se již narodilo.²⁴⁰ Jestliže byl ovšem návrh podán ještě před porodem, nic nebrání tomu, aby o něm bylo kladně rozhodnuto i po porodu.²⁴¹

Uvedený návrh se uplatňuje proti muži, jehož otcovství je pravděpodobné. Z tohoto hlediska bude rozhodující výpověď těhotné ženy, to ovšem neznamená, že by pravděpodobnost otcovství nemusela být určitým způsobem prokázána.

Při stanovování konkrétní výše výživného by mělo být rovněž přihlédnuto k možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům povinného a daným i předpokládaným (pravděpodobným) potřebám oprávněné.

Částka na výživu pro ženu a na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem by měla být určena tak, aby těhotná žena mohla pokrýt v přiměřeném rozsahu všechny své odůvodněné potřeby v tomto období. Částka na výživu pro dítě, které se má narodit, by měla být stanovena s ohledem na skutečnost, že se jedná o předběžné opatření, ale i s ohledem na chápání pojmu výživného pro nezletilé dítě. Proto může těhotná žena v rámci práva na výživné pro dítě uplatňovat rovněž náklady spojené s pořízením výbavičky pro dítě a dalších potřebných věcí.²⁴²

Z uvedeného vyplývá, že by měly být jednotlivé částky rozlišovány, neboť jejich oprávněným subjektem je odlišná osoba. V případě výživného a úhrady nákladů spojených s těhotenstvím a porodem je to těhotná žena, zatímco v případě výživy pro dítě, je to právě dítě. Tato diferenciacie je potřebná nejen z hlediska určitosti výroku, ale je praktická i z hlediska případného pozdějšího vypořádání částek vyplacených na základě tohoto předběžného opatření.

„Splatnost by měla být určena jednorázově, zejména u výživného pro dítě a částky k úhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, aby z těchto prostředků mohla těhotná žena uhradit ještě před porodem alespoň částečně např. výbavičku

²⁴⁰ R 8/70.

²⁴¹ R 64/65.

²⁴² Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 451, 452.

pro dítě, pořídit si těhotenské oblečení apod. Co se však týká výživného pro těhotnou ženu, lze požadovat, aby soud rozhodl, že pravděpodobný otec je povinen poskytnout část předem a další část v měsíčních splátkách.²⁴³

S ohledem na „pravděpodobnost“ otcovství i výdajů lze mít za to, že celková částka stanovená předběžným opatřením nemusí vždy odpovídat částce, která by byla určena až po narození dítěte za situace, kdy jsou otec i potřeby dítěte jisté. Proto i když se na práva úspěšně uplatněná dle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 a 3 OZ 2012 hledí jako na práva definitivně přiznaná, nelze vyloučit další řízení o právech podle ust. § 95 odst. 1 ZR, resp. ust. § 920 odst. 1 OZ 2012. V takovém případě by měl soud přihlídnout k tomu, co již bylo plněno na základě předběžného opatření. Rovněž při určení výživného pro dítě musí vzít soud v úvahu to, co bylo dle předběžného opatření poskytnuto k zajištění výživy dítěte. Jestliže otcem dítěte nebude určen muž, jehož otcovství bylo považováno za pravděpodobné, bude také přicházet v úvahu postup podle příslušných ustanovení zákona týkajících se splnění výživného za jiného, resp. bezdůvodného obohacení. Pravděpodobný otec by tak v samostatném řízení mohl žalovat otce určeného soudem o úhradu toho, co za něj poskytl.²⁴⁴

12.5. Trvání vyživovací povinnosti

Právo matky na výživné a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem vzniká, jakmile ženě vzniknou v souvislosti s těhotenstvím či porodem jakékoli náklady, přičemž není rozhodné, zda je na výživné odkázána či nikoli. Předpokladem vzniku práva na výživné totiž není stav odkázanosti matky, tj. neschopnost samostatně se živit. Rozhodující je skutečnost, že v důsledku těhotenství a narození dítěte došlo k určitým výdajům a ke snížení příjmů matky.²⁴⁵

Zákon o rodině stejně jako občanský zákoník 2012 limituje poskytování výživného pro neprovdanou matku dobou dvou let. Původní úprava v zákoně o rodině stanovila dobu pro poskytování výživného na 26 týdnů, přičemž novelou provedenou zákonem č. 132/1982 Sb., byla tato doba rozšířena na jeden rok. Po nabytí účinnosti

²⁴³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 452.

²⁴⁴ R 21/87.

²⁴⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 449.

další novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb., tj. od 1. 8. 1998, byla zakotvena doba poskytování výživného na dva roky a občanský zákoník 2012 tuto úpravu rovněž přebírá.

Z uvedeného vyplývá, že výživné může být soudem přiznáno nejdéle na dobu dvou let, avšak s ohledem na další skutečnosti také na dobu kratší. Jistým nedostatkem právní úpravy v zákoně o rodině je neexistence ustanovení o počátku běhu uvedené lhůty. Judikaturou však bylo dovozeno, že počátek lhůty dvou let může být dán nejdříve začátkem těhotenství a nejpozději porodem. Lhůta tedy může běžet zčásti po dobu těhotenství a zčásti v době po porodu.²⁴⁶ Občanský zákoník 2012 tento nedostatek odstraňuje, když výslovně uvádí, že otec dítěte poskytne matce výživu po dobu dvou let od narození dítěte. Nová právní úprava tak posiluje právní jistotu i v tomto směru.

O délce lhůty, po kterou bude výživné poskytováno v každém jednotlivém případě rozhodují soudy s přihlédnutím ke konkrétním potřebám matky dítěte. Zásadně by ale mělo být výživné poskytováno v době, kdy to matka nejvíce potřebuje.

Doba poskytování výživného pro neprovdanou matku dle ust. § 95 odst. 2 ZR, resp. ust. § 920 odst. 2 OZ 2012 je rovněž maximálně dva roky. Doba dvou let je přitom absolutně daným časovým údajem, přičemž výživné musí být poskytnuto ve výši, v jaké by příslušelo, kdyby bylo pravidelně po dva roky plněno.²⁴⁷ Pokud jde o výživné pro dítě stanovené předběžným opatřením, toto má být poskytováno po dobu, po kterou by ženě náležela jako zaměstnankyni mateřská dovolená podle zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o dobu 28 týdnů a v případě, že žena porodila zároveň dvě či více dětí, náleží jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů.²⁴⁸

Také u tohoto druhu vyživovací povinnosti přichází v úvahu změna již stanoveného výživného, avšak fakticky je toto výrazně omezeno. Předpokladem pro změnu stanoveného výživného je podstatná změna poměrů, ať už na straně matky, kterou však lze jen sotva očekávat, nebo na straně otce, zejména v případě změn v jeho schopnostech, možnostech a majetkových poměrech.

²⁴⁶ R 50/1985.

²⁴⁷ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 398.

²⁴⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 449, 452.

Pro uplatnění práva na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem dle § 95 odst. 1 ZR je stanovena speciální tříletá promlčecí lhůta. Zákon o rodině výslovně stanoví, že právo žádat úhradu uvedených nákladů se promlčí ve třech letech ode dne porodu (slehnutí). To se ovšem týká pouze nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, nikoli nároku na výživné, neboť toto je nepromlčitelno.²⁴⁹ Občanský zákoník 2012 však tuto výslovnou úpravu nepřebírá a uvedená práva se tak promlčují v obecných promlčecích lhůtách. V případě práva na výživné pro neprovdanou matku neběží promlčecí doba od porodu, ale od skončení druhého roku po porodu.²⁵⁰

Povinnost platit výživné a náklady spojené s těhotenstvím a porodem neprovdané matce zaniká zaplacením příslušné částky, je-li stanovena jedinou částkou, nebo uplynutím doby, na níž je vázána, pokud byla stanovena jako opětující se plnění. Povinnost platit výživné může být rovněž zrušena novým soudním rozhodnutím, dojde-li k podstatné změně poměrů, jestliže bylo vyměřeno jako opětující se dávka, alespoň částečně splatná v budoucnu. Povinnost platit výživné zaniká rovněž smrtí oprávněného či povinného.²⁵¹

²⁴⁹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 451.

²⁵⁰ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 398.

²⁵¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 178.

13. Společná pravidla pro výživné

13.1. Promlčení výživného

Podstata promlčení spočívá v tom, že marným uplynutím promlčecí doby a uplatněním námitky promlčení dochází k zániku práva, totiž k zániku autoritativní vynutitelnosti práva. Samo uplynutí promlčecí doby dává vznik toliko právu dovolat se promlčení. Jestliže povinný před soudem promlčení namítne, nemůže být osobě oprávněné promlčené právo přiznáno. Není-li však námitka promlčení uplatněna, soud oprávněnému jeho právo přizná, neboť promlčené subjektivní občanské právo dále trvá jako tzv. právo naturální. Pokud by tak bylo plněno i po uplynutí promlčecí doby, nejednalo by se o bezdůvodné obohacení.²⁵²

Problematika promlčení práva na výživné je v zákoně o rodině výslovně upravena, a proto lze na tyto případy použít obecnou úpravu promlčení obsaženou v občanském zákoníku pouze podpůrně. Občanský zákoník 2012 však od takové koncepce upouští a upravuje promlčení práva na výživné v rámci obecné úpravy promlčení, což zajisté přispívá k větší přehlednosti tohoto kodexu.

Občanský zákoník 2012, shodně jako zákon o rodině, stanoví, že právo na výživné se nepromlčuje, avšak práva na jednotlivá opětuující se plnění promlčení podléhají (ust. § 913 OZ 2012, ust. § 98 ZR).

Nutno konstatovat, že vyživovací povinnost jako taková je nepromlčitelná, což znamená, že právo na výživné může být u soudu s úspěchem uplatněno bez ohledu na to, že po delší dobu nebylo plněno, tedy kdykoli, kdy trvají podmínky stanovené zákonem pro jednotlivé druhy vyživovací povinnosti. Právem na výživné se rozumí výživné v širším slova smyslu, tedy výživné jako celek.

Jednotlivá plnění výživného jako předmět vyživovací povinnosti mezi subjekty rodinného práva se však promlčují. To znamená, že pokud byla povinnému stanovena povinnost plnit výživné v měsíčních splátkách v určité výši splatných k určitému dni v měsíci a povinný své povinnosti nedostál, začne ohledně každé jednotlivé splátky výživného následující den běžet promlčecí lhůta. Promlčecí doba tak běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé, tedy ode dne, kdy právo bylo možno odůvodněně

²⁵² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 1. svazek. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 287.

vykonat podáním žaloby u soudu (*actio nata*).²⁵³ Obecná promlčení lhůta trvá podle ust. § 629 odst. 1 OZ 2012 tři roky.

V původním znění zákona o rodině nebylo ohledně promlčení stanoveno ničeho, ani nebyl proveden odkaz na konkrétní ustanovení občanského zákoníku. Proto se dovozovalo, že se na promlčení dle zákona o rodině uplatní ustanovení upravující obecnou promlčecí lhůtu. Novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 259/2008 Sb., kterým se mění občanský soudní řád, však byla nově stanovena zvláštní promlčecí lhůta v trvání deseti let pro případ promlčení jednotlivých opětuujících se splátek výživného pro děti (zletilé i nezletilé) přiznaných pravomocným soudním rozhodnutím.²⁵⁴ Občanský zákoník 2012 však tuto výslovnou úpravu nepřebírá a jednotlivá opětuující se plnění výživného se tak promlčují v obecných promlčecích lhůtách, přičemž dle ust. § 640 OZ 2012 platí, že právo přiznané rozhodnutím orgánu veřejné moci se promlčí za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno.

Jak jsem již shora zmínila, zákon o rodině obsahuje rovněž speciální promlčecí lhůtu pro uplatnění práva na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, která činí tři roky ode dne porodu. Ani tuto zvláštní úpravu však občanský zákoník 2012 neobsahuje, a proto se uvedené nároky promlčují rovněž v obecných promlčecích lhůtách.

13.2. Přiznání výživného

V zákoně o rodině je stejně jako v občanském zákoníku 2012 stanoveno, že právo na výživné lze přiznat jen ode dne zahájení řízení. Řízení je přitom zahájeno dnem, kdy byl návrh na zahájení doručen soudu, popř. dnem, kdy soud usnesením zahájil řízení, pokud jde o věc, kterou je možné zahájit i bez návrhu.

V případě rozhodování o výživném pro děti, ať již zletilé či nezletilé, může být výživné přiznáno i za dobu nejdéle tří let zpět ode dne zahájení řízení. Původní úprava zákona o rodině umožňovala zpětné přiznání výživného pouze v případě dětí nezletilých, avšak novela provedená zákonem č. 259/2008 Sb., kterým se mění

²⁵³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 475.

²⁵⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 476.

občanský soudní řád, rozšířila tuto možnost také na děti zletilé. I zletilé dítě tak může požadovat výživné zpětně ode dne zahájení soudního řízení, a to za dobu nejdéle tří let.²⁵⁵ Občanský zákoník 2012 na uvedenou právní úpravu navazuje a pouze ji formulačně upravuje.

Pokud je vyživovací povinnost k dítěti stanovována povinnému zpětně, musí soud určit její počátek, kterým bude zásadně den, kdy povinný přestal dítěti plnit dobrovolně výživné, popř. jej plnil pouze v omezené míře. V takovém případě musí soud přihlídnout ke všem již poskytnutým peněžním plněním jako zálohám na výživné, dále k věcnému plnění, k poskytování bydlení, k prostředkům, které byly poskytnuty na společné bydlení a společnou domácnost, apod. Při určování rozsahu výživného zpětně je třeba rozlišovat jednotlivá období, tedy zabývat se možnostmi, schopnostmi a majetkovými poměry povinného v daných časových úsecích a konkrétními odůvodněnými potřebami oprávněného v minulosti, a s ohledem na tato zjištění stanovit výsledné částky výživného. Splatnost zjištěného nedoplatku lze přitom stanovit jednorázově nebo v podobě splátek.²⁵⁶

Občanský zákoník 2012 nově výslovně zakotvuje pravidlo, podle něhož lze zpětně přiznat i výživné pro neprovdanou matku a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, a to nejdéle dva roky ode dne porodu. Uvedené ustanovení má pomoci matce v sociálně nevýhodné situaci v hledání osoby povinného muže.²⁵⁷ Pravdou je, že uvedené pravidlo bylo judikaturou dovozováno a na tyto případy aplikováno již za dosud platné a účinné právní úpravy, přesto však mám za to, že je na místě zakotvit jej přímo v zákoně.

13.3. Započtení výživného

Započtení je jedním ze způsobů zániku závazků, přičemž teorie rozlišuje započtení dohodou a započtení jednostranné.

²⁵⁵ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 475.

²⁵⁶ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 475, 476.

²⁵⁷ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 399.

Zákon o rodině umožňuje započtení vzájemných pohledávek proti pohledávkám na výživném pouze dohodou. S ohledem na dikci zákona lze usuzovat, že „subjekty mohou dohodou započíst nejen své vzájemné pohledávky vyplývající z rodinněprávního poměru výživného, ale že pohledávka za výživným může být započtena dohodou s pohledávkou jiného druhu.“²⁵⁸ V praxi může docházet k započtení zejména pohledávky z titulu výživného rozvedeného manžela a pohledávky z titulu dohody o vypořádání společného jmění manželů.

Občanský zákoník 2012 neobsahuje takto striktní úpravu týkající se započtení pohledávek na výživném a nevylučuje tak jednostranné započtení uvedených pohledávek. Je však třeba konstatovat, že k jednostrannému započtení lze přistoupit pouze při střetu splatných pohledávek, je-li plnění stejného druhu, přičemž k zániku započítávaných pohledávek dochází v tom rozsahu, v jaké se pohledávky kryjí zpětně k okamžiku, kdy se staly započítatelnými. Právní úprava započtení v občanském zákoníku 2012 má dispozitivní charakter a umožňuje tak stranám dospět na základě dohody k ujednáním odchylným od zákona.²⁵⁹

Uvedené však neplatí, pokud jde o započtení proti pohledávkám na výživné pro nezletilého, který není plně svéprávný. Zákon o rodině v ust. § 97 odst. 3 stejně jako občanský zákoník 2012 v ust. § 1988 odst. 1 započtení v takovém případě výslovně zakazuje, přičemž zmíněné pohledávky nemohou zaniknout ani na základě dohody. Jedná se o kogentní ustanovení, od kterého se subjekty rodinněprávního poměru nemohou odchýlit. Sankcí za porušení tohoto zákazu je neplatnost takového ujednání.

„Pokud by např. rodiče dvou nezletilých dětí, z nichž každé bylo pro dobu po rozvodu manželství svěřeno do výchovy jednoho z nich, uzavřeli dohodu o započtení v tom smyslu, že si navzájem nebudou poskytovat výživné na tyto děti, byla by dohoda o započtení výživného absolutně neplatná pro rozpor se zákonem. V praxi však k takovému započtení běžně dochází, zejména stanoví-li soud výživné ve stejné výši, případně výživné poskytuje pouze ten z rodičů, jemuž byla určena vyšší částka, a to pouze ve výši rozdílu mezi oběma výživnými, protože vzájemná zasílání výživného ve výši určené soudem se povinným rodičům nemůže zdát logické.“²⁶⁰

²⁵⁸ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 473.

²⁵⁹ Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.

²⁶⁰ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 473.

V této souvislosti je třeba poukázat na to, že problematika započtení je v občanském zákoníku 2012 obsažena v rámci obecné úpravy započtení a obdobně jako úprava promlčení přispívá ke snazší orientaci v novém kodexu.

13.4. Splnění výživného za jiného

V ust. § 101 ZR je upraveno, že kdo zcela nebo zčásti splnil za jiného vyživovací povinnost, je oprávněn na něm požadovat úhradu tohoto plnění. Zákon o rodině upravuje splnění výživného za jiného jako speciální rodinněprávní institut, který nelze považovat za bezdůvodné obohacení ve smyslu občanského zákoníku. Důvodem zařazení uvedeného ustanovení do zákona o rodině byla dlouho trávající pochybnost, zda v tomto případě jde o bezdůvodné obohacení či nikoli.

Občanský zákoník 2012 uvedené pojetí zakotvené v zákoně o rodině opouští a podle mého názoru vychází z toho, že splnění výživného za jiného lze řešit v rámci bezdůvodného obohacení. Dle ust. § 2991 odst. 2 OZ 2012 se bezdůvodně obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.

Osobou, která splnila vyživovací povinnosti za jiného, může být kdokoli. Není přitom rozhodné, zda ten, kdo plnil, tak činil na základě soudního rozhodnutí, či zda povinnost k výživě vyplývala z rodinněprávního poměru či nikoli. Rozhodující je, že došlo ke splnění výživného za jiného. Osobou, za kterou bylo plněno, musí být ten, kdo byl povinen plnit výživné ze zákona, přičemž opět není rozhodné, zda mu byla tato povinnost dána soudním rozhodnutím či nikoli. Konečně osobou, které bylo výživné plněno, může být jakákoli osoba, která je ze zákona k výživnému oprávněna.²⁶¹

Při posuzování důvodnosti uvedeného práva na úhradu plnění výživného za jiného je rozhodující, zda byla uplatňovaná částka na výživu oprávněného skutečně vynaložena, jakož i okolnost, zda tato částka odpovídá schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. V případě, že by byl sám povinný sociálně

²⁶¹ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 484.

potřebný a nebyl schopen výživné poskytovat, zřejmě by ten, kdo za něho vyživovací povinnost plnil, nebyl se svojí žalobou úspěšný.²⁶²

V praxi se tento institut uplatní zejména v případech, kdy je popřeno otcovství manžela matky, přičemž vyživovací povinnost se koncentruje v osobě matky, nedojde-li k následnému určení otcovství jiného muže. Dále v případech, kdy je otcem určen jiný muž než ten, který poskytl matce dítěte plnění na základě předběžného opatření v rámci řízení o určení otcovství, obdobně v situaci, kdy matka dítěte plní výživné i za otce, který je určen až za delší časový úsek a dále v případech, kdy je otcem určen jiný muž než pravděpodobný otec, který poskytl plnění těhotné ženě na základě předběžného opatření stanoveného v řízení o právech těhotné ženy. K plnění výživného za jiného dochází také tehdy, pokud jeden z rodičů dítěte plní výživné i za druhého, a to buď zcela nebo z větší části, a nebo pokud jedno dítě plní vyživovací povinnost ke svému rodiči i za své sourozence.²⁶³

V této souvislosti je často diskutována problematika konstitutivního charakteru rozhodnutí o určení otcovství v návaznosti na stanovování výživného. Právní poměry mezi otcem a dítětem zanikají dnem, kdy rozsudek o popření otcovství nabude právní moci. Je-li později za otce dítěte určen soudem jiný muž, vznikají mu právní poměry k dítěti až ode dne právní moci rozhodnutí o určení otcovství. Uvedené konstitutivní rozsudky nepůsobí zpětně, což může přivodit určité problémy.

Schopnosti, možnosti a majetkové poměry muže, jehož otcovství bylo popřeno („dřívější“ otec) a muže, který byl naopak otcem určen („pozdější“ otec), mohou být velmi rozdílné, a proto i rozsah vyživovací povinnosti může být různý. Vzhledem k tomu, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů, může žádat po „pozdějším“ otci, je-li movitější, aby mu až tři roky zpětně od zahájení řízení „dorovnal“ výživné poskytované „dřívějším“ méně movitým otcem. „Dřívější“ otec však může požadovat po „pozdějším“ otci jen úhradu toho, co skutečně na výživu poskytl.

Pokud však nastane opačná situace, kdy byl „dřívější“ otec movitější, není dítě povinno poskytnuté výživné vracet. „Dřívější“ otec, který poskytl nadstandardní

²⁶² Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 396.

²⁶³ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 484, 485.

výživné tak bude moci žalovat matku dítěte, popř. „pozdějšího“ otce o úhradu toho, co za ně, jako rodiče poskytl. V takovém případě však bude záležet na možnostech, schopnostech a majetkových poměrech rodičů, zda bude se svou žalobou úspěšný.²⁶⁴

Právo toho, kdo za jiného splnil vyživovací povinnost, se promlčí v tříleté promlčecí době, která běží ode dne, kdy mohlo být právo vykonáno poprvé, tedy ode dne, kdy mohlo být odůvodněně vykonáno podáním žaloby u soudu.

²⁶⁴ Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 485.

14. Závěr

Ve své rigorózní práci jsem se věnovala jednomu z významných institutů rodinného práva, a to vyživovací povinnosti. Zabývala jsem se všemi druhy vyživovací povinnosti, přičemž svoji pozornost jsem s ohledem na zásadní společenský význam zaměřila především na vyživovací povinnost rodičů k dětem, a to zejména k dětem nezletilým. Podrobně jsem zkoumala rovněž vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely, neboť tato doznává v nové právní úpravě zásadnějších změn. Dostatečný prostor jsem však ve své práci věnovala i mnohdy opomíjenému tématu vyživovací povinnosti dětí k rodičům, ale i dalším druhům vyživovací povinnosti.

Právní úpravu obsaženou v zákoně o rodině jsem zkoumala zejména ve srovnání s nově přijatou právní úpravou zakotvenou v občanském zákoníku 2012, přičemž jsem se snažila zejména zdůraznit podstatné změny, které nová právní úprava přináší a zabývat se jejich dopady do praktické sféry uplatnění práva.

Zásadní změnou, kterou občanský zákoník 2012 přináší, je začlenění rodinného práva zpět do občanského zákoníku a upuštění od úpravy samostatným zákonem, jako je tomu dosud. Mám za to, že přijetí nové právní úpravy soukromého práva směřující k obnovení pojetí občanského zákoníku jako obecného kodexu je správným krokem, jímž se zařadíme mezi ostatní vyspělé evropské země. Právní úprava vyživovací povinnosti doznala v občanském zákoníku 2012 zejména zásadní systémové změny, které byly s ohledem na uspořádání příslušné části zákona nezbytné. Nové uspořádání ustanovení týkajících se vyživovací povinnosti odpovídá obvyklé právní úpravě v tradičních i moderních občanských kodexech.

Občanský zákoník 2012 vychází z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině a navazuje na ni. Od současné právní úpravy se odchyluje především změnami formulačními, jejichž účelem je usnadnit porozumění textu a výklad konkrétních právních pravidel. Problematika výživného však zaznamenala i zásadnější změny, k nimž se níže vyjádřím.

Občanský zákoník 2012 přináší určitou změnu již v samotném pojmenování příslušných ustanovení zákona. Zatímco zákon o rodině užívá pro označení části třetí tohoto zákona poněkud nepřesně pojem „výživné“, občanský zákoník 2012 označuje příslušná ustanovení výstižněji pojmem „vyživovací povinnost“. Mám za to, že tento

pojem je pro označení samostatného právního institutu vhodnější a lépe vystihuje danou problematiku.

Občanský zákoník 2012 dále obsahuje určité změny v rámci úpravy obecných kritérií pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti. Jako základní hledisko výslovně zakotvuje vedle odůvodněných potřeb oprávněného nově také majetkové poměry oprávněného. Domnívám se, že výslovné uvedení tohoto hlediska v zákoně přispěje k posílení právní jistoty v této oblasti, avšak v praxi nelze podle mého názoru očekávat zásadní důsledky, neboť i za současné právní úpravy je při posuzování odůvodněných potřeb oprávněného přihlíženo k jeho celkové majetkové situaci. Občanský zákoník 2012 dále mezi obecnými kritérii pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti výslovně uvádí, že je potřeba brát zřetel na to, zda povinný o oprávněného osobně pečuje a v jaké míře tak činí a také k tomu, zda pečuje o rodinnou domácnost. Vzhledem k tomu, že uvedené hledisko považuji za významné pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, je podle mého názoru správné jeho výslovné zakotvení v zákoně ve vztahu ke všem druhům vyživovací povinnosti.

V rámci právní úpravy vyživovací povinnosti rodičů k dětem došlo rovněž k určitým změnám, které usnadní porozumění textu zákona a jeho výklad. Tyto změny zasáhly např. do problematiky tvorby úspor a možnosti jejich považování za odůvodněné potřeby dítěte. Zákon upouští od demonstrativního výčtu potřeb, které mají být z vytvořených úspor zabezpečeny a výslovně zakotvuje, že pokud to nevyklučují okolnosti zvláštního případu, přechází poskytnuté výživné do vlastnictví dítěte. Občanský zákoník 2012 dále rozšiřuje možnost použití nevyvratitelné právní domněnky týkající se příjmu povinného v rámci řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti nebo jiného předka k nezletilému dítěti, když tuto lze podle nové právní úpravy použít bez ohledu na druh příjmu povinného subjektu v zásadě vždy, když povinný řádně neprokáže své příjmy. V takovém případě se vychází z toho, že za průměrný měsíční příjem povinného je považována částka nově ve výši 25násobku životního minima jednotlivce. Zpřísnění tohoto sankčního ustanovení bylo podle mého názoru nezbytné, neboť dosavadní právní úprava je mnohdy zneužívána a zjevně ztrácí svůj sankční charakter.

Občanský zákoník 2012 přichází s poměrně podstatnou změnou spočívající v dispozitivní úpravě způsobu plnění vyživovací povinnosti. Soud tak může stanovit

odlišný způsob splatnosti výživného, pokud je to s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu vhodné. Subjektům vyživovací povinnosti je rovněž umožněno dohodnout se na jiném způsobu plnění výživného, který jim bude vyhovovat. Mám za to, že dispozitivní úprava způsobu plnění vyživovací povinnosti je zcela na místě a mohla by přispět k řádnému plnění vyživovací povinnosti. Za další pozitivní změnu obsaženou v občanském zákoníku 2012 považuji jednoznačné vymezení vlastnických poměrů, pokud jde o složení zálohy na výživné splatné v budoucnu.

Právní úprava vyživovací povinnosti dětí k rodičům nezaznamenala v občanském zákoníku 2012 žádných zásadních změn, kromě změn systematických souvisejících s celkovým uspořádáním nového kodexu. V této souvislosti bych chtěla poukázat na to, že problematika vyživovací povinnosti dětí k rodičům a vůbec poměry předků a potomků nevyvolávají takový zájem široké veřejnosti jako vyživovací povinnost rodičů k dětem. Obávám se, že v současné společnosti není dostatečně vžito přirozené pravidlo spočívající v povinnosti dětí pečovat o své rodiče v případě, že to potřebují. Zatímco společnost mnohdy opovrhuje rodiči, kteří neplní své rodičovské povinnosti a řádně nepečují o své děti, na děti zanedbávající péči o své rodiče takto nahlíženo nebývá. Důvodem může být i skutečnost, že sám rodič se na dítěti svých práv většinou nikterak nedomáhá a soudní cestou už vůbec ne. Mám za to, že bohužel ani jakákoli změna právní úpravy by nazírání společnosti na tuto problematiku zásadně neovlivnila.

V případě dalšího druhu vyživovací povinnosti opustil občanský zákoník 2012 poněkud nepřesné označení „vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými“ a namísto toho používá výstižnější pojem „vyživovací povinnost mezi předky a potomky“. Občanský zákoník 2012 dále na rozdíl od zákona o rodině výslovně nezmiňuje zvláštní hledisko pro uplatnění a stanovení rozsahu této vyživovací povinnosti, a to kritérium „nutné potřeby“. Mám však za to, že zejména ze subsidiárního postavení této vyživovací povinnosti a ze související judikatury bude možné zmíněné kritérium ve většině případů i nadále dovozovat. Nová právní úprava však vytvořila určitý prostor pro případy, kdy jsou schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinné osoby značné a je tak žádoucí, aby bylo výživné plněno ve větším rozsahu, než pouze v rozsahu nutné výživy.

V souvislosti se systematickými změnami rodinněprávní úpravy v občanském zákoníku 2012 je úprava vyživovací povinnosti mezi manžely začleněna k obecným

ustanovením vztahujícím se k povinností a právům manželů, a tudíž všechny druhy vyživovací povinnosti nejsou obsaženy v rámci jedné ucelené pasáže jako v zákoně o rodině. Domnívám se, že nové systematické zařazení uvedené právní úpravy nebude v praxi činit žádné aplikační problémy a naopak přispěje k větší přehlednosti kodexu. K obecnému pojetí tohoto druhu vyživovací povinnosti lze konstatovat, že vychází z právní úpravy obsažené v zákoně o rodině.

Nové uspořádání právní úpravy rodinného práva se rovněž promítá do úpravy vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely, neboť tato je v občanském zákoníku 2012 obsažena v rámci úpravy následků zániku manželství. Právní úprava uvedené vyživovací povinnosti však zaznamenává i další podstatné změny. Občanský zákoník 2012 zejména zdůrazňuje výjimečnou povahu této vyživovací povinnosti a přesně vymezuje hlediska, k nimž má být při rozhodování o výživném a jeho výši přihlédnuto, obdobně jako je tomu ve švýcarské právní úpravě. Cílem tohoto pojetí je zabránit tomu, aby rozvedený manžel mohl v zásadě kdykoli po rozvodu uplatnit na druhém rozvedeném manželovi právo na výživné. Podle mého názoru je nová právní úprava správným krokem respektujícím skutečnost, že rozvodem manželství se ruší právní a většinou i faktický svazek bývalých manželů.

Občanský zákoník 2012 dále oproti zákonu o rodině nezakotvuje přednostní postavení vyživovací povinnosti rozvedeného manžela před vyživovací povinností dětí vůči rodičům. Mám za to, že také tato změna je žádoucí a přispěje k posílení vzájemných příbuzenských poměrů před poměry odvozovanými z rodiny již zaniklé a rovněž ke zdůraznění výjimečnosti této vyživovací povinnosti.

V neposlední řadě jsem se ve své práci zabývala rovněž otázkou výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce, přičemž lze konstatovat, že právní úprava v občanském zákoníku 2012 vychází z dosavadní právní úpravy, kterou formulačně upravuje a zpřesňuje, což přispívá k posílení právní jistoty v této oblasti. Nová právní úprava zejména upouští od používání pojmu „příspěvek“ a nahrazuje jej termínem „výživné“, neboť ze soudní praxe je zřejmé, že soudy i v těchto případech postupovaly stejně, jako by rozhodovaly o výživném.

Poslední kapitulu své práce jsem věnovala společným pravidlům pro výživné, konkrétně promlčení, přiznání výživného, započtení a splnění výživného za jiného. Zatímco zákon o rodině obsahoval zvláštní úpravu promlčení práva na výživné,

občanský zákoník 2012 takovou úpravu nezakotvuje, a proto se na promlčení práva na výživné použije obecná úprava promlčení, což podle mého názoru přispěje k větší přehlednosti kodexu a zabrání roztříštění právní úpravy. Obdobným způsobem je v občanském zákoníku 2012 upravena rovněž otázka započtení proti pohledávkám na výživném, která je obsažena v rámci obecné úpravy započtení.

Problematika přiznání výživného, resp. okamžiku, od něhož lze výživné přiznat, je v novém kodexu upravena v zásadě shodně s dosavadní právní úpravou. Občanský zákoník 2012 však nově výslovně zakotvuje pravidlo, které muselo být dosud dovozováno judikaturou, a to pravidlo, podle něhož lze přiznat zpětně nejen výživné pro děti, ale i výživné pro neprovdanou matku a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Pokud jde o problematiku splnění výživného za jiného, nutno konstatovat, že občanský zákoník 2012 opouští pojetí zakotvené v zákoně o rodině, podle něhož bylo splnění výživného za jiného považováno za speciální rodinněprávní institut a vychází z toho, že splnění výživného za jiného lze řešit v rámci bezdůvodného obohacení.

Jsem si vědoma skutečnosti, že v oblasti vyživovací povinnosti vyvstávají v současné době určité problémy, jejichž řešením je třeba se dlouhodobě zabývat. Tato oblast trpí poměrně velkou mírou nejednotnosti rozhodování soudů o výživném, a proto se již značně dlouhou dobu lze setkat s návrhy na zakotvení různých tabulek, vzorců a klíčů, které by měly zjednodušit a sjednotit rozhodování soudů o výživném. Podle mého názoru však není zakotvení konkrétních jednoznačných pravidel pro určení výše vyživovací povinnosti vhodným řešením pro sjednocení rozhodovací praxe, a to zejména s ohledem na různorodost a jedinečnost každého případu, ale i na značné rozdíly mezi jednotlivými regiony státu. Proto považuji za důležité, že občanský zákoník 2012 žádná taková závazná pravidla pro určování výše výživného nezakotvuje, a že navazuje v tomto směru na dosavadní zákonnou úpravu.

Přijetí občanského zákoníku 2012 a právní úpravu týkající se vyživovací povinnosti v něm obsaženou hodnotím velmi pozitivně, neboť podle mého názoru dojde k odstranění roztříštěnosti soukromoprávní úpravy dosud obsažené v různých právních předpisech a přispěje se tím k logické provázanosti a větší přehlednosti jednotlivých právních institutů.

Domnívám se, že oblast vyživovací povinnosti a zvláště srovnání dosavadní právní úpravy s úpravou nově přijatou je aktuálním tématem přinášejícím řadu otázek k zamyšlení, jimž by měla být věnována dostatečná pozornost v rámci celé společnosti.

Seznam odborné literatury

Bassenge, P., Brudermüller, G., Diederichsen, U., Ellenberger, J., Grüneberg, Ch., Thorn, K., Sprau, H., Weidenkaff, W., Weidlich, D.: Palandt - Bürgerliches Gesetzbuch. Beck'sche Kurzkommentar. Band 7. 70. neubearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2011, s. 3085.

Bühler, W., Spühler, K.: Berner Kommentar. Kommentar zum schweizerischen Privatrecht. Band II. Familienrecht. Bern: Stämpfli, 1980, s. 842.

Dvořáková Závodská J. a kol.: Manželství a rozvody. Praha: Linde, 2002, s. 104.

Eliáš, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 1120.

Francová, M., Dvořáková Závodská J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, 2008, s. 256.

Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. Praha: Grada, 2002, s. 108.

Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 456.

Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 41.

Hrušáková, M.: Rozvod a paragrafy. Praha: Computer Press, 2001, s. 67.

Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 586.

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Doplněk, 1998, s. 400.

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Rodinné právo. Praktická cvičení. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 139.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 1. svazek. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 524.

Kovářová, D.: Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. Praha: Leges, 2011, s. 152.

Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praha: Linde, 1995, s. 223.

Nová, H., Velehrach, M.: Rodinné vztahy v soudní praxi. Praha: Prospektum, 1995, s. 280.

Plecitý, V.: Zákon o rodině. Praha: Eurounion, 2007, s. 521.

Plecitý, V., Škrejpek, M., Salač, J., Šíma, A.: Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 140.

Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 208.

Soergel, H., T.: Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Kohlhammer-Kommentar. Band 7. Familienrecht I. (§§ 1297-1588). 12. neubearbeitete Auflage. Stuttgart: Kohlhammer, 1989, s. 1445.

Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 3. svazek. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2009, s. 308.

Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 260.

Seznam odborných článků

Antalová, T.: Výživné zletilých dětí. Právo a rodina, 1999, č. 6, str. 9-13.

Behr, T.: Sjednocování výživného a neplatiči ve vězení. Právo a rodina, 2010, č. 5, str. 18-21.

Del Favero, M.: Příspěvek na výživu rozvedeného manžela pro dobu po rozvodu. Právo a rodina, 2004, č. 5, str. 15-18.

Dvořáková Závodská J.: Výživné ve světle judikatury. Rodinné právo, 1999, č. 11, str. 7-9.

Glos, J.: O vyživovací povinnosti mezi „ostatními příbuznými“. Právník, 1972, č. 3, str. 251-264.

Haderka, J.: K problematice vyživovací povinnosti prarodičů vůči vnukům. Socialistická zákonnost, 1971, č. 9, str. 509-515.

Haderka, J.: Odborné závěry konference ke kodifikaci rodinného práva. Právní praxe, 1994, č. 8, str. 501-502.

Halouzka, V.: K zániku závazku z výživného v důsledku smrti zavázaného. Socialistické soudnictvo, 1979, č. 3, str. 26-31.

Jurčík, R.: Institut výživného v historickém kontextu. Právo a rodina, 2000, č. 12, str. 1-4.

Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky – nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, str. 5-11.

Králíčková, Z.: České rodinné právo po vstupu ČR do EU. Právní rozhledy, 2005, č. 21, str. 769-774.

Králíčková, Z.: Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě. Právo a rodina, 2003, č. 2, str. 1-2.

Králíčková, Z.: Práva neprovdané matky. Právo a rodina, 2004, č. 8, str. 4-8.

Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, str. 389-393.

Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost rodičů k dětem. Právo a rodina, 1999, č. 6, str. 6-9.

Kurimaiová, A.: Příspěvek na výživu a úhradu nákladů neprovdané matce. Rodinné právo, 1999, č. 10, str. 12-13.

Lužná, R.: Právní režim přeplatků na výživném pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2010, č. 6, str. 1-5.

Lužná, R.: Trvání vyživovací povinnosti při prohlubování kvalifikace dítěte – vybraná judikatura Ústavního soudu. Právo a rodina, 2011, č. 1, str. 10-16.

Lužná, R.: Vymáhání dlužného výživného pro nezletilé dítě. Právo a rodina, 2009, č. 10, str. 5-10.

Lužná, R.: Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství. Právo a rodina, 2011, č. 6, str. 5-10.

Lužná, R.: Vyživovací povinnost k nezletilému dítěti rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody – vybraná judikatura. Právo a rodina, 2008, č. 11, str. 12-16.

Lužná, R.: Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. Právo a rodiny, 2000, č. 2, str. 10-12.

Lužná, R.: Zvýšení výživného pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2008, č. 12, str. 16-20.

Macková, A.: „Kodifikace rodinného práva“. Právní praxe, 1994, č. 8, str. 498-501.

Mandalíková, E. Ke specifickým vyživovací povinnostem osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. Trestní revue, 2003, č. 10, str. 299.

Mašek, D.: Výkon rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2000, č. 3, str. 13-16.

Mašek, D.: Výživné pro nezletilé děti podnikatelů. Právo a rodina, 2004, č. 9, str. 6-9.

Nová, H.: Kyselá jablka rodinného práva. Právo a rodina, 2001, č. 6, str. 1-7, č. 7, str. 1-5, č. 8, str. 1-5.

Nová, H.: Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. Právo a rodina, 2001, č. 9, str. 12-17.

Nová, H.: Výživné u soukromých podnikatelů. Právní rádce, 1994, č. 10, str. 15-16.

Nová, H.: Vyživovací povinnost obávaná a opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 31-41.

Petruňáková, J.: O problematice příspěvku na výživu rozvedeného manžela. Socialistické soudnictvo, 1973, č. 8, str. 33-36.

Radvanová, S.: Kodifikace rodinného práva. Právní praxe, 1995, č. 5, str. 296-303.

Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době. Právní praxe, 1999, č. 2-3, str. 94-102.

Radvanová, S.: Úvaha nad vyživovací povinností mezi rozvedenými manžely (s hlavním zaměřením de lege ferenda). Právní obzor, 1973, č. 1, str. 42-54.

Radvanová, S.: Vyživovací povinnost s otazníky. Právo a zákonnost, 1990, č. 8, str. 440-449.

Rais, R.: Několik poznámek k řízení o změnu vyživovací povinnosti k dětem, jestliže dítě v průběhu řízení dosáhne zletilosti. Rodinné právo, 1999, č. 12, str. 4-7.

Rožnová, A., Nová, H.: Stavební spoření nezletilých. Právo a rodina, 2001, č. 11, č. 12, str. 17-21.

Schiller, M.: Několik poznámek k výkladu zákona o rodině, která upravují příspěvek na výživu rozvedeného manžela. Socialistická zákonnost, 1965, č. 2, str. 43-48.

Vrcha, P.: Aplikace § 85a zákona o rodině. Právní rádce, 2005, č. 2, str. 26.

Internetové a další zdroje

ec.europa.eu

obcanskyzakonik.justice.cz

www.admin.ch

www.ctk.cz

www.ehe-recht.ch

www.epravo.cz

www.justice.cz

Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti. Ministerstvo spravedlnosti, 2010.

Průzkum trhu a veřejného mínění zpracovaný agenturou Aspectio a.s. pro MS ČR dne 28. 4. 2010.

The Maintenance Obligation

Resume

The thesis is concerning maintenance obligation issue whereas is taking into account all categories of the maintenance obligation. The maintenance obligation is one of the family law juridical institutes that includes number of correlative rights and duties and applies to anyone whether in the position of obligor or obligee. The thesis is aimed to compare legal regulations related to the maintenance obligation presented in the Act no 94/1963 of the Coll. on family, as amended by subsequent acts, with legal enactment in Act no 89/2012 Coll., Civil Code, as amended by subsequent acts.

First chapter of the thesis highlights basic terms of the problem as the alimony and the maintenance obligation, and also explains the function of the maintenance obligation. Next chapter of the thesis introduces legal regulation related to the maintenance obligation from historical view and focuses on the legal regulation in the Civil Code 2012 and the reasons of its enactment. As next, the thesis summarizes individual categories of the maintenance obligation and follows mutual relations among them. The thesis also specifies basic condition for the duration of the maintenance obligation and also particular criteria for the formulation of the extension concerning maintenance obligation, that are common for all categories of maintenance obligation.

The thesis describes in details particular forms of the maintenance obligation from the seventh to the twelfth chapter, namely the maintenance between parents and children, between predecessors and descendants, between spouses, between divorced spouses, and finally the alimony and compensations of some expenses in single mothers. Individual chapters are focused particularly on legal enactment of certain maintenance obligation category in the Act on family and in the Civil Code 2012, also on criteria defining the range, length, and form of performance of the child maintenance. In the thirteenth chapter of the thesis are mentioned joint laws for the maintenance obligation, namely the expiration of rights, ordering the alimony, allowance, and payment of the maintenance for another person.

Facts discovered during the elaboration of the thesis are summarized in the end of the thesis, especially these concerning the comparison of legal enactment of the maintenance obligation in the Act on family and in the Civil Code 2012. There is also

present an assessment of benefits and possible imperfections of the new legal regulation.

Wyživovací povinnost

Resumé

Rigorózní práce se věnuje tématu vyživovací povinnosti, přičemž se zabývá všemi druhy vyživovací povinnosti. Vyživovací povinnost je jedním z institutů rodinného práva, který zahrnuje řadu vzájemných práv a povinností a týká se každého z nás, ať už jako povinného či jako oprávněného. Rigorózní práce se zaměřuje na srovnání právní úpravy vyživovací povinnosti obsažené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, s právní úpravou zakotvenou v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

První kapitola rigorózní práce jednak osvětluje základní pojmy této problematiky, jako výživné a vyživovací povinnost, jednak se zabývá funkcí vyživovací povinnosti. Další kapitola rigorózní práce pojednává o právní úpravě vyživovací povinnosti v historickém kontextu a zaměřuje se na právní úpravu v občanském zákoníku 2012 a důvody jeho přijetí. Dále rigorózní práce shrnuje jednotlivé druhy vyživovací povinnosti a věnuje se vzájemným vztahům mezi nimi. Rigorózní práce rovněž blíže osvětluje základní podmínku trvání vyživovací povinnosti a jednotlivá kritéria pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, která jsou společná pro všechny druhy vyživovací povinnosti.

V sedmé až dvanácté kapitole rigorózní práce jsou podrobně rozvedeny jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, a to vyživovací povinnost rodičů k dětem, vyživovací povinnost dětí k rodičům, vyživovací povinnost mezi předky a potomky a dále vyživovací povinnost mezi manžely, vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely a konečně výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce. Jednotlivé kapitoly se vždy zaměřují zejména na právní úpravu konkrétní vyživovací povinnosti v zákoně o rodině a v občanském zákoníku 2012, na subjekty konkrétní vyživovací povinnosti, dále na kritéria pro stanovení rozsahu této povinnosti, dobu trvání a způsob plnění výživného. Ve třinácté kapitole rigorózní práce jsou zmíněna společná pravidla pro výživné, a to promlčení, přiznání výživného, započtení a splnění výživného za jiného.

V závěru rigorózní práce jsou shrnuty poznatky zjištěné při jejím zpracování, zejména ohledně srovnání právní úpravy vyživovací povinnosti v zákoně o rodině

a v občanském zákoníku 2012 a zhodnoceny přínosy a případné nedostatky nové právní úpravy.

Maintenance obligation – Vyživovací povinnost

family law – rodinné právo

support obligation – vyživovací povinnost

all categories of the maintenance obligation – všechny druhy vyživovací povinnosti